

2003

Trinkov
koledar

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO ČEDAD

TRINKOV KOLEDAR za leto 2003

Izdalo in založilo kulturno društvo "Ivan Trinko" - Čedad

Zanj: predsednik Michele Obit

Registriran na sodišču v Vidnu dne 29.12.1998 št. 30

Tisk: Juliagraf s.n.c. (Premariacco - UD) 2002

Uredili: Lucia Trusgnach, Živa Gruden, Iole Namor (odgovorna urednica)

Slika na platnici: Marco Predan, Chicon I (det.) (fotografija Luca Laureati)

Likovni vložek: MICHELA PREDAN - **Marco Predan** - Kravarsk san an bon

Prevodi: Damijan Visentin, Ace Mermolja

Uredniška pomoč: Daniela Lauretig

Izdajo je omogočilo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO – ČEDAD

TRINKOV KOLEDAR
2003

Februar 1951st.

KOLEDAR / LETO 2003

EMIL CENCIG

1	1. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	2	2
2	2. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	3	3
3	3. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	4	4
4	4. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	5	5
5	5. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	6	6
6	6. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	7	7
7	7. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	8	8
8	8. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	9	9
9	9. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	10	10
10	10. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	11	11
11	11. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	12	12
12	12. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	13	13
13	13. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	14	14
14	14. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	15	15
15	15. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	16	16
16	16. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	17	17
17	17. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	18	18
18	18. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	19	19
19	19. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	20	20
20	20. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	21	21
21	21. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	22	22
22	22. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	23	23
23	23. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	24	24
24	24. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	25	25
25	25. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	26	26
26	26. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	27	27
27	27. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	28	28
28	28. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	29	29
29	29. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	30	30
30	30. februar - svetovni dan za boj proti rakavi	31	31

Januar

1	S	Mati Božja Marija - Novo leto	
2	Č	Bazilij - Gregor Nacijanski	●
3	P	Presveto Jezusovo ime - Genovefa	
4	S	Favsta - Angela Folinjska - Hermes	
5	N	Amelija - Amata - Telesfor - Simeon	
6	P	Sveti trije kralji	
7	T	Lucijan - Rajmund	
8	S	Severin	
9	Č	Julijan - Hadrijan	
10	P	Aldo - Viljem)
11	S	Pavlin Oglejski, apostol Slovencev	
12	N	1. nav. nedelja - Jezusov krst - Tatjana	
13	P	Hilarij - Veronika	
14	T	Odorik iz Pordenona - Feliks	
15	S	Pavel Puščavnik - Maver	
16	Č	Marcel	●
17	P	Anton Puščavnik	
18	S	Priska - Suzana	○
19	N	2. nav. nedelja - Knut - Marij	
20	P	Sebastijan - Fabijan	
21	T	Neža (Jana) - Epifanij	
22	S	Anastazij - Vincencij	
23	Č	Hildefonz - Emerencijana	
24	P	Frančišek Sal.	
25	S	Spreobrnitev sv. Pavla - Ananija	☾
26	N	3. nav. nedelja - Tit - Timotej	
27	P	Angela Merici - Elvira	
28	T	Tomaž Akvinski	
29	S	Valerij - Konstanc	
30	Č	Martina - Hijacinta	
31	P	Janez Bosco	

Februar

1	S	Brigita Irska	●
2	N	4. nav. nedelja - Darovanje Jezusa - Svečnica	
3	P	Blaž - Oskar	
4	T	Katarina - Andrej Corsini	
5	S	Agata	
6	Č	Pavel Miki in tov.	
7	P	Koleta - Rihard	
8	S	Hieronim Emiliani	
9	N	5. nav. nedelja - Apolonija - Rinaldo	☾
10	P	Sholastika	
11	T	Lurška Mati Božja - Eloisa	
12	S	Eulalija	
13	Č	Adolf - Kristina - Katarina Ricci	
14	P	Valentin (Zdravko) - Ciril in Metod, zavetnika Evrope	
15	S	Klavdji - Favstin - Georgija - Jordan	
16	N	6. nav. nedelja - Julijana - Onezim	
17	P	Silvin - Amedeo	○
18	T	Flavijan - Simeon Jeruz.	
19	S	Konrad	
20	Č	Leon - Ulrih - Elevation	
21	P	Peter Damiani - Eleonora - Irene	
22	S	Marjeta Kortonska - Sedež ap. Petra	
23	N	7. nav. nedelja - Polikarp - Romana	☾
24	P	Matija - Lucij - Sergij	
25	T	Romeo - Taras - Cesarij	
26	S	Aleksander - Matilda	
27	Č	Gabrijel	
28	P	Roman	

Marec

1	S	Albin - Svibert	
2	N	8. nav. nedelja - Neža - Simplicijan - Henrik - debelina	
3	P	Kunigunda - Marin	●
4	T	Kazimir - Lucij - pust	
5	S	Janez od Križa - Evzebij - pepelnica	
6	Č	Fridolin	
7	P	Felicita in Perpetua	
8	S	Janez od Boga	
9	N	1. post. nedelja - Frančiška Rimska	
10	P	40 mučencev iz Sebaste	
11	T	Sofronij)
12	S	Gregor - Maksimilijan	
13	Č	Modesta - Nikefor - Kristina - Patricija	
14	P	Matilda - Florentina	
15	S	Klemen - Luisa	
16	N	2. post. nedelja - Herbert - Hilarij in Tacijan - kvatrnica	
17	P	Patricij - Jedert	
18	T	Ciril Jeruzalemski	○
19	S	Sveti Jožef	
20	Č	Klavdija - Martin iz Prage	
21	P	Justinijan - Hugolin	
22	S	Lea - Katarina Gen.	
23	N	3. post. nedelja - Rebeka - Turibij iz Mongr.	
24	P	Dionizij	
25	T	Gospodovo oznanjenje - Dizma	⊂
26	S	Evgenija - Emanuel	
27	Č	Rupert - Aimone	
28	P	Sisto - Dorotej	
29	S	Bertold - Evstazij	
30	N	4. post. nedelja - Amedej Savojski - Joahim	
31	P	Modest - Gvido	

April

16M

1	T	Teodora - Hugo - Marčela	●
2	S	Frančišek Pavelski	
3	Č	Rihard - Irena - Gracija	
4	P	Izidor	
5	S	Vincenc Ferreri	
6	N	5. post. nedelja - Irenej Sirminski - tiha nedelja	
7	P	Janez de la Salle - Herman	
8	T	Valter - Tomaž Tolentinski	
9	S	Marija Cleofe - Demetrij	
10	Č	Apolonij - Ezekijel prerok	☽
11	P	Stanislav	
12	S	Julji	
13	N	Cvetna nedelja - Ojčinca - Martin	
14	P	Lidvina - Lambert	
15	T	Anastazija - Damijan	
16	S	Bernadeta Lurška	○
17	Č	Veliki četrtek	
18	P	Veliki petek	
19	S	Velika sobota	
20	N	Velika noč	
21	P	Velikonočni ponedeljek	
22	T	Hugo - Leonida - Teodor	
23	S	Jurji	☾
24	Č	Fidelis iz Sig. - Stefanija	
25	P	Marko Evangelist - dan osvoboditve	
26	S	Marcelin - Marija, Mati Dobrega Sveta	
27	N	2. velik. nedelja - Bela nedelja - Cita - Hozana	
28	P	Peter Chanel	
29	T	Katarina Sienska	
30	S	Pij V - Jožef Cottolengo	

Maj

1	Č	Jožef delavec - praznik dela	●
2	P	Atanazij	
3	S	Filip in Jakob apostola	
4	N	3. velik. nedelja - Florijan (Cvetko)	
5	P	Gotard - Leo	
6	T	Dominik Savio	
7	S	Gizela - Gušto	
8	Č	Viktor - Ida	
9	P	Katarina - Pahomij	☾
10	S	Antonin - Avrelijan	
11	N	4. velik. nedelja - Mamert	
12	P	Leopold - Pankracij - Krispin	
13	T	Fatimska Mati Božja - Servacij	
14	S	Bonifacij - Matija ap. - Lin	
15	Č	Zofija (Sonia)	
16	P	Janez Nepomuk - Ubald	○
17	S	Jošt - Pashal Baylon	
18	N	5. velik. nedelja - Erik - Janez I.	
19	P	Leopold - Peter Celestin	
20	T	Bernardin Sienski - Armand	
21	S	Hospicij - Viktor - Evtihij - Teobald	
22	Č	Marjeta - Rita da Cascia - Renata	
23	P	Janez de Rossi - Deziderij	☾
24	S	Marija pomočnica Kristijanov	
25	N	6. velik. nedelja - Beda - Urban	
26	P	Filip Neri	
27	T	Avguštin Cant.	
28	S	German - Emilij	
29	Č	Maksim Emonski	
30	P	Kancij in tov. - Ferdinand	
31	S	Marijino obiskanje	●

Junij

1	N	7. velik. nedelja - Vnebohod - Justin - Klavdij	
2	P	Marcelin - Peter in Erazem	
3	T	Karel Lwanga in tov. - Klotilda	
4	S	Francišek Car. - Kvirin	
5	Č	Bonifacij	
6	P	Norbert - Pavlina	
7	S	Robert)
8	N	Binkošti - Majenca	
9	P	Primož in Felicijan - Efreem	
10	T	Bogumil - Jolanda - Avrelijan	
11	S	Barnaba sodelavec apostolov	
12	Č	Ekkil - Onofrij - Edoardo Poppe	
13	P	Anton Padovanski	
14	S	Valerij - Elizej prerok	o
15	N	Sveta trojica - Vid - Germana - kvatrnica	
16	P	Beno - Avrelijan - Lutgarda	
17	T	Albert - Imerij - Ranierij	
18	S	Marcel - Marina	
19	Č	Romuald - Gervazij in Protazij	
20	P	Florentina - Silverij - Mihelina	
21	S	Alozij Gonzaga	c
22	N	12. nav. nedelja - Sveto Rešnje Telo - Pavlin iz Nole	
23	P	Agripina - Jožef Cafasso	
24	T	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	S	Viljem	
26	Č	Vigilij - Janez	
27	P	Hema Krška - Ciril Aleks. - Presveto Jezusovo srce	
28	S	Irenej - Ada - Brezmadežno Marijno srce	
29	N	13. nav. nedelja - Peter in Pavel ap.	●
30	P	Ladislav - Prvi rimski mučenci	

Julij

1	T	Oliver - Estera	
2	S	Liberat - Oton - Adeodat	
3	Č	Tomaž ap. - Heliodor	
4	P	Urh - Elizabeta Port.	
5	S	Ciril in Metod - Filomena	
6	N	14. nav. nedelja - Marija Goretti	
7	P	Vidibald - Izaija prerok)
8	T	Kiljan - Hadrijan	
9	S	Pavlina - Veronika Giuliani	
10	Č	Amalija (Alma - Ljuba) - Rufina	
11	P	Benedikt - Olga	
12	S	Mohor in Fortunat	
13	N	15. nav. nedelja - Henrik - Joel in Ezra	○
14	P	Kamil de Lellis	
15	T	Bonaventura (Bogdan)	
16	S	Karmelska Mati božja	
17	Č	Aleš - Klavdija	
18	P	Fridrik - Arnulf	
19	S	Arsenij - Aurea (Zlatka)	
20	N	16. nav. nedelja - Marjeta - Elija prerok	
21	P	Lovrenc iz Brindisi	(
22	T	Marija Magdalena	
23	S	Brigita	
24	Č	Krištof - Kristina	
25	P	Jakob Starejši ap.	
26	S	Joahim in Ana	
27	N	17. nav. nedelja - Gorazd in Kliment - Natalija	
28	P	Viktor - Nazarij in Celzij	
29	T	Marta	●
30	S	Peter Krizolog	
31	Č	Ignacij Lojolski - Fabio	

Avgust

1	P	Alfonz M. de Liguori	
2	S	Evzebij iz Vercellija	
3	N	18. nav. nedelja - Lidija	
4	P	Janez M. Vianney	
5	T	Marija Snežnica (Nives) - Emidij	»
6	S	Jezusovo spremen. na gori Tabor	
7	Č	Kajetan	
8	P	Dominik	
9	S	Edita - Roman - Fermo	
10	N	19. nav. nedelja - Lovrenc	
11	P	Klara (Jasna) - Suzana	
12	T	Evplij - Lelija - Inocenc - Makarij	○
13	S	Poncijan in Hipolit	
14	Č	Maksimilijan Kolbe - Alfred	
15	P	Marijino Vnebovzetje - rožinca	
16	S	Rok - Štefan Ogrski	
17	N	20. nav. nedelja - Hijacint - Alipij	
18	P	Helena	
19	T	Janez Eudes - Ludvik	
20	S	Bernard - Samuel	☾
21	Č	Pij X.	
22	P	Devica Marija Kraljica	
23	S	Roža iz Lime	
24	N	21. nav. nedelja - Jernej ap. (Bartolomej)	
25	P	Ludvik IX	
26	T	Tarzicij - Alexander	
27	S	Monika	●
28	Č	Avguštin - Adelina	
29	P	Janez Glavosek - Sabina	
30	S	Feliks (Srečko)	
31	N	22. nav. nedelja - Rajmund (Rajko)	

September

1	P	Egidij (Tilh)	
2	T	Antonin - Elpidij - Licinij - Maksima	
3	S	Gregor Veliki)
4	Č	Rozalija (Zalka)	
5	P	Viktorin - Lovrenc Giustiniani	
6	S	Zaharija prerok - Eva	
7	N	23. nav. nedelja - Marko Križ. - Regina	
8	P	Roj. Device Marije (Bandimica)	
9	T	Peter Klaver	
10	S	Nikolaj Tolentinski	○
11	Č	Prot in Hijacint - Emilijan (Milko)	
12	P	Marijino ime - Tihomil	
13	S	Janez Križ. Zlatousti	
14	N	24. nav. nedelja - Povišanje svetega Križa	
15	P	Žalostna Mati Božja (Dolores)	
16	T	Kornelij in Ciprijan - Monika	
17	S	Robert Bellarmin	
18	Č	Jožef Kupertinski	☾
19	P	Januarij	
20	S	Evstahij - Korejski mučenci	
21	N	25. nav. nedelja - Matej (Matevž) ap. in ev. - kvatrnica	
22	P	Emerita - Mavricij	
23	T	Tekla - Bernardina - Pater Pij iz Pietralcine - Lin	
24	S	Anton M. Slomšek - Marija rešiteljica jetnikov	
25	Č	Sergij - Nikolaj iz Flue - Avrelija (Zlatka)	
26	P	Kozma in Damijan	●
27	S	Vincencij Pavelski	
28	N	26. nav. nedelja - Venčeslav	
29	P	Mihael, Gabrijel, Rafael nadangeli	
30	T	Hieronim	

Oktober

1	S	Terezija Deteta Jezusa	
2	Č	Angeli Varuhi)
3	P	Žarko - Evald - Romana	
4	S	Frančišek Asiški	
5	N	27. nav. nedelja - Placid - Luigi Scrosoppi	
6	P	Bruno	
7	T	Rožarska Devica Marija - Julija	
8	S	Pelagija - Simeon - Demetrij	
9	Č	Dionizij - Janez Leonardi	
10	P	Florencij - Frančišek Borgia	o
11	S	Emilijan - Placida - Janez XXIII	
12	N	28. nav. nedelja - Serafin - Amelij	
13	P	Fatimska Mati Božja - Edvard - Gerard	
14	T	Kalist I.	
15	S	Terezija V. Avilska	
16	Č	Hedvika - Marjeta Alacoque	
17	P	Ignacij Antiohijski	
18	S	Luka evangelist	o
19	N	29. nav. nedelja - Laura - Izak Jogues	
20	P	Irena - Vendelin - Bertilla - Danijel	
21	T	Uršula - Celina	
22	S	Marija Saloma	
23	Č	Janez Kapistran	
24	P	Dejan - Anton M. Claret	
25	S	Krizant in Darija	●
26	N	30. nav. nedelja - Lucijan - Evarist	
27	P	Vincenc - Sabina - Frumencij	
28	T	Simon in Juda Tadej ap.	
29	S	Restituta - Hermelinda - Narcis	
30	Č	Angel - Benvenuta - Alfonz Rodriguez	
31	P	Volfgang	

November

1	S	Vsi sveti)
2	N	31. nav. nedelja - Verne duše	
3	P	Viktorin Ptujski - Just - Ubert	
4	T	Karel Boromejski (Drago)	
5	S	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika	
6	Č	Lenart	
7	P	Engelbert - Ernest	
8	S	Bogomir - Deodat (Bogdan)	
9	N	32. nav. nedelja - posvetitev lateranske bazilike	○
10	P	Leon Veliki	
11	T	Martin iz Toursa	
12	S	Jozafat	
13	Č	Stanislav Kostka (Slavko) - Diego	
14	P	Nikola Tavelič	
15	S	Leopold - Albert Veliki	
16	N	33. nav. nedelja - Jedrt - Marjeta Škotska	
17	P	Elizabeta Ogrska	☾
18	T	Odo - posvetitev bazilike Sv. Petra	
19	S	Matilda - Epimak in Aleksander	
20	Č	Edmund - Benigno	
21	P	Maver - Darovanje Device Marije	
22	S	Cecilija	
23	N	34. nav. nedelja - Kristus kralj vesoljstva	●
24	P	Firmina - Krizogon	
25	T	Katarina Aleksandrijska	
26	S	Leonard Port. - Konrad	
27	Č	Virgil - Valerijan Oglejski	
28	P	Berta - Sostene - Gregorij	
29	S	Saturnin	
30	N	1. adv. nedelja - Andrej ap. (Štandrež))

December

1	P	Eligij	
2	T	Bibijana (Živa)	
3	S	Frančišek Ksaver	
4	Č	Barbara	
5	P	Krispina - Avrelijan - Saba	
6	S	Miklavž	
7	N	2. adv. nedelja - Ambrož	
8	P	Brezn. spočetje Device Marije	○
9	T	Peter Fourier - Sirij - Valerija	
10	S	Loretska Mati božja	
11	Č	Damaz I. - Savinij	
12	P	Ivana Frančiška de Chantal	
13	S	Lucija	
14	N	3. adv. nedelja - Janez od Križa	
15	P	Virginija - Kristina - Silvija	
16	T	Albina - Adelhajda (Adelina)	☾
17	S	Lazar iz Betanije	
18	Č	Teotim - Gracijan - Adele	
19	P	Urban V	
20	S	Amon - Evgenij in Makarij	
21	N	4. adv. nedelja - Peter Kanizij - kvatrnica	
22	P	Demetrij - Frančiška Ksav. Cabrini - Remo	
23	T	Janez Kancij - Viktorija	●
24	S	Sveti večer - Adam in Eva	
25	Č	Božič	
26	P	Štefan	
27	S	Janez ap. in ev. - Fabijola	
28	N	Sveta družina - Nedolžni otroci, mučenci	
29	P	Tomaž Becket - David	
30	T	Evgen - Ruggero	☽
31	S	Silvester	

LETO 2003

Leto 2003 je navadno leto, ima 365 dni, začne se v sredo in konča prav tako v sredo. Februar ima 28 dni. Vladar leta 2003 je Sonce.

Cerkveno leto se začne s prvo adventno nedeljo 1. decembra 2002 in traja do prve adventne nedelje 30. novembra 2003. Pri nedeljskih mašah se berejo berila in evangeliji iz leta B.

Letni časi:

Pomlad: 20. marca. Sonce stopi v znamenje Oвна ob 15.00 uri.

Pomladni ekvinokcij. Začne pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 9.00 uri.

Poletni solsticij. Začne poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehnice ob 1.00 uri.

Jesenski ekvinokcij. Začne jesen.

Zima: 22. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 02.15 uri.

Zimski solsticij. Začne zima.

Na "poletni čas" (kazalce na uri premaknemo eno uro naprej) stopimo v noči pred zadnjo nedeljo v marcu (30. marca); na "sončni čas" pa se vrnemo pred zadnjo nedeljo v oktobru (26. oktobra), ko premaknemo kazalce za eno uro nazaj.

Premakljivi prazniki v novem letu

Pepelnica: 5. marca. Prva kvatrna nedelja: 16. marca. Velika noč: 20. aprila.

Vnebohod: 29. maja. Majenca, Binkošti: 8. junija. Presveta Trojica, Druga kva-

trna nedelja: 15. junija. Presveto Telo: 19. junija. Tretja kvatrna nedelja: 21. septembra. Prva adventna nedelja: 30. novembra. Četrta kvatrna nedelja: 21. decembra.

Leto 2003 je pod znamenjem Sonca, ki je za nas ljudi na svetu najvažnejše nebesno telo, ker brez njega ne bi mogli živeti.

Površina Sonca je 12.548 krat večja kot naša Zemlja. Oddaljenost od Zemlje je 149,5 milijonov km; svetloba porabi za to pot dobrih osem minut.

Pri vzhodu in zahodu hodi z njim vštric Venera.

Sončna leta so bolj suha in srednje gorka. Več je neviht s treskanjem in točo, kar je za pridelek hudo nevarno.

Pomlad je zmerno topla, v začetku mokra, posebno v aprilu, ki se odlikuje z zelo spremenljivim vremenom. Maj je lep in suh, medtem ko se proti koncu ponovi slana in mraz, ki se zavleče v junij.

Poletje Poletni dnevi so vroči in noči hladne. Meseca junija se je bati mraza in slane, pa še hude suše. Zvečina je poletje lepo, konča pa se z viharnim vremenom.

Jesen je prijetno suha in lepa, zjutraj pa začne padati slana in je mraz, čez dan pa je toplo.

Zima je bolj suha kot mokra in precej mrzla. Začne s hladnim in neprijaznim vremenom, pa se kmalu zboljša. Februar se začne z zelo lepim vremenom, konča pa z veliko zimo, ki traja do marca.

V SPOMIN

MARINO VERTOVEC ČLOVEK KULTURE IN DIALOGA

Marino Vertovec, profesor, publicist, prevajalec, kulturni delavec, človek kulture in dialoga med narodi, se je rodil 17. aprila 1939 v Vidnu, kjer je umrl 22. julija 2002.

Bil je zelo zaveden in ponosen Slovenec, a hkrati tudi "atipičen". Odraščal je v popolnoma italijanskem okolju, a doma je bila materina beseda slovenska.

Starši Josip in Marija Znidaršič, on ravnatelj računovodskega oddelka na prefekturi, ona bančna funkcionarka, sta v njem gojila narodno zavest in zanimanje za slovensko kulturo.

Čeprav oddaljen od deželnih slovenskih središč je Marino Vertovec vseskozi sledil dogajanju in okviru slovenske manjšine v Italiji.

Po opravljeni maturi na realni gimnaziji je leta 1964 diplomiral na tržaški Univerzi na Fakulteti za politične vede z doktorsko disertacijo o politični misli in pojmu nacionalnosti v delih Pasqualeja Mancinija. Od takrat je bilo nacionalno in manjšinsko vprašanje vedno v središču njegove pozornosti.

Zaposlil se je kot profesor francoščine in angleščine na srednji šoli Stringher v Vidnu, kjer je poučeval vse do upokojitve.

Ko si je ustvaril svojo družino, je Marino Vertovec nekako ponovil vzorec lastne rodne družine. Žena Grazia je sicer po rodu iz južne Italije, a se je zelo dobro naučila slovensko in tudi sin Marko odlično obvlada slovenski jezik. Pri njih doma sta bila slovenščina in italijanščina popolnoma enakopravna in čutili so pripadnost obema kulturama.

Marino Vertovec se je slovenski manjšini na Videnskem bolj približal po potresu

leta 1976, začel je sodelovati z Novim Matajurjem, z Domom, s koprskim in tržaškim radiom. V tistem času je začel poučevati na tečajih slovenščine za odrasle vsepovsod po Furlaniji, od Čedadu do Tipane in Subida, od Špetra do Vidna. Trinajst let (1989 – 2001) je poučeval slovenščino na zavodu Malignani v Vidnu, kjer je predaval tudi o slovenski zgodovini in književnosti in vzbujal zanimanje za sosednjo republiko.

Od leta 1991 do smrti je bil predsednik kulturnega društva Ivan Trinko v Čedadu, ki se je še zlasti pod njegovim vodstvom uveljavilo kot posrednik slovenske kulture v širši furlanski in italijanski prostor ter kot povezovalec različnih kulturnih izrazov našega multikulturnega prostora.

Leta 2002 je Marino Vertovec dobil priznanje ZSKD za povezovanja med Slovenci in Furlani oz. Italijani ter za obojestransko spoznavanje, čemur je posvetil vse svoje energije.

Bogato je bilo njegovo prevajalsko in publicistično delo.

Prevedel je strokovne knjige in članke: *Atti del convegno sulla scuola slovena in Italia* (1978), *Atti del simposio sui problemi socioeconomici e ambientali degli Sloveni in Italia* (1980), *Il pensiero di J. Baudouin de Courtenay sui dialetti parlati nella Slavia Italiana e nella Resia* (1978), *Istituti di credito sloveni di Trieste* (1990), ter sodeloval pri knjigi Kosovel – Spacal: *Kras – Carso – Karst* (1979)

Daljše članke in prispevke je objavil v *Novem Matajurju*, *Domu* in drugih revijah: v *Novem Matajurju*: *Viaggio attraverso le minoranze* (štev. 21 in 24/1975; 3, 6 in 15/1976); *Nekoga moraš imeti rad: Verzi sodobne slovenske poezije* (štev. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24/1982); *Ivan Trinko prevajalec* (štev. 13 in 17/1984), *Novi pesniki iz Benečije in Rezijske* (štev. 2, 7, 10, 13, 16 in 18/1985);

v *Domu*: *Mille anni di parole slovene* (štev. 1, 2, 3, 4, 5, 9/1982);

v *Jadranskem koledarju*: *Beneški duhovniki in usodno leto 1933* (1983) in *Ivan Trinko na zavodu "Nobili Dimesse" v Vidmu* (1993);

v *Goriškem letniku 1984*: *O rodu Matije Vertovca* (1984).

Sodeloval je pri zborniku, ki ga je izdala Pokrajina Viden o liku Ivana Trinka s člankom *Ivan Trinko, mediatore tra mondo slavo e mondo latino*.

V zborniku *Socioekonomski in prostorski problemi Slovencev v Italiji* je objavil študijo *Družbenogospodarski oris občine Grmek v Beneški Sloveniji*.

V *Geografskem obzorniku* (števil. 1-2/1976) je objavil članek *Novejši prebivalstveni in gospodarski razvoj v Beneški Sloveniji*.

Pisal je tudi v revijo *Dan* (števil. 66-67/1977): *Naš grad je brizan: Hrvatje v Moliseju in slovanske kolonije v južni Italiji* ter v revijo *Most* (števil. 57-58/1980): *Sodobna furlanska literatura, s prevodi furlanske poezije*.

Članke je objavljala tudi v *Trinkovem koledarju* (za leto 1992, 1993, 1995, 1996, 1999, 2000), ki je tudi po njegovi zaslugi začel izhajati v novi, sodobnejši obliki.

IN MEMORIAM
(spominski večer v Čedadu)

MICHELE OBIT - LUCIANO MORANDINI - VILJEM ČERNO

◆ Ko se človek poslovi od nas ali ko mislimo, da se bo človek poslovil od nas, skušamo narediti vse, kar je možno, da bi njegove podobe, njegove besede živele dolgočasno v našem spominu.

Od profesorja Marina Vertovca bi hoteli – in zato je kulturno društvo Ivan Trinko pripravilo ta večer – da bi ostajala predvsem njegova značilnost kulturnega delavca, vedno pripravljenega poslušati argumente drugih, globokega poznavalca slovenske in slovanske zgodovine in kulture – tako kot je dokazal v različnih člankih in esejih – pa tudi italijanske, furlanske in drugih manjšin v Italiji in v Evropi.

To znanje je potreben pogoj, zato da vzpostavijo in ohranijo različne realnosti stik med seboj. Marino Vertovec je to delal, uporabljal je svoje znanje na inteligenten način, kar ni najbolj razširjena kvaliteta.

Ko je Vertovec postal predsednik kulturnega društva Ivan Trinko, so bili časi velikih sprememb. Zdelo se je, da bi želja po avtonomiji in neodvisnosti držav in narodov lahko povzročila samo razdelitve in spore. On pa je že takrat pisal o Evropi regij in narodov, o večkulturnosti in večjezičnosti kot bogastvu te nove Evrope.

Vemo, da je veliko postoril tudi kot pesnik, prevajalec in učitelj na različnih tečajih slovenščine, ki jih je vodil dosti let v Vidmu, v okviru sodelovanja med industrijskim zavodom Malignani in novogoriškem zavodom Branko Brelih.

V zadnjih letih je kulturno društvo Ivan Trinko, pod njegovim vodstvom, zrastle in se spremenilo. Po mojem se je s prireditvami, ki nosijo naslov "Spoznamo se – Conosciamoci" začelo novo obdobje. Ta glagol, "spoznati se", je za našo skupnost vedno bolj pomemben in aktualen, življenje neke manjšine se danes meri predvsem v pripravljenosti na soočanje, v sposobnosti komunikacije in v spoznavanju. To potrebujemo, da lahko gledamo v prihodnost.

Srečko Kosovel, pesnik, ki ga je Vertovec dobro poznal in cenil, je napisal:

»Umrli si na cesti, z glavo
na mrzlem kamnu,
in ni bilo brata človeka,
ki bi ti zaprl oči.
V tvoje mrtve, odprte oči
je sanjal dan, ves grozen in siv.
Zato ti postavljam spomenik, romar.«

Michele Obit

◆ Marina Vertovca sem najprej spoznal kot sodelavca na neki višji srednji šoli v Vidnu. Tam sva skupaj delala celo vrsto let. Sodelovati sva začela že na začetku. Glede javne šole sva si bila namreč istih misli, treba jo je bilo do kraja braniti kot prostor pedagoške pluralnosti. Ujemala sva se tudi glede metod poučevanja in v načinu spoprijemanja z različnimi vsebinami. Zavračala sva učbeniško učenje na pamet in se usmerila v način, ki je privilegiral razmišljanje o obravnavanih temah in v središče didaktičnih dejavnosti postavljala naravne sogovorce, učence. Imela sva jih za osebe, ki jim je treba posredovati potrebne inštrumente, zato da bi si preko njih sami pridobivali jezikovno, literarno, zgodovinsko znanje. V vsakem posamezniku sva, glede na njegove osebne značilnosti, skušala spodbujati smisel za kritičen pristop v pogovoru. Izven šolskega posloppa pa sva še naprej, glede na najin poklic, vzajemno delovala v prid dialogu med različnimi kulturami. Še danes je to glavni svetovni problem.

Vertovčeva intelektualna osebnost je svoj smisel in navdušeno zavzetost izkazovala v okviru slovenskega jezika in kulture. Kakor se temu pravi, na terenu, na katerem so bile zasajene njegove korenine. Korenine, ki jih je ljubil in izpričeval v duhu dvojezičnega človeka. Kulturno pluralnost, ki jo je z radostjo nosil v sebi, je kot bogastvo ponujal tudi drugim. Skoraj po neki naravni poti se je tako znašel na predsedniškem mestu kulturnega društva, ki nosi ime po Ivanu Trinku, zgodovinskem posredniku med slovenskim in furlanskim svetom, istočasno pa preko šolske izobrazbe in poznejših poglobitev tudi med slovenskim in italijanskim svetom. Trinko, duša Benečije, njenega kulturnega razvoja in posledičnega prebujenja. Se še spominjate?

*Tam za daljno goro
solnčna noč umira,
noč pa temna krila
na okrog prostira.*

*Nem stojim, oči mi
solzorosne zrejo,
ko ti zlati žarki
na zapadu mrejo.
Saj tako umira
moj nesrečni narod,
in tako pojavlja
tuj za njim se zárod.*

*Evo tam na vzhodu
črte belordeče:
med košatim drevjem
zora mi trepeče. (I. Trinko, *Razpršeno listje*)*

Ivan Trinko, Podrekov učenec in naslednik, pesnik nasprotujočih si sil »življenja in smrti«, eksistencialne in obenem zgodovinsko-kolektivne metafore zemlje, ki mukoma išče trdne točke lastnega samozavedanja in pravilno začrta-

nih poti, ki znotraj sebe črpa moč za rast v polno podobo naroda kot nosilca pravic.

S tem v zvezi mi pride na misel njegovo sodelovanje pri važnem projektu z naslovom »Kras-Carso-Karst«, ki ob bok postavlja tri jezike, slovenščino, italijanščino in nemščino, in katerega vsebina opeva dva slovenska umetnika: Kraševca, pesnika in publicista Srečka Kosovela in Tržačana, slikarja in grafika Lojzeta Spacala. Ustvarjalca, ki sta s trdnimi slovenskimi koreninami vsekakor že vpeta v zakladnico evropske umetnosti in ki sta svoj navdih in izpovedno moč črpala iz Krasa, v katerega sta uokvirjala svojo slovenskost.

Ob koncu tega mojega kratkega zapisa, ki je mogoče neprimeren, a vsekakor bratski spomin na pokojnega, bi vam rad prebral eno izmed Kosovelovih poezij, ki jih je Marino Vertovec prevedel v italijanščino v zgoraj omenjeni knjigi – izšla je leta 1979 v sodelovanju dveh založniških hiš, Založništva tržaškega tiska in celovške založbe Drava.

Gre za kratko branje, ki ga poklanjam prijatelju v spomin.

Večerno sonce

*Tiho sonce, sonce pod Sežano,
razgoreva v zlatu. Mirno sveti
na zeleno, zapuščeno gmajno;
težko, težko, težko je živeti!*

*Sredi gmajne brest. »Povej, kako
raseš, sahnješ sredi suhih tal?
Cveteš – Ti ne boš nikoli cvel!
Krvavel boš, glej, in boš molčal!«*

*In ničesar ni tu v tolažilo,
sonce še to travo bo požgalo
in še sonce, sonce bo ugasnilo,
le srce, to zvesto, bo ostalo.*

Sole della sera

Il sole, il sole verso Sesana
s'incendia quieto nell'oro. Splende sereno
sul verde piano abbandonato;
dolorante peso è la vita, dolorante peso!

In mezzo al piano un olmo. »Dimmi, come
cresci e inaridisci nella terra secca?
Fiorisci? Tu non fiorirai mai!
Sanguinerai, guarda, e tacerai!«

Qui non c'è conforto
il sole brucerà anche l'erba
e si spegnerà anche il sole
soltanto il cuore, fedele, resterà.

Luciano Morandini

◆ Brez šuma je šel Marino Vertovec, ki nas je spoznal in ljubil kot prijatelj, ki je razmišljal o slovenski narodni bitnosti in prinesel v jutrišnje sožitje narodov bogastvo svoje osebnosti in duše.

Hodil je z nami kot po usojeni cesti in se zavzemal, da se zaščiti naš jezik in naša kultura, da se otroci identificirajo z očetom in materjo, da se nam ne potujčijo rojaki in zemlja, ker mu je bila različnost izvor življenjskosti in vrednost evropske civilizacije.

Delal je za nas kot po zapovedi srca, ker je želel, da bi Italija bila dežela svobode, kjer Slovenci smejo biti Slovenci in ne prikazani kot Italijani, ki doma uporabljajo slovensko narečje, kjer so manjšinski jeziki spoštovani, kjer rastejo in se razvijajo brez pritiskov.

Odkrival je, kako se naše ljudstvo še drži svoje slovenščine, in razkrival resnico o rodnem izvoru. Ljubil je žlahtno domovino slovenskega srca in jezika.

Sédel je za našo slovensko mizo, kjer sedijo naši ljudje, da bi zajemal iz čaše rodne dediščine, predstavil je Benečijo kot hišo beneških Slovencev in prikazal simbjozo kultur teh krajev kot smisel skupne usode sosedov, ki tesno živijo skupaj, saj so vrednota, ki bogati.

Z nami je praznoval duhovno poslanstvo kulture in razodeval odrešilni moment domačih korenin, ker je vedel, da nas ne bo osrečil, kdor nam ubija domišljijo in slovensko petje, da bomo zaživel le v solidarni povezanosti med Slovenci kot v naravnem odnosu.

Ljubil je naše doline kot hram lepote in prelepe narave, kot umetnino in dediščino starega jezika sv. Cirila in Metoda, ki sta prinašala na dan ljudski jezik in vero in kot apostola uresničevala pravico do materine besede in skrb za odrešenje v osvobodilni zavesti.

S tem žlahtnim izročilom, ki nosi vplive vzhoda in zahoda ter orje z novim ustvarjanjem skupne življenske zveze Evrope, je pričal o dostojanstvu naše skromne zemlje in postal je glasnik slovenske dežele. Kot razumnik in kulturni oblikovalec si je prevzel vlogo povezovalca med kulturami in si je vzel k srcu prijateljsko sožitje med Slovenci in Latinci, odločen nasprotnik vsakega nasilja ali zanikanja resnice; zato se je razgledoval po obzorju na meji med slovanskim in latinskim svetom in predstavljal »sodobno furlansko književnost«, kot krasno ljudsko pesništvo.

Prevedel je prepričljive glasove pesnikov, Pasolinija, Zanierja, Luciana Moran-

dinija, Enosa Costantiniija in drugih za slovenske rojake, da spoznajo dragoce-
nosti, s katero je obdarjena Furlanija. Bil je odprt za dialog in sam v sebi je
zbrisal vse meje. Zaklade »Slovenske sodobne poezije« in zgodovino naroda, ki
stoji v osrčju Evrope in na stičišču slovanske, germanske, romanske kulture, je
posredoval furlanskim sosedom in rojakom v naši deželi, da spoznajo poezijo
vrb in stoječih voda, poezijo ljudi, odločenih živeti ali umreti pokončno, saj je
čutil, da je pesnik, »posebno v zamejstvu, angažiran, za vedno ostane pesnik in
daje evropski kulturi dela visoke umetnosti in pretresljive globine«.

Kot Ivan Trinko, ki se je oklenil materinega jezika, ni pustil, da bi tujstvo zasulo
slovensko zahodno mejo, zato je iz srca pozdravljal veselo domovino.

Želel je, da bi domača govornica prišla do veljave. V tem je postal branilec na-
rodnih pravic in se oglašal kot čuvar slovenstva.

Kot Mons. Ivan Trinko, ki je ostal zvest resničnim vrednotam svojega in so-
sednjega naroda, je hodil po ravni poti in utrjeval stike in razloge za medsebojno
prijateljstvo in spoštovanje.

Brez slovenskih šol je spoznal slovenščino kot besedo praznika in pojem
življenske zavesti, ki mu je zvenela kakor pritrkavanje. Ta misel je rasla v njem
rodovitno, saj mu je razodevala ponos in samozavest.

Ustvarjal je po svojih težnjah. Njegovo srce pa je utripalo tako v jeziku Danteja
in Shakespearja kot v jeziku Prešerna ali pozabljene zemlje Beneške Slovenije.
Zapustil je tako košček samega sebe med beneškimi dolinami, ki so mu bile
odmev srca in čista kaplja prijateljstva.

Viljem Čрно

MARINO VERTOVEC, ČLOVEK NA MEJI

LUIGI RAIMONDI COMINESI

Že kakšen teden nevihte in močan dež divjajo nad grobom mojega umrlega prijatelja; rekel bi mi: »Poglej, umreti moram ob tem grdem vremenu!« Prijatelj, ki je bil dovteten za moje probleme strokovnjaka in učitelja za mojo politično izbiro, ki je bila drugačna od njegove, a sta se kljub temu skladali, ko je bilo treba v duhu širšega demokratičnega pogleda razvozlavati vzroke državljanstva življenja.

Marino Vertovec je bil glede na svoj sanjaški značaj oddaljen od vsakdana, a je kljub temu v sebi gojil vizijo sveta, ki bi jo lahko vsakdo v veliki meri sprejel, predvsem zaradi tega, ker je ni nikomur vsiljeval. Razumsko je bil kompleksen, njegov um je bogatila cela vrsta naravnih impulzov, ki so ga skozi življenje vodili kot človeka, moža in očeta. Govoril je več jezikov, nekatere od teh je pridobil kar doma v družinskem krogu, ki je prav gotovo spadal med izobražene.

Na dejstvo, da je bil veren, je bil, sicer skrivaj, ponosen, a glede tega zadržan; v nasprotju s tem pa je brez vsakršnih zadržkov izkazoval ljubezen do žene in sina. »Veš, Grazia mi je rekla...«, do nje, do svojega dekleta iz Kalabrije, je bil vdan, kar mu je narekovala ljubezen. Ponosen je bil na njuno združitev, ki je bila tudi duhovno konkretna.

Do sina Marka je kazal globoko razumevanje in ljubezen, a obenem strogost in umerjenost pri vzgajanju k odgovornosti, svobodi izbire, prizadevnosti v učenju, h konkretnosti pri raziskovanju. Sinu je bil vedno na razpolago; njegova moralna načela so ga vodila k pomoči, svetovanju in nikoli k prisili. V zadnjem času, ko ga je bolezen že močno načela, je poslušal branje odlomkov iz Markove diplomske naloge. Še je imel v sebi toliko moči, da je na vprašanja prikimal,

več pa ni mogel. Doktorat je časovno skoraj sovpadel z njegovo smrtjo: njegova zamujena zmaga.

Vertovec, ki je bil po rojstvu italijanski državljani, je bil v svojem bistvu po narodnosti Slovenec, bil je Slovan pozitivne nravi, prav nič pokoren, kakršni naj bi morali biti za premnoge ljudi t.i. »sciavi«, sicer razpoložljiv in pripravljen na dialog, a »z enakim dostojanstvom«, s srcem zavezan zemlji in ljudstvu Benečije, obenem in v isti meri pa tudi Vidnu, Furlaniji in Trstu.

Oba sva se čutila svetovljana; vedno je stal na robu dveh (ali več) svetov, ki sta ga prežemala, prav kakor se dogaja meni s hrvaškim svetom, z ljubljanim Balkanom, trpečim zaradi starih ran, mučne zgodovine in nemirnih narodnosti, ki ga naseljujejo. Večkrat sva se z Vertovcem pogovarjala o srečanjih z našimi narodi, med našimi narodi, polna sva bila upanj, ki so se nama zdela še daleč od uresničitve zaradi različnih sumničenj, atavističnega sovraštva, neumnosti politike, izčrpljujočih nacionalizmov in ksenofobije. Spoprijemala sva se tudi s problemi iz bližnje preteklosti, vzgoje, didaktike, jezikoslovja; znani so njegovi tečajji slovenščine, radijske in televizijske oddaje; nekoliko manj poznani so njegovi prevodi italijanskih in furlanskih pesnikov, a prisotnost Luciana Morandinja na njegovem pogrebu je jasen znak njegove vrednosti tudi na tem področju.

Vertovec je tudi v vlogi učenjaka sodeloval na raznih mednarodnih kulturnih srečanjih, pa tudi na srečanjih VZPI-ANPI in Zveze borcev, ki ju je kot ugledni predstavništvi italijanskega in slovenskega odporništva spoštoval in cenil.

Spominjam se njegove vznemirjenosti ob srečanju s predsednikom republike Sandrom Pertinijem v Čedadu na otvoritvi Ceschijevega spomenika, posvečenega boju za osvoboditev Italije in Evrope izpod nacizma in fašizma. Vertovec je bil takrat še mladenič.

Tu so še tečajji slovenščine, ki jih je sam vodil; ne spominjam se, v katerem letu je to bilo, ko so ob zaključku tečajniki šli na skupno večerjo v Novo Gorico: to so bili ljudje različnih starosti, delavci, tehniki, profesorji, hišne gospodinje, med njimi je bil tudi sindikalist. Prisotne je s kratkim nagovorom pozdravil sam slovenski zunanji minister. Ob tisti priložnosti nam je postalo jasno, kakšen ugled uživa Vertovec v Sloveniji.

Pozneje mi je dejal: »Veš, saj nisem vedel, da bo prišel...«, kot bi hotel opravičiti ugledno prisotnost in izkazano gostoljubnost. Tudi tisti »veš«, s kate-

rim je vedno začel pogovor, ali ko je govoril v narečju ali ko je kritično ocenjeval, naju je nekako povezoval, ker je to tudi moja navada.

Poučeval je jezike na višjih srednjih šolah, bil pa je tudi dober prevajalec. Bil je strog: »Vertovec, ti xe una pitima (si pravi tečež),« sem ga včasih dražil. On pa: »Ne, ne, učenje je resna zadeva, mladi morajo v šolo prihajati pripravljeni, šola je nekaj resnega.«

Bil je podkovan in točen, resen tudi po zunanosti, tako, da mi je pogled nanj včasih priklical v spomin kakega starega učitelja srednjeevropske šole, od katerega je poleg ostalega prevzel tudi prefinjenost. Bil je to dragocen človek, katerega poštenost v odnosu do sveta gre izpostaviti v tem času sleparjev, v obdobju »epohalnih« sprememb v družbenem obnašanju. Moj prijatelj iz Würzburga bi v našem žargonu »eurotourist« k temu dodal: »Katastrofalnih!«

Na Marinovem pogrebu se je zbralo veliko ljudi in to ne takih, ki bi prišli iz radovednosti; prišli so župani, ravnatelji, študenti, docenti, predstavniki odporništva, predstavniki političnih strank, demokratičnih in ljudskih gibanj, zdravniki, primariji, prijatelji, tovariši. Vsi zato, da bi za nekaj trenutkov stali ob strani Grazii in Marcu; in ob strani članom društva »IvanTrinko«, zato da bi počastili njihovega ljubelega predsednika.

V spomину mi bodo ostale besede, ki jih je župnik v svečeniškem tonu, v slovenščini in italijanščini, med pogrebnim obredom večkrat izrekel: »Mir...kultura, pace...cultura«. Govoril jih je nam v imenu Marina Vertovca, mojega prijatelja.

MSGR. PASKVAL GUJON BENEŠKI ČEDARMAC

Paskval Gujon se je rodil v Bijačah, v občini Podbonesec 1. aprila 1909 v revni kmečki družini. Umril je v Vidnu 25. februarja 2002.

Po prvih letih v domačem Tarčetu je osnovno šolo obiskoval v Štoblanku, kjer je bil župnik njegov stric Ivan Gujon. Z njim je odraščal in z njim se je preselil v Ažlo. Nato je obiskoval gimnazijo, licej in bogoslužje v Vidmu. Za duhovnika je bil posvečen 12. julija 1933 in prvo mašo je daroval 25. julija v Ažli. Tedaj je imel gospod Anton Bankič zadnjo uradno pridigo v slovenskem jeziku. Že avgusta je fašizem prepovedal slovenščino.

Najprej je bil Gujon kaplan v Mažerolah, kjer je ostal do leta 1937. Rad je pripovedoval, kako je pri prvi maši začel pridigati po italijansko, a ga ni nihče razumel, zato je začel po slovensko in od takrat ni nehal. Iz Mažerol ga je škof poslal v vas Matajur, kjer je ostal kakih šestdeset let, dokler se ni vrnil v rodne Bijača. Skrbel je tudi za bogoslužje v Starmici, Mašerah in Gorenjem Barnasu. Med vojno je tudi nekaj časa upravljal župnijo Livek.

Živel je sam, ponosen in ljubosumen na svojo avtonomijo. Ko je lani zbolel, je bil nekaj časa tudi v domu za priletne duhovnike v Vidnu, a čim se mu je zdravje izboljšalo, se je za nekaj časa vrnil domov.

Ko je njegovo srce odpovedalo, smo izgubili enega od plemenitih očetov Benečije, saj je msgr. Paskval Gujon bil gotovo najbolj odločen in dosleden beneški Čedermac, ki je ostal zvest Evangeliju in slovenski besedi vse do svojega zadnjega diha. Zgubili smo enega od najbolj svobodnih ljudi, ki se je kdaj pojavil na Beneškem in verjetno v širšem prostoru.

Niso ga pogojevale stranke ne politični pritiski, ni poznal sle po oblasti ali po materialnih dobrinah. Rad je imel knjige, dosti je bral in študiral. Zanimal se je

precej za psihologijo, ki mu je bila v oporo pri odpravljanju kompleksa manjvrednosti beneških ljudi in pri razumevanju mehanizmov asimilacije.

V mladih letih je rad potoval, pa tudi za pero je rad prejel in njegove prispevke po beneških, furlanskih ali italijanskih časopisih so vedno označevali znanje, modrost in še zlasti ostrina tako v argumentiranju kot v polemiki. Vedno je zagovarjal pravice Beneških Slovencev. Bil je dober pastir in voditelj svojih ljudi, ki so vedno bili in bojo ponosni nanj.

Med vojno msgr. Gujon ni imel dvomov, kako se opredeliti. Sodeloval je s slovenskimi in italijanskimi partizani, posredoval jim je informacije, ki jih je poslušal po radiu. Celo blagajnik OF je bil, pa čeprav ni imel »še blagajne ne«, kot je sam pripovedoval. Po spopadu med Nemci in partizani na Matajurju, je poskrbel dostojni pokop padlih partizanov, obenem pa tudi zbral vse informacije o padlih, tako da so jih svojci lahko prepoznali in po vojni prenesli v domače kraje. Sodeloval je z ANPI pri postavitvi spomenika padlim partizanom na matajurskem pokopališču (1974). Državno vodstvo VZPI-ANPI ga je odlikovalo z garibaldinsko zvezdo za sodelovanje v odporniškem gibanju. Z zlato plaketo se mu je tudi slovenska borčevska organizacija zahvalila za pokončno držo, human odnos in pokop padlih partizanov med NOB ter skrb za njihove grobove po vojni.

Leta 1964 je pozidal s pomočjo CAI iz Čedadada novo kapelo Kristusu Odrešeniku na vrhu Matajurja, potem ko je bila prva porušena v prvi svetovni vojni.

Za zasluge pri utrjevanju slovenske samozavesti je prejel priznanje SKGZ in tudi visoko državno odlikovanje – *častni znak svobode Republike Slovenije*, ki mu ga je podelil predsednik Republike Slovenije Milan Kučan »za vse, kar je dobrega napravil za Beneške Slovence in za obstoj slovenske narodne skupnosti ter za ohranitev slovenske kulture in jezika v Beneški Sloveniji«.

Msgr. Gujon je bil tudi žrtev nacionalističnih šikan. Najbolj podla in hkrati groteskna je bila pred leti ovadba, češ da je takrat osemdesetletni župnik na čelu rdečega Gladia in da v matajurski cerkvi skriva orožje. Na vse to je matajurski župnik reagiral z ironijo in s smehom.

Pridigal je v cerkvi in učil verouk po slovensko, vodil je dva cerkvena zbora v Matajurju in Mašerah. Leta 1989 je izdal tudi molitvenik *Naše domače be-*

neške molitve, ker se je zavedal, da v cerkve in domove vse bolj prodira italijanščina in da gredo zato tudi slovenske molitve v pozabo.

Tako je napisal v spremni besedi:

»Ponudimo vam vernikom, ki stanujete na meji videmske pokrajine, te molitve vzete iz "Katoliškega katekizma" za Slovence videmske škofije in ki je bil odobran od treh škofov.

Vam ga ponudimo ker se zavedamo velike dolžnosti ohraniti pobožnosti svojih Očetov.

Z molitvijo v svojim jeziku se obračamo do Boga kakor svobodni sinovi, ki hočejo ohraniti svoje korenine in svojo zgodovino. Z molitvijo v drugačnem jeziku se obračamo do Boga kakor sinovi, ki so bili kolonizirani od tujega naroda. Tudi sv. Cerkev mora spoštovati človečanske pravice. K molitvam smo določili tudi nekatere mašne in Marijine pesmi, prav tako, kakor so jih brali in peli naši ranci. Zato, te so pisane v literarnem jeziku in, seveda, tudi novi red svete Maše.

Kako naj se bere slovenščina, poglejte naprej. Besede lahko beremo po našem. Na primer če je pisano "Telo", po našem je "Teluo"; če "Bog", "Buoh"; če "seboj", "sabo".

Ako kakšna beseda ni v naši navadi, kakor "Slava Bogu" (Čast Bogu), ali "blagoslovljena" (žegnana), nje pomen je zastopen iz konteksta, prav tako se zgodi – in veliko več – z italijanskim jezikom...«

Beneškim ljudem je leta 1974 posvetil knjigo *La gente delle Valli del Natisone* (Ljudje Nadiških dolin), ki je bila objavljena tudi v slovenskem prevodu v nadaljevanjih na *Primorskem dnevniku*.

Knjiga je utemeljeno kritična do vseh tistih, ki so poskušali Benečijo in njene ljudi moralno in materialno zlomiti, je pa predvsem bodrilo in napatilo dobrega pastirja svojim ljudem naj bodo ponosni na svoj slovenski jezik in na svojo kulturo.

»S to knjigo,« je napisal v posvetilu, *»hočem razpihati žerjavico, ki še nekoliko tli pod pepelom, v upanju, da bodo drugi še bolje razpravljali o teh vprašanih, da ne bo izgubljen ponos in ljubezen do svobode, ki so nam jo zapustili naši predniki.«*

Njegova želja se je uresničila, saj je tudi njegovo delo sprožilo bogato izdajateljstvo dejavnost med Slovenci v Benečiji.

Msgr. Gujon je gledal na Benečijo tudi z določenim optimizmom, videl je, da so se pojavile nove mlade sile, ki bodo poskrbele, da bo slovenska beseda še naprej živela. Zadovoljen je bil z delovanjem in rastjo dvojezične šole, veselil se je srečanj in stikov z beneškimi planinci. Seveda ga je skrbelo dejstvo, da je po naših vaseh vse manj ljudi. Sam je v vasi Matajur vztrajal skoraj vse življenje in vedno bil v oporo svojim ljudem. Oni in mi vsi ga bomo pogrešali.

VAŠA LUČ NAM BO TEŽKUE MANJKALA!

(beseda ob pogrebu)

IGOR TULL

Gaspuod Gujon, Paškual,

težkuo je se poslovit od Vas. Vsi, ki smo vas poznal, smo se troštal, da bote tudi tel krat prebolieu boliezan. Tu sebe vsi smo bili prepričani, da se bomo še enkrat čudval, kuo morete bit takuo zdrav an močan. Vsi smo čakal, da bomo nazaj videli svetit tisto luč na Vašim duomu.

Vemo, da vsak ima svoj cajt, in sada Vam je bluo ukazano za se odpočit. Pa Vam iskreno poviem, da Vaša luč nam bo težkuo parmankala.

Vas Vaš trud bo pustu izjeman spomin, an čas ne bo mou zbrisať Vašo čisto življenjsko energijo. Vaše ime bo od sada ostalo zapisano v zgodovini tele teptane zemje, ki je rodila tarkaj žlahtnih možī. An Vi, gaspuod Gujon, bote žarel med njimi, velik med velikimi. Sada tala mala zemlja pod Matajurjem je zgubila še adnega zvestega sina. Jubiu ste jo kuo največje bogastvo. Za njo ste živeu an dielu, zviestuo ste opravljū vaše poslanstvo. Živeu ste ponosno in tarpeu za naš materin jezik.

Pravijo, da vsi jeziki so lepi, an je tudi res. Vi pa ste nas še naučil, da guorit materin jezik, ga ljubit an ga branit pomeni živiet svobodno, pomeni hodit z vzdignjeno glavo, gledat drugim tu oči an zastopit, da na telim svietu ga nie človeka buojšega od drugih. Vi ste viedu, ku mi, da ljudje, ki mislijo, da so buj močni od drugih, ukazujejo pravico. Ste pa tudi viedu, da pravičnost je last Božja an modrih ljudi. An Vi, ku modar človek, se nieste pustu vzet vašega plemenitega prepričanja. Zapoviedu ste nam, da vsak muora narest svojo doužnuost, zak če bi se vsi takuo ravnali, bi tel sviet biu buj liep. Vi ste vašo doužnuost naredu an nam pokazu, da kor znat pametno mislit an kiek narest za druge, da besede morejo biti lepe, pa ne parnesejo pardiela.

Gaspuod Gujon tu Vašim dugim življenju ste videu, kuo je naša zemlja ratala siromašna, kuo so nam vzel naš domači jezik, kuo so se praznile vasi, kuo so hosti prekrile senožeta. Mislim, da ste požgaru tolo grenkuost težkuo. Imeu pa ste eno upanje, zak ste videu, da pod pepelam je še živa žerjavica, da tisti oginj, ki je gorel po naših hišah, nie še ugasnil.

Tolo Vaše veselje smo mi an ste nam jasno poviedu, da v življenju se kor borit za soja prepričanja. Tako življenje je vriedno živiet, zak parnese puno veselja an sarčnih prijatelju.

Taki ćemo bit donas, ne žalostni, ampak srečni, zak ste nam pustu tisto vašo veliko energijo. Donas, gaspuod Gujon, smo se zbrali prijatelji s prijateljem, da Vas zadnjikrat pozdravimo an Vam rečemo *Z Bogom, nasvidenje med zvezdami.*

IVAN TRINKO

PASQUALE GUJON

Nepriustranost Ivana Trinka

Mons. Ivan Trinko je s svojo intuicijo in moralnim ravnovesjem prehitel čas. Sedaj je vsem razumljiva potreba, da sporazumno živimo v miru z vsemi ljudstvi in rasami. Vsi obsojajo zakrknjeni nestrpni in šovinistični nacionalizem. Ko pravim vsi, seveda izključujem one, tudi kvalificirane ljudi v Nadiških dolinah, ki so ostali z okrnelo glavo v časih Romea Battistiga. Razen takih ljudi so že vsi razumeli, da je kultura katerekoli narodnostne skupnosti dragoceno bogastvo, ki ga je treba ohraniti.

V času Trinkove mladosti in njegove zrele dobe pa ni bilo tako. V avstro-ogrskem cesarstvu se je v Trstu, Gorici in Istri spor med Italijani in Slovenci poglabljajal. Italijani so se upirali, da bi v mešanih naseljih imeli Slovenci svoje šole, da bi pripravljali svoja zborovanja ali da bi namestili dvojezične napisne table. Po ljudskem štetju iz leta 1911 je tretjina prebivalstva v Gorici bila slovenska.

Celo Musoniju se je zdelo povsem logično, da se 266.000 Slovencev pridruži italijanski državi, češ da so Slovenci sami krivi, če so se pred več kot tisoč leti naselili znotraj italijanskih meja. Sicer pa Italije takrat sploh še ni bilo.

Italijanski tisk je označeval Slovence za neotesane in neolikane barbabe. List Soča pa je imenoval Italijane "črnuhe, umazance in ušivce". Ta boj je našel svoj odmev v Videnski pokrajini. V Vidnu, kjer avstrijska policija ni izvajala svoje oblasti, so si iredentisti postavili izhodišče za svoje delovanje.

Mons. Trinko je bil povsem nepristranski. Kolikor je bilo v njegovi moči, je skušal odpravljati sovraštvo ter ustvarjati razumevanje in prijateljstvo med enim in drugim. Zlasti s tem namenom se je lotil prevajanja iz slovenščine,

češčine, ruščine in poljščine v italijanščino ter iz italijanščine v slovenščino, da bi posredoval najboljša dela obeh narodov.

Menil je, da morajo biti obmejni narodi most, ne pa vir nasprotev med dvema različnima civilizacijama in kulturama.

Isto misel je izrazil leta 1919 tudi Musoni: "Nismo se bojevali samo z namenom, da dopolnimo našo narodno združitev... temveč tudi z namenom, da vzpostavimo prijateljske odnose z narodi, za katerih osvoboditev smo toliko prispevali... Tudi s Slovenci... Ko bomo vzpostavili prijateljsko sožitje v krajih z mešanim prebivalstvom, ne bodo imeli Slovenci nikakega razloga, da se bodo nad nami pritoževali."

Carlo Errera pa ni bil enakega mnenja. Želel je, da bi prišlo do pobratenja, toda pod pogojem, da bi "divje kmečke trume" oziroma "slovanska krdela" postala najprej Italijani. To je po njegovem veljalo za prebivalce na Goriškem, Tržaškem in v Dalmaciji, ne pa za Slovence v Nadiških dolinah, "ki so že nad 50 let državljani kraljevine. To je trdno in odporno ljudstvo, ki v mirnem času skrbno in uspešno obdeluje svoja polja, v vojni pa je pripravljeno dati vse za svojo domovino Italijo." To lahko tudi pomeni: "Vi iz Beneške Slovenije ste prav pridni ljudje, ker ne zahtevate svojih pravic in umirate za nas kot klavna živina."

Budna straža

Katera želja je poleg problema o večnem zveličanju, ki je skupen vsem vernim, najbolj prevevala življenje mons. Trinka? Najbolj si je želel, da bi se naši ljudje socialno dvignili in ohranili naš jezik in našo kulturo.

Zakaj je Trinko posvetil svoje energije temu cilju, sem že razložil na začetku tega spisa. Kot duhovnik mu je bilo predvsem pri srcu, da bi njegov narod ohranil krščanske vrednote.

Slovenski duhovniki so se v teh dolinah kljub vsem težavam, nerazumevanju in gonji prav tako trudili za enake cilje.

V tem smislu delujejo tudi sedanji slovenski duhovniki in naša kulturna društva. Radi bi ohranili našo vero, jezik in kulturo. Trudijo se za družbeno-gospodarski dvig prebivalstva. Teh vrednot ne gre ločevati, čeprav se duhovniki bolj trudimo

za ohranitev vere, laiki pa se ne glede na politično pripadnost kot člani društev bolj trudijo za ostale vrednote.

Mogoče boste vprašali: "Kaj ima pri tem opraviti družbeno-gospodarski razvoj prebivalstva?"

Izkušnja nas uči, da imamo večje možnosti, da se uveljavimo in ohranimo, če smo na gospodarski in družbeni ravni složna, povezana, dovolj izrazita in ne brezoblična skupnost.

Res je: poznamo samo narečje, toda to je slovensko narečje. Gre za narečje, ki izvira iz jezika, ki se povsem razlikuje od italijanščine.

Pri tem pa pride do izraza zakon, ki se tiče vseh jezikovnih otokov na svetu. Glede tega pravi Salvi naslednje: "Samo enoten jezik (se pravi koinè) lahko omogoči nekemu narodu, da se upira jezikovnemu zatiranju drugih narodov."

Naš "koinè" je slovenski knjižni jezik.

Tu pa nastane nesporazum, ki ga izkorišča protislovenska propaganda: če bi država dovolila, da se v šolah poučuje tudi slovenščina, kot bi morala po ustavi narediti, naj bi mi izgubili naše narečje ter naj bi pričeli govoriti drugačen jezik. To je zgrešena trditev, zakaj kaj podobnega se ne dogaja nikjer na svetu: povsod se ljudje pogovarjajo v svojem narečju.

To svojo trditev bom bolje razložil: saj ne bomo začeli govoriti tako, kot govorijo v Ljubljani, in italijanskega jezika ne bomo poznali manj, pa tudi naše narečje bomo še vedno ohranili. To je celo edini način, ki nam preostaja, da ga ohranimo. Gre zgolj za tehnično vprašanje. Tega problema sploh ni bilo v času Beneške republike in niti ne v taki meri v času mons. Trinka. Okolje, v katerem živimo, je takšno, da nam nobena druga možnost ne more prinesiti rešitve.

Menim, da noben prebivalec naše Beneške Slovenije ne mara zavestno zavreči dediščine naših prednikov. Mogoče ne marajo tega niti tiste histerične ženske, ki sicer govorijo vedno v slovenščini – bogsigavedi zakaj, mogoče je tu prisoten hudič – a jih popade pravi delirium tremens, če v cerkvi samo zaslišijo Kristusovo besedo v slovenščini.

Alternativa je samo ena: če želimo ohraniti našo osebnost in kulturo – in vsi pravijo, da to želijo – potem je potrebno poučevati v šoli slovenščino. Zato da jo bodo poučevali, pa je potrebno pravno priznanje naše narodnostne skupnosti. Drugače bi čez nekaj let o nas, o naši zgodovini in kulturi, o vsem, kar je s tem v zvezi, ostal zgolj zabeležen spomin v knjigah, namenjenih strokovnjakom.

Sprejel sem vabilo, da govorim o Trinku. Menim, da nisem zašel, če sem se nekoliko dlje zaustavil ob vprašanju jezika.

Pred vhodnimi vrati videnskega semenišča sta stala kot straži dva mogočna stebra. Mons. Trinko in mons. Drigani – prvi je predaval filozofijo, drugi teologijo – sta bila prijatelja. Često smo ju videvali, kako sta se skupaj sprehajala in razpravljala. Seveda je njuno razgovarjanje bilo nedoumljivo navadnim smrtnikom. Oba sta bila tudi zagovornika tradicionalnega poučevanja in vodenja semenišča v nasprotju z mlajšimi profesorji, – kot je bil na primer Giuseppe Marchetti –, ki so nameravali vnesti spremembe, ustrezne novim časom. Zaradi tega so semeniščniki krstili ona dva stebra: prvega Trinko, drugega Drigani.

Trinko je z vso zavzetostjo branil naš jezik, naše pravice in naše dostojanstvo: bil je pravi steber, straža ob meji naše dežele.

Nekega dne je rekel: "Trdno verujem, da bomo dosegli naše pravice. Zaupam v boljše čase."

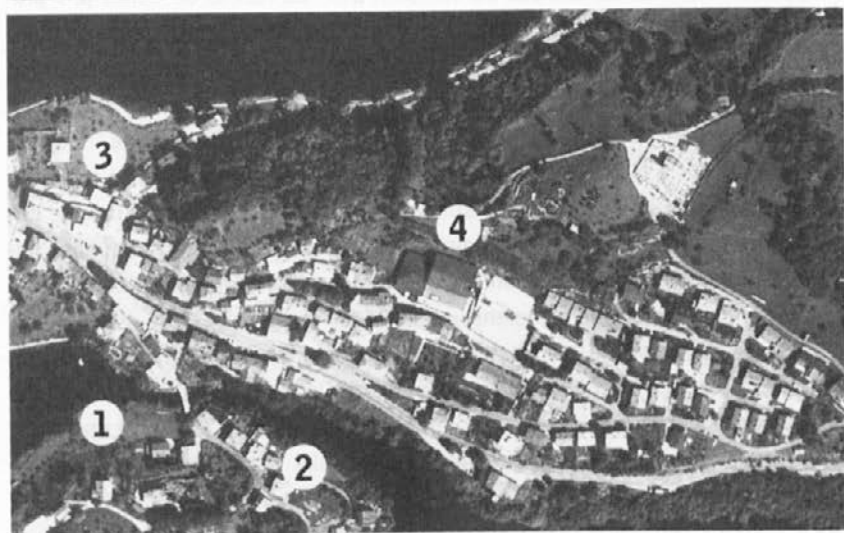
Zaradi spomina nanj, zaradi nas in naših potomcev ne razočarajmo ga v njegovi veri.

ARHEOLOŠKE RAZISKAVE TOLMINSKEGA MUZEJA NA MOSTU NA SOČI

MIHA MLINAR

Most na Soči leži na naravno dobro zaščitenemu pomolu nad sotočjem Idrijce in Soče.¹ Naselje v sovodnji rek sodi med najkompleksnejša arheološka najdišča na območju jugovzhodnih Alp.² Razvijati se je pričelo že ob koncu bronzaste dobe, svoj vrhunec pa je doseglo v starejši železni dobi (800-400 pr. Kr.).³ Kraj je bil že od nekdanj stičišče pomembnih poti. Za razliko od danes je v preteklosti glavna cestna komunikacija proti Goriški in naprej do morja šla čez planoto Banjšice, mimo Kanalskega vrha⁴ in Grgarja⁵ do gradišča Sveta Katarina nad Gorico,⁶ ki je obvladovalo spodnji del Vipavske doline. Povezava z zgornjim Posočjem je tako kot danes potekala po dolinskem dnu do Kobarida,⁷ kjer sta se poti odcepili v Nadiške doline⁸ in proti Bovcu.⁹ Za prazgodovinski prehod v notranjost Slovenije je človek izkoristil predvsem dolino reke Bače, ki mu je nudila najlažji dostop do bogatih nahajališč železove rude v Bohinjskem kotu, alternativna vez do osrednje Slovenije pa je vodila po dolini reke Idrijce in mimo prazgodovinske naselbine na Jelenšku nad Godovičem.¹⁰

Arheološke raziskave, ki na Mostu na Soči potekajo brez večjih prekinitev že stoletje in pol,¹¹ je Tolminski muzej v letih 2000, 2001 in 2002 izvedel tako na desnem kot tudi na levem, osojnim bregu reke Idrijce (Sl. 2). Leta 2000 smo raziskovali na najnižjem predelu svetolucijske prazgodovinske nekropole (najdišče Repelc), v bližini današnje čistilne naprave ob sotočju Idrijce in Soče.¹² Tudi izkopavanja poleti 2001 so bila zaščitnega značaja in so potekala pred in med gradnjo novega komunalnega omrežja po kraju.¹³ Leta 2002 smo nadaljevali z zaščitnimi raziskavami na najnižji idrijski terasi, ledini Repelc.¹⁴ Na dveh lokacijah znotraj halštatske naselbine na desnem bregu Idrijce, in sicer na ledini Maregova guna in na Štulčevem kuku nad cerkvijo sv. Lucije, smo

Sl. 1 Sotočje Idrije in Soče med prvo svetovno vojno
(vojaška razglednica iz leta 1916, original hrani M. Mlinar).

Sl. 2 Arheološka območja, raziskana na Mostu na Soči med leti 2000 in 2002 (DOF5).

odkrili močne halštatske naselbinske plasti. Te le še potrjujejo dejstvo o izjemnosti stavbne dediščine, kontinuiteti naselitve in velikem območju starejšeželeznodobne poselitve.¹⁵ Maregova guna, ki leži nad današnjim akumulacijskim jezerom (Sl. 3), skriva več kot 2 m globoko pod današnjo površino tudi najdbe, katere povezujemo s proizvodnjo, predelovanjem ali namernim odlaganjem bronastih in železnih predmetov. Odkrita železova žlindra, trikotno oblikovani železni polizdelki in bronasti ingoti kažejo, da je na tem mestu vsaj od 6. stol. pr. n. št. dalje deloval manjši metalurški obrat.

Sl. 3 Maregova guna na levem bregu reke Soče (Foto D. Svoltšak).

Na levem bregu reke Idrijce smo v treh sezonah na območju grobišča (Repelc¹⁶, Pucarjev rob¹⁷) raziskali devetdeset žganih grobov iz obdobja zadnjih šestih stoletij pred Kr. Ti dokazujejo, da so staroselci na levem bregu Idrijce pokopavali še v času, ko so prišleki - Rimljani že uredili »svoje« grobišče izven naselbine na desnem bregu Idrijce.¹⁸ Starejšeželeznodobni grobovi kažejo glavne značilnosti svetolucijskega kulturnega kroga.¹⁹ So žgani, grobne jame so v tlorisu predvsem enostavnih ovalnih oblik. Lapornate in apnenčaste nagrobne plošče,

s katerimi so bili nekoč pokriti vsi grobovi, so bile v veliki večini že v preteklosti odstranjene. Žarnih pokopov je bilo odkritih le približno desetina, eden izmed teh je tudi najbogatejši raziskani grob (Pucarjev rob, grob 1), katerega časovno umeščamo v sredino 5. stol. pr. Kr. Pokrit je bil z masivno lapornato ploščo, grobno jamo pa je zapolnjevala velika, narebrena lončena žara. V njej je med pepelom in sežganimi kostmi ležala razlomljena bronasta certoška fibula,²⁰ koščen ročaj noža, ki se zaključuje v lepo izdelani kačji glavici in par kačastih fibul z velikim diskom na loku. Nad žganino je bil poleg lokalno izdelane ke-lihaste posode na nogi v žaro priložen sovji skifos, kateremu je manjkal le majhen del ustja z ostenjem.

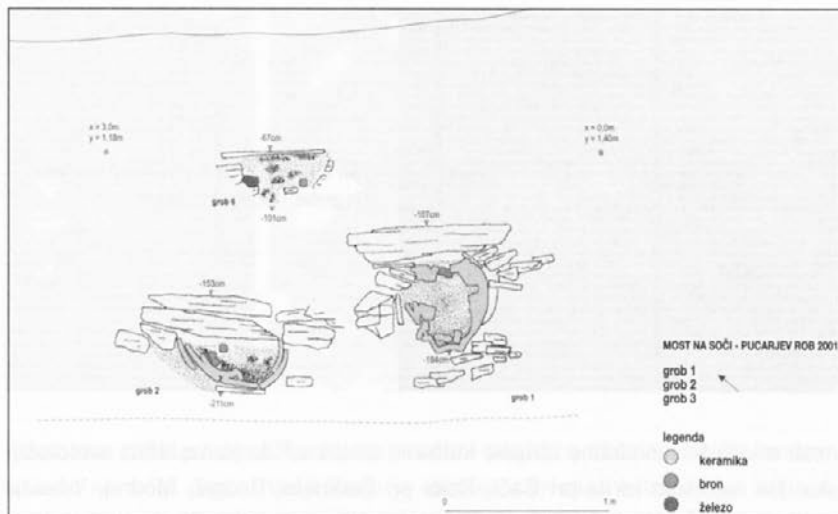
Središčna figura na posodici je sova, obdana z obeh strani z oljčnima vejicama. Z glavo gleda proti gledalcu, medtem ko je njen trup obrnjen na levo. Prizor se ponovi na obeh straneh posodice. Sovine oči so očalasto oblikovane. Glavna oblikovna značilnost pri tem tipu »t. i. sovjega skifosa« je prav kombinacija horizontalnega in vertikalnega ročaja. Kot večina uvožene lončenine je bil lonček izdelan na lončarskem vretenu, v grški rdečefiguralni tehniki, in premazan s temnosivim firnisom (Sl. 4).²¹

Na območje jugovzhodnih Alp, kjer je v času razvite grške kulture živela starejša železnodobna halštatska kultura, so taki izdelki prišli dokaj redko. Dragocene grške in italške posode so dospele predvsem po morskih poteh do zadnjih grških postojank ob zahodni obali Jadranskega morja (Spina, Adria ob delti

Sl. 4 Atiški sovji skifos.

Zanimiva je že sama simbolika sove, ki je v grški mitologiji hkrati zaščitnica pokopališč in mesta Atene ter sveta ptica boginje Atene. Tudi oljka je drevo, ki simbolizira mir, spravo, očiščenje, plodnost ali zmago in je v Grčiji prav tako posvečena boginji Ateni (foto M. Grego).

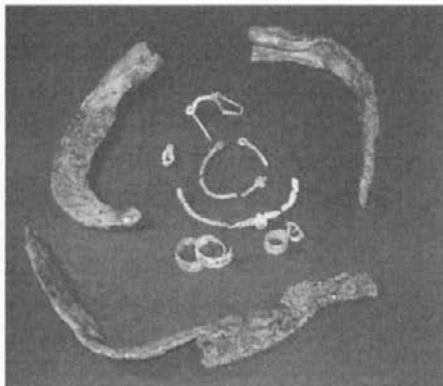

Sl. 5 Na Pucarjevem robu smo zaznali novost, ki še ni bila dokumentirana na posoških grobiščih kot tudi ne na samem Mostu na Soči. Na nekaj mestih smo zasledili dva nivoja grobov, kar morda pomeni, da je v 600 letih, kolikor je trajalo pokopavanje na prostranem grobišču, ponekod že zmanjkovalo prostora, zato so pričeli s pokopi na vrhu starejših grobov (risba Natalija Grum).

reke Pad), od tam po kopnem v notranjost kontinenta. Razlagamo jih lahko kot trgovinski produkt ali kot dar obiskovalcev in popotnikov iz dežel klasičnega sveta.

V zadnji stopnji svetolucijske kulture (4. stol. pr. n. št.) pride do velike spremembe v grobnem ritualu, v moških grobovih se namreč pojavi železno orožje.²² Grob 6 (vrhnji grob na sl. 5) s Pucarjevega roba predstavlja grob bojvnika, katerega orožje sestavljata železna sekira in sulica. Ta kombinacija je bila običajna bojna oprava v halštatskih kulturah in tudi pri posoških železnodobnih bojvniki.

Na grobišču Repelc so nepretrgoma pokopavali tudi v mlajši železni dobi. Tipični posoški pokop iz 1. stol. pr. Kr. nam slikovito prikaže grob poljedelca ali poljedelke s pridanim železnim poljedelskim orodjem, železno koničasto kopačo, železnim vejnikom, odlomki železnega srpa in bogatim ženskim nakitom (Sl. 6). Pridajanje železnega orodja v grobove je ena izmed pglavitnih značil-

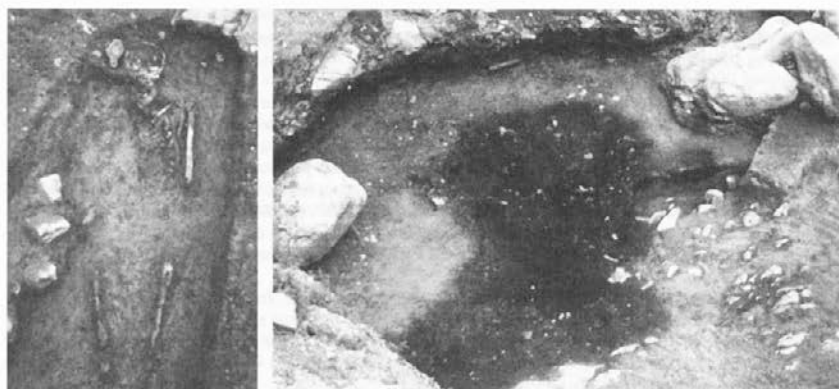
Sl. 6 Repelc. Železno poljedelsko orodje iz groba 14 (foto M. Grego).

nosti mlajšeželeznodobne idrijske kulturne skupine,²³ ki je nasledila svetolucijsko. Na najdiščih Idrija pri Bači, Reka pri Cerknem, Bodrež, Modrej, Vrhovlje pri Kojskem, Črniče in Most na Soči odkrito železno orodje kaže na pomembnost poljedelstva, ki je v gospodarstvu Posočja igralo poleg živinoreje glavno vlogo.²⁴

Najmlajši grobovi na sicer železnodobnem svetolucijskem grobišču Repelc segajo tudi v rimski čas. Raziskali smo nekaj žganih rimskih grobov, značilnih predvsem za obdobje prvih treh stoletij n. št. Bolj presenečeni smo bili nad najdbo rimskega skeletnega groba.²⁵ Skelet je bil orientiran od vzhoda (glava) proti zahodu (noge). Ob lobanji je ležala lončena pečatna oljenka z napisom izdelovalca (Sexti), na njeno gornjo površino je bil priložen bronast novc. Pridatka umeščata pokop v sredino 2. stoletja n. št. (Sl. 7).

Pri raziskavah na Repelcu smo leta 2002 na skrajnem severnem robu izkopnega polja na približno pet kvadratnih metrih zasledili več kot 30 centimetrov debelo plast oglja, ki je vsebovala še odlomke fibul, razlomljenega bronastega nakita in močno prežgane odlomke lončenih posod. Veliko žganinsko območje razlagamo kot del sežigališča - ustrine, ki se je razprostirala na robu grobišča (Sl. 8). Tu so umrle skupaj z njihovo nošo sežgali na grmadi iz lesa, njihove ostanke pa zbrali in položili v grobno jamo. Sežigališč je bilo na levem bregu Idrijce sicer več. Na podobno mesto je pred več kot stotimi leti na Mostu na Soči naletel že dr. Carlo Marchesetti.²⁶

Z območja prazgodovinskih pokopov na Repelcu močno preseneča tudi jama, v

kateri smo našli prostoročno izdelani lončeni posodici, dodelani na lončarskem vretenu na ročni pogon. Večji lonec je okrašen z vrezano valovnico in horizontalnimi linijami. Slabo izdelana lonca sodita v obdobje zgodnjega srednjega veka in sta tudi najstarejši dokaz za staroslovansko selišče na Mostu na Soči (Sl. 9).²⁷

Izjemnost materialne kulture Mosta na Soči so pričujoča triletna arheološka raziskovanja Tolminskega muzeja dopolnila in še utrdila. Z dokumentirano izkopanim bogatim gradivom prihajamo do novih izsledkov in spoznanj, ki nam bistrijo vedenje o življenju v prazgodovinski vasi, ki je kazala, kot je ugotovil že njen raziskovalec Svoljšak,²⁸ določene zametke urbanizma.

Sl. 7 Rinski skeletni pokop z Repelca

(Foto: M. Mlinar).

Sl. 8 Repelc, sežigališče – ustrina

(Foto: M. Mlinar).

Sl. 9 Repelc. Zgodnjėslovanska lončena posoda z okrasom valovnice
(Foto: M. Grego).

OPOMBE

¹ Soča je bila l. 1938 tri kilometre od Mosta na Soči v smeri proti Novi Gorici zajezena. Gladina rek (Soče in Idrijce) se je dvignila za skoraj 20 metrov. Rt med rekama ni več tako izrazit kot nekoč in kaže danes čisto drugačno podobo (gl. Sl. 1).

² V stoletju in pol arheoloških raziskav je bilo odkritih kar 7000 prazgodovinskih in rimskih grobov, stavbne ostaline iz bronaste dobe, skoraj 40 hišnih temeljev iz starejše železne dobe, tri mlajšježeleznodobne hiše, devet rimskih objektov in zgodnjerednjeveška lončenina.

³ Posoška železnodobna, halštatska kulturna skupina je poimenovana prav po Mostu na Soči (Sv. Luciji ob Soči), njenem gospodarskem in kulturnem središču, kot svetolucijska. Obsegala je najdišča ob gornjem in srednjem toku reke Soče s pritoki ter železnodobna najdišča ob Bohinjskem jezeru in najdišča v Nadiških dolinah.

⁴ Žbona – Trkman B., Bavdek A. 1996. V bližini Kanalskega Vrha sta bila najdena dva poznobronastodobna depoja.

⁵ Furlani U. 1996. Grgarski bronastodobni depo sestoji iz 14 jezičastoročajnih sprav.

⁶ Svoljšak D. 1990.

⁷ Kobarič je ob Mostu na Soči najpomembnejše najdišče svetolucijske kulture. Železnodobno gradišče je bilo na Gradiču, kjer stoji danes cerkev sv. Antona s kostnico italijanskih vojakov. To naselje je obvladovalo dostop v kanjon Soške doline (C. Marchesetti 1903). Na jugozahodnem delu Gradiča je bilo odkrito tudi železnodobno in rimsko kulturno središče (N. Osmuk 2000). Naselbini pripadajoče grobišče z do sedaj izkopanimi 1400 žganimi grobovi je bilo na rečni terasi ob današnji mlekarni Planika (S. Gabrovac 1976).

⁸ Marchesetti C. 1903, 319. Prazgodovinski gradišči, ki sta branili dostop iz Furlanske nižine v Posočje, sta bili sv. Volar na desnem in Der na levem bregu reke Nadiže pri Robiču.

⁹ Marchesetti C. 1903, 88 – 89. Prazgodovinska postojanka, ki je nadzorovala prehod iz doline Koritnice v Soško dolino je bila na gričku Rabeljk (Ravelnik).

¹⁰ Bratina P. 1994, 109 – 110.

¹¹ Na arheološke najdbe na Mostu je prvi že v 50. letih 19. stol. opozoril domači župnik Tomaž Rutar, ki je najdbe zbiral in o njih tudi pisal. Na podlagi Rutarjevih poročil je Paolo de Bizzarro, konservator avstrijske zaščitne službe na Dunaju za območje Gorice, Tolmina in Sežane, leta 1880 izkopal prvih 70 grobov. Delo je nadaljeval naslednje leto Enrico Maionica in izkopal 36 grobov, prav toliko kot domačin Anton Vuga na desnem bregu Idrijce. Istega leta so se začela tudi prva naselbinska izkopavanja, ki jih je vodil Rutarjev naslednik, župnik Alojzij Carli.

Leta 1884 se pričnejo velika izkopavanja na halštatski nekropoli, ki sta jih do leta 1902 vodila Tržačan dr. Carlo de Marchesetti in Dunajčan Josef Szombathy. Skupaj sta izkopala neverjetnih 6410 grobov. V letu 1891 je kratek čas izkopal tudi Enrico Maionica in odkril 16 grobov na levem in 23 grobov na desnem bregu Idrijce v sklopu naselbine. V obdobju med obema svetovnima vojnama je 7 grobov izkopala arheologinja Bruna Forlatti-Tamaro. S prvimi povojnimi arheološkimi raziskavami je leta 1957 začel Nikolaj Mozetič (Tolminski muzej). Njegov naslednik Drago Svoljšak (Goriški muzej) je leta 1972 izkopal 7 grobov. V 70. in na začetku 80. let se je težišče arheoloških raziskav preneslo na raziskovanje prazgodovinske in rimske naselbine na območju, predvidenem za zidavo individualnih hiš. Naselbinske raziskave Goriškega muzeja (Nova Gorica) so na več kot 4 ha površine odkrile največji starejšeželeznodobni naselbinski kompleks v Sloveniji. V letih 1978–1981 je bilo na vzhodnem območju naselbinskega kompleksa odkrito tudi latensko – rimsko grobišče s 150 žganimi in skeletnimi grobovi.

¹² Raziskave je vodil M. Mlinar (Tolminski muzej) pod mentorstvom D. Svoljšaka.

¹³ Raziskave je vodil M. Mlinar (Tolminski muzej), nadzor je vršila arheologinja Nada Osmuk (ZVKD Nova Gorica). Najdbe so podrobneje obravnavane v razstavnem katalogu Nove zanke svetolucijske uganke (Mlinar 2002a). Arheološka razstava je na ogled v Tolminskem muzeju od 25. 5. 2002.

¹⁴ Raziskave iz leta 2002 še niso objavljene.

¹⁵ Največje raziskave znotraj halštatske naselbine so bile med leti 1977 in 1984 pod vodstvom arheologa Draga Svoljšaka iz Goriškega muzeja. Več o tem: Gabrovac S., Svoljšak D. 1983, Most na Soči (S. Lucia) I. – Kat. in monog. 22.

¹⁶ 60 žganih in en skeletni grob z Repelca časovno umeščamo od 5. stoletja pr. Kr. do 2. stol. n. št.

¹⁷ 30 žganih grobov s Pucarjevega roba uvrščamo med 6. in 4. stol. pr. Kr.

¹⁸ Več o tem v: Žbona Trkman B., Svoljšak D. 1981, Most na Soči 1880 – 1980 – sto let arheoloških raziskovanj (katalog razstave).

¹⁹ O načinu pokopu v železni dobi Posočja: Svoljšak D., Žbona Trkman B. 1985, Načini pokopa v prazgodovini Posočja. – Materiali XX, 87–89.

²⁰ Tip VII po klasifikaciji B. Teržanove: Teržan B. 1977, Certoška fibula. – Arh. vest. 27.

²¹ Podobne »sojve skifose« so izdelovali tako v Grčiji kot tudi v južni Italiji in Etruriji, srečamo pa jih po celotnem mediteranskem bazenu od Gruzije, Izraela, Turčije, Cipra, severne Afrike, Španije, južne Francije, Korzike in Sicilije.

²² Teržan B., Trampuž Oreš N. 1973, 416–460.

- ²³ Kultura je poimenovana po najdišču Idrija pri Bači, od Mosta na Soči oddaljenem 4 km v smeri proti Ljubljani.
- ²⁴ Latensko kulturo zahodne Slovenije je podrobno obdelal Mitja Guštin: Guštin M. 1991, *Posočje in der jüngern Eisenzeit*. – Kat. in monogr. 27.
- ²⁵ Do danes je bilo na levem bregu Idrijce v sklopu celotne prazgodovinske nekropole med skoraj 7000 žganimi grobovi odkritih le nekaj skeletnih pokopov.
- ²⁶ Sežiganje pokojnikov je grobni ritual, značilen za celotno območje svetolucijske kulture, zato so podobne ustrine zagotovo obstajale na vseh posoških grobiščih. Eno takih je bilo odkrito tudi med raziskavami halštatske nekropole v Kobaridu.
- ²⁷ Mlinar M. 2002b, 111.
- ²⁸ Svöljšak D. 2001, *Zametki urbanizma v železnodobni naselbini na Mostu na Soči*. – Arh. vest. 52, 131-138.

BIBLIOGRAFIJA

- BRATINA P. 1994 – Jelenšek nad Godovičem – prazgodovinska naselbina z nekropolo. – *Idrijski razgledi* 39, 109 – 110.
- FURLANI U. 1996 – Depojska najdba iz Šempetra pri Gorici. – v: *Katalogi in monografije* 30, 73-88.
- GABROVEC S. 1976 – Železnodobna nekropola v Kobaridu. – *Goriški letnik* 3, 44 – 63.
- GABROVEC S., SVOLJŠAK D. 1983 – Most na Soči (S. Lucia) I. – *Katalogi in monografije* 22.
- GUŠTIN M. 1991 – Posočje in der jüngern Eisenzeit. – *Katalogi in monografije* 27, Ljubljana.
- MARCHESETTI C. 1903 – I Castellieri Preistorici di Trieste e della regione Giulia. – *Società per la Preistoria e Protostoria della Regione Friuli – Venezia Giulia* 3, 88 – 89.
- MLINAR M. 2002a – Nove zanke svetolucijske uganke (razstveni katalog).
- MLINAR M. 2002b – Zgodnjerednjeveški posodi z Mosta na Soči, ledina Repelc. – v: *Zgodnji Slovani. Zgodnje-srednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp*, 111-112.
- OSMUK N. 1997 – Kobarid od prazgodovine do antike. – v: *Kobarid*, 9 – 16.
- SVOLJŠAK D. 1990 – Sv. Katarina nad Novo Gorico. Arheološka podoba. – *Goriški letnik* 17, 33 – 55.
- SVOLJŠAK D. 2001 – Zametki urbanizma v železnodobni naselbini na Mostu na Soči. – *Arheološki vestnik* 52, 131-138.
- SVOLJŠAK D., ŽBONA TRKMAN B. 1985 – Načini pokopa v prazgodovini Posočja. – *Materijali* XX, 87-89.
- TERŽAN B. 1977 – Certoška fibula. – *Arheološki vestnik* 27, 317-443.
- TERŽAN B., TRAMPUŽ OREL N. 1973 – Prispevek h kronologiji svetolucijske kulture. – *Arheološki vestnik* 24, 416-443.
- ŽBONA TRKMAN B., BAVDEK A. 1996 – Depojski najdbi s Kanalskega Vrha. – v: *Katalogi in monografije* 30, 31-65.
- ŽBONA TRKMAN B., SVOLJŠAK D. 1981 – Most na Soči 1880-1980 – sto let arheoloških raziskovanj (razstveni katalog).

ŽELEZNICA ZA NADIŠKE DOLINE

ALESSANDRO BERTOSSIN

Prvi načrt, ki je predvideval graditev železnice skozi Nadiške doline, se ga v leto 1865, ko se je rojevala zamisel o železnici, ki bi prečkala Vzhodne Alpe. S tem bi bila v alpskem loku zapolnjena praznina med predvideno progo na Brenerju in tisto pred Postojno, ki je omogočala povezavo z Jadranom in trgovske izmenjave med obema stenama Alp.

Na eni strani sta bili tržaško in beneško pristanišče, ki ju je že takrat zanimalo trgovanje z osrednjimi evropskimi in čezmorskimi deželami; na drugi strani pa je bil Dunaj, ki je s svojim hinterlandom štel 50 milijonov prebivalcev in ki se je glede trgovine seveda obračal proti Jadranu.

Zaradi naštetega in zaradi koristi, ki bi jih od tega imeli obe pristanišči, se je začelo preučevanje najkrajše železniške poti, ki bi vodila preko Vzhodnih Alp, in narejeni so bili tudi že prvi načrti glede tabeljske proge oziroma t.i. rabeljske proge, ki je predstavljala drugo možno rešitev.

Sočasno s temi študijami je nastal tudi prvi načrt o t.i. nadiški železnici, ki bi vodila skozi Nadiške doline. Predstavilo ga je skupno predstavništvo občin Čedad in Špetra Slovenov, izdelal pa ga je inženir Grubissich; proga se je vila od Trsta skozi Tržič, Zagraj, Krmin, Čedad, Kred, Srpenico, Rabelj, Trbiž kot »*neke vrste posrečen sporazum med tabeljsko in bohinjsko progo, ki skrajša pot bodisi med Gorico in Trstom kot med Vidnom in Benetkami, obenem pa prepreči, da bi bilo katero od obeh pristanišč izločeno iz konkurence. S pomočjo moderne umetnosti ponovno vzpostavlja veliko prometno povezavo, ki so jo stoletja zabrisala, obuja blišč starodavnega trgovskega središča Forum Julii, ker se bodo obnovili pogoji, zaradi katerih se je v preteklosti razvilo in cvetelo; njegovo veličino potrjuje tudi dejstvo, da se je ob svojem zatonu po njem poimenovala celotna obširna furlanska pokrajina.*«

A trgovski sporazum iz leta 1867, ki je sledil mirovni pogodbi med Italijo in Avstrijo iz leta 1866, je odločilno pripomogel k temu, da je izbira padla na tabelsko progo, ki je bila leta 1879 tudi dokončana. Avstrija je pri tem le spoštovala politično obvezo do Italije, saj ni imela od tega nobene koristi, glede na to, da je do habsburškega pristanišča v Trstu lahko prišla po južni železnici in ji zato ni bilo treba prečkati Italije.

V prvih letih 20. stoletja se je začela rojevati zamisel o novi železnici za Trst, ki bi povezovala obmorski trg s srcem habsburškega cesarstva; narekovali so jo veliki gospodarski interesi. Nova proga, imenovana bohinjska (v italijanščini *Transalpina*), bi se vila ob italijanski meji skozi Kanal in Most na Soči. Tako je načrt železnice skozi Nadiške doline, ki so ga bili odložili, nepričakovano postal ponovno aktualen. Tokrat bi bilo treba s podaljškom povezati že obstoječo progo Viden – Čedad (zgrajeno leta 1886) z bližnjo mednarodno bohinjsko železnico. V prvem desetletju 20. stoletja se je zvrstila cela vrsta razprav, javnih shodov, političnih pobud v prid železnice, ki bi prečkala Nadiške doline, veliko je bilo tudi predloženih načrtov, od katerih je bil eden tudi odobren (proga Čedad – Ažla – Kanal). Dela bi se skoraj že začela, ko je vse skupaj zaustavil izbruh vojne.

Leta 1915 se je uresničil edini železniški načrt v Nadiških dolinah: proga Čedad – Kobarid. V vojnih letih je ta proga služila izključno vojnim potrebam, preko nje so namreč s hrano, orožjem in drugim materialom zalagali vojake na fronti. Prav zaradi tega je bil tir na progi Čedad – Kobarid ožji od običajnega in je meril 0,75 metra, vlak pa je na pot odhajal na postaji v kraju Barbeta, ki je približno kilometer oddaljen od končne postaje železnice Viden – Čedad, njegova zadnja postaja pa je bila v Sužidu.

Po koncu vojne so to progo popravili in jo podaljšali do Kobarida. Potem ko jo je nekaj let upravljala vojska, je bila leta 1921 proga dodeljena podjetju Eredi Binetti iz Čedada, vlak pa je dnevno opravljajal dve vožnji v obe smeri; omogočena je bila zveza z vlaki za Viden. Nič se ni spremenilo celo desetletje. Večkrat so posebni vlaki vozili vojne veterane v Kobarid na ogled bojišč, npr. tistih na pobočju Krna, ali pa sorodnike padlih, ki so obiskovali številna vojaška pokopališča.

1. avgusta leta 1932 so progo zaradi številnih nesreč in visokih stroškov zaprli in jo naposled podrli.

Omeniti je treba še en vlak, ki je od leta 1921 vozil skozi Nadiške doline. Podjetje Italcementi je za prevoz laporja iz kamnolomov na desnem bregu Nadiže iz ostankov nekdanje vojaške železnice zgradilo novo železnico vrste Decauville. Vlak, ki ga je sprva poganjala parna lokomotiva, pozneje pa tista na električni pogon, so ukinili leta 1952.

Spremenjene politične ureditve in na novo začrtane meje med Italijo in Avstrijo po zaključku 1. svetovne vojne so spet prinesle v ospredje načrt o železnici, ki bi povezovala Čedad s Trbižem in tekla pod rabeljskim prelazom.

Z razliko od prog, načrtovanih v prejšnjih desetletjih, ki bi vodile preko takratnih meja in se povezale z avstrijskimi, bi proga Čedad – Kred – Rabelj v celoti tekla po italijanskem ozemlju in se povezala s tabeljsko, potem ko bi se s predorom ognila rabeljskemu prelazu.

Glavni namen je bil spodbuditi trgovanje na Jadranu in s tem tudi ojačiti tržaško pristanišče. Poleg tega je s Senžermensko pogodbo Italija imela možnost, da zgradi rabeljsko železnico v roku petih let in obenem zahteva izboljšanje proge Trbiž – Beljak na avstrijskem ozemlju.

Vlada je že nakazala denar za zgraditev odseka Kred – Trbiž, a finančna kriza po letu 1930 je tudi ta načrt izničila.

Od takrat ni bilo niti ene konkretne možnosti za zgraditev železnice v Nadiških dolinah. Iz zgodovinskih vzrokov in zaradi precejšnjih socialnih in gospodarskih sprememb, do katerih je prišlo v Nadiških dolinah, so propadli vsi pogoji, ki bi tu omogočili graditev železnice, četudi v vseh ni še usahnilo upanje, da se bodo te dolgoletne sanje nekoč uresničile.

OSNOVNA BIBLIOGRAFIJA

- CORNOLÒ G., VILLAN G., *Binari nel passato – La Società Veneta Ferrovie*, edizioni Ermanno Albertelli, Parma 1984.
- GRUBISSICH C., *Progetto di una strada ferrata da Udine per Cividale a Caporetto con diramazione da Cividale a Cormons*, Tipografia del Commercio impr., Venezia 1865.
- MACHNITSCH R., *Ferrovie e tramvie, v Guida del Friuli, Gorizia con le vallate dell'Isonzo*, Società Alpina Friulana, Udine 1930.
- Memoriale della Rappresentanza Amministrativa della Città e del Comune di Cividale – La linea ferroviaria più breve fra Trieste e Villacco*, Stab. Libr. Tip. Lit. di C. Coen, Trieste 1865.
- OBIZZI F., NODARI P., CASANOVA R., *Transalpina: un binario per tre popoli*, Edizioni della Laguna, Monfalcone, 1996.
- PETRICIG P., *Quella ferrovia non s'ha da fare*, Cooperativa Lipa editrice, Špeter 1999.
- ROSELLI G., *La ferrovia Cividale – Caporetto*, Bollettino FIMF, 1976.
- SCHAUMANN W., *Die Bahnen zwischen Ortler und Isonzo 1914 – 1918*, Bohmann Verlag, Wien 1971.
- ZERBONI M., *Le ferrovie di Cividale del Friuli*, Rassegna tecnica del F.V.G. št. 3, Udine 2000.

Podrobneje sem problematiko obravnaval v svoji diplomski nalogi »Analisi funzionale delle ferrovie delle Valli del Natone fra storia e futuro«, Ekonomska fakulteta Univerze v Trstu, a.l. 2001-02

GARMAK NA ZAČETKU 20. STOLETJA

FABIO BONINI

Na začetku 20. stoletja šteje garmiška občina 1.700 prebivalcev.

Kjub temu, da razpolagajo le s skromnimi sredstvi, ljudje gledajo na bodočnost z optimizmom. Življenski standard je primerljiv z bližnjimi območji, tudi z nižinskimi predeli. Dobiček iz gospodarskih dejavnosti so ljudje doslej vlagali v domačem kraju in le malo kmetov in trgovcev – tedanjih stebrov gospodarstva – je pomislilo na naložbe izven Benečije.

V teh letih pa se stvari začnejo spreminjati, trgovina se širi in najpreudarnejši spoznajo, da se bo treba spoprijeti z zunanjo konkurenco, predvsem s tisto v nižinskem predelu.

Iz Furlanije prihajajo vesti o občutnem naraščanju zadružništva in o novih pobudah, kar potrjuje tudi dogajanje v bližnjem predelu Slovenije, ki je pod avstroogrsko upravo.

V tem vzdušju se je porodila zamisel o ustanovitvi krajevne zadružne posojilnice.

»Matajur« se v številki, ki je izšla 15. oktobra 1957, spominja dogodka in objavlja sliko letaka, ki ga je januarja leta 1911 delil »Pripravljalni Odbor za ustanovitev Posojilnice in Hranilnice pri Klodiču (Grmek)«.

Letak je javnost vabil k sodelovanju pri ustanovitvi Banke »Ilirja vstani«, ki bi morala v prvi vrsti služiti prebivalcem Garmeka in Dreke.

Duša pobude je bil topolovski kaplan Iosip Škur, ki je bil tudi učitelj v krajevni šoli. Za predsednika Pripravljalnega odbora je bil izvoljen Jožef Klodič, »posestnik«, podpredsednik je bil sam župan Mateuš Trušnjak, tajnik pa Valentin Sdravlič.

K še večji teži odbora sta s svojo prisotnostjo prispevala tudi dreški župan Čičigoj in garmiški občinski tajnik Lojz Primožič »tajnik in trg.«.¹

Pobudo so oblasti, ki so bile izredno pozorne na to, da se ne bi razvilo nič takega, kar bi imelo slovenske korenine ali bi podpiralo slovenske interese, kmalu zadušile. Pri tem niso delale razlike med kulturo in gospodarstvom. Gospod Iosip Škur se je bil prisiljen preseliti v Ameriko.²

Kar se javne uprave tiče, je občina v popolnem soglasju s prebivalstvom skušala od vlade doseči kaj več od običajnih drobtinic.

Novembra leta 1911 je v občino prišel na obisk videnski prefekt. Upravitelji so najprej ustno predstavili svoje zahteve, nato pa vse skupaj tudi v pisni obliki,

zraven pa priložili še podroben »Zemljevid garmiške in dreške občine«; tako je nastal razčlenjen dokument, primerno natisnjen nalašč za to priložnost.³ Odražal je voljo upraviteljev, da bi na čimboljši način predstavili občino.⁴

7. januarja je »spoštovani« občinski svet (prisotni so bili župan Antonio Sdraulig, svetovalci Bucovaz Giovanni, Trusgnach Matteo, Canalaz Giovanni, Floreancig Giuseppe, Vogrig Andrea, Bucovaz Antonio sin Stefana, Rucli Antonio pok. Valentina in Chiabai Andrea, medtem ko je Chiabai Stefano že prej izgubil pravico do svetovalskega mesta) soglasno odobril dokument in pooblastil upravo, da ga odpošlje na pristojna mesta.⁵

Poročilo, ki naj bi bilo predvsem učinkovito, je svojo pozornost posvečalo le osnovnim temam: cestam, zvezam, šoli, gospodarskim problemom.

Opominja na dejstvo, da so edine povezave, ki obstajajo med vasmi v občini in s tistimi v sosednjih občinah, »steze in težko prehodne gorske poti« in da

se večina blaga »koruza (ki je sicer ni dovolj), pšenica, ajda, krompir, fižol, kostanj, sadje, vino, seno, les«⁶ prenaša na ramenih ali saneh; za važnejše povezave z nižinskim predelom – okolico Čedadada in Vidna – pa se uporabljajo vozovi.

Edino cesto, široko tri metre, ki te kraje povezuje s furlansko nižino, so na začetku stoletja skupno zgradile občine Garmak, Podutana (*»občina s 3.000 prebivalci«*) in Dreka (*»približno 1.400 prebivalcev«*), a je vodila le do Kozice. Od tu naprej se je bilo treba še vedno posluževati stare poti, ki je bila zgrajena pod nekdanjo avstrijsko upravo.

Ta del poti je bil potreben nujnih popravil, ker *»postajajo povezave s podutanskim območjem zaradi slabega stanja omenjene ceste vse težje, kar povzroča veliko škode v krajevni trgovini, poštni službi in prevažanju potnikov.«*

Za popravilo ceste je bil že leta 1906 narejen načrt, ki *»je predvideval strošek v višini 14.000 lir.«*

Toda iz tega ni bilo nič, ker je Garmak *»finančno obnemogel«* prav zaradi konzorcijske ceste. Vlada namreč še ni nakazala 6.052,02 lir obljubljenih sredstev, Podutana pa ni hotela priložiti svojega deleža v višini 5.924,00 lir. Še več, oporekala je višini celotnega zneska in priznavala le 4.000,00 lir in obresti lastnega deleža. Zato da bi krila stroške, je bila *»občina prisiljena najeti posojilo v višini 11.500 lir pri videnski banki Cassa di Risparmio di Udine.«*

Tudi ostale cestne povezave so bile potrebne občutnih popravil.

»Zato da bi prebivalce Hostnega, Podhostnega in Podlaka in dela sosednje sredenjske občine povezali s središčem in torej s šolo, cerkvijo in pokopališčem,« je bila načrtovana gradnja mostu čez Rieko v Hlodiču.

Za njegovo dograditev je *»občina širokogrudno prispevala 1.000 lir. Prebivalci omenjenih vasi so s prostovoljnim delom⁸, z občinsko denarno podporo in z denarjem zasebnikov iz kamna in cementa zgradili dva stebra in obrežne opornike; strošek opravljenega dela bi lahko ocenili na 3.000 lir. Zato da bi bil dvajsetmeterski most dokončan, je potrebnih še 12 kovinskih tramov, pod in železna ograja. Brez izredne finančne podpore pa dela, ki bo ob zaključku doseglo vrednost 6.000 lir, ne bo mogoče dokončati.«*

Potem ko je bil most dograjen, je svojemu namenu služil vse do povojnega časa po letu '45, ko je bilo treba že nagniti leseni pod zamenjati s cementnim.

»Zato da bi omogočili povezavo med dreško občino in zaselki garmiške občine, kot so Zverinac, Arbida, Slapovik, Lombaj, Zaločilo, Skale, je nujna zgraditev ceste Garmak-Dreka in obnovitev obstoječega grobo zgrajenega in že razmajanega mostu čez Koderjano pri Hlodiču.«

Delo je bilo potem opravljeno v času 1. svetovne vojne zaradi vojaških potreb.

»Na seznamu nujnih cestnih povezav je tudi topolovska cesta. Občina je, potem ko je priznala potrebo po njeni gradnji, naročila izvedbo načrta, ki predvideva strošek v višini 104.000,00 lir. Delo bi morali v nekaj letih opraviti sami prebivalci Selc in Topolovega, občina pa bi krila stroške načrta, razlaščenih zemljišč in materiala, saj so se zainteresirani vaščani tudi obvezali, da bodo cesto redno vzdrževali s prispevki v obliki dela.«

Cesto so potem zgradili šele v obdobju po 2. svetovni vojni.

Bežen namig zadeva tudi problem povezave s Soško dolino, saj je v dokumentu izražena želja, naj bi se čimprej zgradila železnica Čedad-Jesenice.⁹ Še danes tečejo razprave o koristnosti te proge.

Pozornost se potem s cest preusmeri na poštne povezave, in *»da bi zadovoljili potrebam trgovanja, ki bi jih sprožil povečan tržni promet«* se postavlja zahteva po tem, naj poštni urad v Hlodiču postane drugorazreden, naj se vzpostavi telegrafska povezava s Podutano in naj se zgradi telefonska povezava od Trinka do Čedada.

Zato da bi zahteva imela večjo težo, je v njej podčrtano dejstvo, da je bližnja vas Livek, ki spada pod avstroogrsko cesarstvo, *»telefonsko že povezana s Kobaridom«* in da Soška dolina razpolaga tudi z drugimi službami. *»Po Soški dolini, od Sv. Lucije dalje, vozita dnevno dva avtomobila: eden izredno luksuzen za pošto in potnike, drugi za prevažanje blaga, pot pa v poletnem času opravljata dvakrat dnevno. Gorske vasi, ki so 5 – 6 ur oddaljene od svojega upravnega središča, so z njim telegrafsko in telefonsko povezane.«*

Zaključek je polemičen: *»Kaj pa je bilo že postorjenega v Benečiji?«*

Postavljajo se zahteve po novih šolskih poslopih poleg tistih, ki že obstajajo v Zavartu, Platacu, Topolovem in Hlodiču – eno šolo naj bi zgradili v Peternelu, da bi jo lahko obiskovali tudi dreški otroci, drugo v Gorenjem Bardu; šolo v Hlodiču pa naj bi dopolnili, tako da bi prešla na »višjo stopnjo« z uvedbo četrtega in petega razreda, ker *»najvztrajnejši sovražnik napredka in civilizacije, črv, ki potihem razjeda in uničuje najboljše energije družbe, je nevednost.«*

V razpravi o šolstvu se omenjajo splošna načela pa tudi vsebine, ki so v tistem času bile modne. Med vrsticami je tudi zaslutiti neizrečeno polemiko. Navedena opažanja že mejijo na protest in se ne omejujejo le na občinsko stvarnost: *»Prav je, da za trenutek razširimo svoj pogled na celotno našo malo domovino. Kaj je vlada od leta '66 pa do danes postorila na ožjem političnem območju naše Benečije?«*

Podčrtane so slabe razmere, v katerih se nahajajo vse šolske strukture bodisi v občini kot na ozemlju celotne Benečije, in njihovo slabo delovanje.

Kamen spotike, ki ga predstavljata slovenski jezik in kultura, je vedno prisoten, a iz razumljivih razlogov nikoli neposredno, odločno vzet v poštev, tudi načelnih izjav ni. Saj je obče znano, da je sogovornik sovražno nastrojen.

Kljub temu pa se danes mnoge trditve zdijo izzivalne.

Navajajo se časopisni članki – na primer iz dnevnika Giornale d'Italia:

»...učiteljica se namreč ne more zadovoljiti s poučevanjem abaka in abecede, učno snov mora besedo za besedo prevajati iz slovanščine v italijanščino.«

In še: *»Kar trdi De Fenzi (citirani novinar), je na žalost gola resnica; da se o tem prepričamo, je dovolj, če obiščemo eno izmed šol, prisostvujemo zasedanju občinskega sveta v kaki gorski občini ali pa tožbi med Slovani na preturi v Čedadu ali na sodišču v Vidnu, kjer si je, kot je vsem znano, še danes treba pomagati s tolmači.*

Po drugi strani pa čuti slovansko ljudstvo danes potrebo po tem, da izraža svoje umske sposobnosti, ker pa se pri branju ne more posluževati domovinskega jezika, ki ga ne razume, se pri tem obrača na slovanske publikacije z onstran meje, kljub temu, da njihova vsebina večkrat žali njihov narodni čut.«

Zaključek poročila samo še dodatno potrjuje, kar je bilo prej povedano, le da so nekatere trditve še radikalnejše.

»Že kar nekaj časa so Slovani imeli namen po mirni poti nakazati vladi, v kakšnih zanemarjenih razmerah jih je pustila že od proglašenja kraljestva dalje.« Slovani »so s krvjo in denarjem podprli domovino in niso nikoli nadlegovali vlade z javnimi shodi in motenjem javnega miru. Te zasluge in dejstvo, da odigramo vlogo obmejnega ljudstva, bi morali že zdavnaj prepričati vlado, naj sprejme ukrepe v našo korist, kot je to modro počejala Beneška republika in kakor še danes politično preudarno še vedno počenja avstroogrsko cesarstvo; to bi morala narediti ne samo zato, da bi se utrdile vezi, ki nas združujejo v skupni domovini, temveč tudi zato, da bi nas izvlekla iz tega **ponižujočega podrejenega položaja, v katerem se nahajamo v primerjavi z sosednjim prebivalstvom iste rase in jezika onstran meje glede vseh zadev, ki jih vsebuje ta spomenica.**« (tudi v spomenici natisnjeno z mastnim tiskom)

Ta stališča, ki so v mnogih pogledih drzna – če pomislimo, kako se je končala pobuda o ustanovitvi banke – kažejo na to, da so v slovenski skupnosti obstajala stališča, ki niso bila popustljiva in poslušna – zelo verjetno je, da se niso vsi strinjali s tem, da »po mirni poti nakažejo« svoj prav – in ki so se nato jasno pokazala ob nastopu fašizma in pozneje v drugi svetovni vojni.

Slovensko vodstvo daje kot celota vtis, da v nobenem pogledu ne sprejema možnosti asimilacije, in se posledično tudi obnaša. Do tedaj je poznalo le »liberalni« obraz italijanskega nacionalizma in si ni moglo predstavljati, kar se je potem v teku stoletja zgodilo.

Občinski tajnik Lojz Primožič - Kuščak z družino.

OPOMBE

¹ Med *Odborniki* so še bili »1. – Kjabaj Štefan pos.«, že omenjeni Škur, Primožič in Čičigoj, nato »5. - Gariup Ivan gostilničar in pos. v Topolovem – 6. Prapotnik Anton pos. v Praprotnici – 7. Trušnjak Valentin pos. v Trušnjim – 8. Peter- nel Jože pos. od Peternela – 9. Trušnjak Ivan pos. od Peternela – 10. Zdravlič Anton pos. v Selci – 11. Zdravlič Jože trgovec pri Klodiču – 12. Kanalac Ivan pos. iz Kanalca.«

Pristopili so še Udje: »Marinič Anton – Vogrič Valentin – Vogrič Valentin – Kanalac Anton iz Brde – Zdravlič Aloiz – Pavletič Anton – Blažutič Jože iz Selca – Bonini Anton iz Ljes – Zdravlič Anton iz Sverineca – Bernik Valentin – Feletič Loiz – Bukovac Ivan – Rukli Anton iz Topolovega – Floriančič Štefan iz Hostnega – Floriančič Anton iz Podlaka – Floriančič Jože iz Lombara – Bukovac Štefan iz Arbide – Trušnjak Peter – Trušnjak Anton iz Trušnjega. posestniki«

² Pobudniki so podcenjevali reakcijo italijanskih oblasti. V tem ni nič čudnega glede na to, da se je v tistih letih obliko- valo prepričanje, da je italijanska oblast spremenila odnos do Slovencev, ki so prešli pod administracijo italijanskega kraljestva, in opustila asimilacijsko politiko.

To mnenje je prevladovalo celo v nekaterih slovenskih društvih čez mejo. Glasilo *Slovenski branik - Vestnik naših po- krajaj*, (Ljubljana, leto IV - 1911, štev. 1. str. 7.) je ob objavi novice o ustanovitvi banke zapisalo »Zdi se, da je ita- lijanska vlada opustila usodni načrt, da bi jih poitalijančila«.

Pravilno pa so dogajanje ocenili duhovniki. Gospod Ivan Petricig, podutanski župnik, kamor je spadala tudi topolovski kaplanija, je zapisal v »zgodovinsko knjigo 1808 - 1925« te besede: »Januar 1911 - 15. januarja smo, ne da bi tega obešali na zvon, prišli v župnišče, da bi tudi uradno ustanovili (dr. Cucovaz) zadržno posojilnico (22 članov). Istega dne je brez vednosti ostalih članov D. Giuseppe Scur, topolovski kaplan, prišel na dan z nepremišljeno zamisljivo o usta- novitvi slovanske banke v Klodiču pod imenom »Illirija ustani«, kar je sprožilo val ostrih polemik, ponovno se je obudil in se zaostрил boj proti Benečiji, predvsem pa proti slovanskemu duhovniku in slovanskemu jeziku. V nadaljevanju je izgubil pravico do poučevanja v topolovski šoli, kar je bilo za kaplanijo velika izguba.«

Podutanska zadržna banka, ki jo župnik Ivan Petricig omenja v zapisu, je bila ustanovljena po predavanjih, ki jih je v Podutani imel Janez Evangelist Krek, slovenski poslanec v dunajskem parlamentu in aktiven organizator združniških gibanj. Drugi spodbujevalec in izvajalec krščansko-socialnih idej je v tistem času bil župnik Luigi Faidutti iz Škrutovega (1861 - 1931). Povzeto iz: "La lotta contro i sacerdoti e la lingua slovena" (Boj proti duhovnikom in slovanskemu jeziku), Dom št. 6, 1984.

³ »Poročilo o potrebah občine Garmak; predlogi glede ukrepov, ki jih je sestavila občinska uprava na željo prefekta ob obisku v občini novembra leta 1911« - Viden, tiskarna S. Paolino, 1912.)

⁴ Želja po tem, da bi vsa dela, ki zadevajo skupno korist, bila opravljena z maksimalno kvaliteto, je bila značilna za ta- kratno garmiško skupnost. Zgovoren primer, ki priča o tem načinu razmišljanja - na žalost se je potem ta pogled na stvari od tridesetih let dalje vse bolj izgubljal zaradi vsiljevanja zunanjih, revnih kulturnih modelov - je nakup izjemnih orgel za cerkev na Lesah.

Zapis o dogodku najdemo v publikaciji dežele Furlanije-Juljske krajine "Quaderni del Centro di catalogazione dei beni culturali" (Zvezki centra za popis kulturnih dobrin), 23, Villa Manin v Passarianu - Viden 1994, ki govori o restavrira- nih orglah v Furlaniji-Juljski krajini: »Te orgle je za 2.250 lir kupila vaška skupnost z Les, to je mala vasica v Nadiških dolinah«, od cerkve Presvetega odrešenika v Vidnu.

Poročilo je dejansko sestavil občinski tajnik Lojz Primožič - Kuščacu (1870-1926) iz Hlodiča. Bil je vsestranska osebnost - kot je bilo že omenjeno, je sodeloval pri ustanovitvi banke - in je diplomiral v Trstu. Ko mu je prefekt poveril mesto tajnika, se je močno zavzel za reorganizacijo občinskih uradov. Še danes lahko občudujemo njegov »Register prebivalstva od leta 1871 dalje«, ki ga je upravi predstavil 9. avgusta leta 1912: »Ob izvršitvi naloge, ki mi jo je pove- ril spoštovani odbor, je podpisaneemu v čast predstaviti primerno preoblikovan stari register prebivalstva, zato da bi se v arhivu ohranili vsi podatki o posameznih družinah naše skupnosti, na razpolago občinskemu uradu in tistim občanom, ki bi ga kdaj imeli potrebo pogledati.«

⁵ »Gospod predsednik pove občinskemu svetu, da je preteklega novembra, ob obisku velečenjenjenega gospoda prefek- ta Brunaltija in okroglega poslanca, spoštovanega barona Murgurga v tej občini, obema predstavil potrebe vasi, kate- rim uprava zaradi finančnih težav ne uspe zadostiti; obenem doda, da je spoštovani prefekt ob zanimanju za povedano izrazil željo, da bi odbor v spomenici do potankosti predstavil pričakovanja prebivalstva, in obljubil, da se bosta on in spoštovani poslanec v centralni vladi zavzela za sprejetje zadevnih ukrepov.

Na podlagi teh priporočil je občinski odbor sestavil memorandum in je danes počaščen, da ga lahko predstavi občin- skemu svetu.

Občinski svet

potem, ko je bilo opravljeno branje omenjene spomenice,

upoštevajoč, da v njej zapisana dejstva odgovarjajo resnici, ob soglasni odobritvi spomenice v vseh njenih točkah po-

oblašča odbor, naj jo predstavi pokrajinskemu načelniku in spoštovanemu okrajnemu poslancu za sprejetje postopkov, ki so v njuni pristojnosti, in odreja natis spomenice ter plačilo stroškov iz postavke nepredvidenih stroškov proračuna za leto 1912.

Prebrano, odobreno, podpisano.

Predsednik: Sdraulig, najstarejši član: Trusgnach, tajnik: Primosig. Objavljeno po zakonu brez pritožb).

⁵ («Ti odlični pridelki (kostanj, sadje itn.) se tudi izvažajo. Predvsem se redi živina za molžo.» Opisano v: Olinto Marinelli, Guida delle Prealpi Giulie, Udine, Società Alpina Friulana, 1912).

⁷ Vodnik «La Guida delle Prealpi Giulie» omenja poštno službo: «Poštni voz opravlja službo med Hlodičem in Čedadom s postankom v Škrutovem dvakrat dnevno, pri tem vozi dve uri v eno smer, dve v drugo». (gre za leto 1911, op. pisca)

⁸ Prostovoljna dela, imenovana pri nas «rabuote», je urejal zakon št. 1906 z dne 16. aprila 1874; to je bil neke vrste sistem javne obveze, ki je deloval vse do petdesetih let prejšnjega stoletja. Vsaka družina je morala z določenim številom delovnih dni prispevati svoj delež k izvajanju javnih del, tako v interesu vasi kot celotne občine. Ta osnovni in prozorni način izvajanja del je omogočil, da so bile po vaseh sčasoma dograjene vse bistvene infrastrukture.

⁹ Zgodovina te železnice je opisana v knjigi Nesojena železnica – Paolo Petricig, založba Lipa 1999, Špeter.

ŠE NEOBJAVLJENO PISMO IVANA TRINKA

BRANKO MARUŠIČ

Ivan Trinko in odvetnik ter politik iz Gorice dr. Henrik Tuma sta si dopisovala že pred prvo svetovno vojno. V Trinkovi zapuščini, hrani jo Goriška knjižnica v Novi Gorici, sta ohranjeni dve Tumovi pismi Ivanu Trinku (13. in 26. 1. 1904); objavljeni sta v zbirki Tumovih pisem (H. Tuma, *Pisma. Osebnosti in dogodki: 1893-1935*, Ljubljana-Trst 1994). Tuma se je takrat povezoval s Trinkom, da bi ta kot deželni poslanec v Vidnu interveniral v zvezi s traso nameravane železniške povezave Čedad s Soško dolino. Pri tehtanju predlogov, ali naj se Čedad poveže s Soško dolino preko Kanala ali Kobarida, se je Tuma zavzemal za slednjo možnost, medtem ko je bila »večina merodajnih činiteljev« (videnska trgovska zbornica) za povezavo Čedada s Kanalom. Trinkovi odgovori niso poznani; med prvo svetovno vojno je bil del Trinkovega osebnega arhiva uničen in zagotovo tudi pismo z dne 19. januarja 1904, nanj se namreč Tuma tudi sklicuje.

Naslednja priča o dopisovanju med Tumo in Trinkom izvira iz časa po prvi svetovni vojni. Tuma je v politiki aktivno deloval še celo leto 1920, potem pa je po razcepu v italijanski socialistični stranki - po kongresu v Livornu januarja 1921 na socialiste in komuniste - zapustil aktivno politično dejavnost in se posvečal poleg poklicnega dela predvsem domoznanstvu in tu je bilo njegovo veliko zanimanje namenjeno imenoslovju. S toponomastiko se je ukvarjal že pred vojno in razprava *Krajevno imenoslovje* v tržaškem *Jadranskem almanahu* za leto 1923 kaže na vso ljubiteljsko vnetost, s katero se je Tuma loteval pomembnih problemov slovenske preteklosti. Tumov raziskovalni interes je bil tudi povezan z njegovim dokazovanjem avtohtonistične teorije o naselitvi Slovencev, saj je prav v

že omenjeni razpravi zapisal: »Zgodovinska vest, da so prišli Slovenci v VI. stoletju v kraje, kjer še danes prebivajo, je pravljica.«

Z objavo razprave pa svojega raziskovanja krajevnih imen Tuma še ni zaključil in nadaljeval ga je tudi tako, da je iskal po zahodnem slovenskem ozemlju kar največ informatorjev in vodnikov pri terenskih ogledih. Ti naj bi mu posredovali potrebno gradivo ali pa omogočali, da do njega pride. Tako se je 28. junija 1923 obrnil tudi do Ivana Trinka in mu sporočal, da bi rad obiskal čez poletje in v jeseni Beneško Slovenijo, da bi »nabral krajevna in livadska imena.« Omenil je, da so mu pri iskanju informatorjev (vodnikov) na Goriškem pomagali učitelji in duhovniki. Rad bi obiskal Beneško Slovenijo, »a ne dobim naslove in se bojim, da bi ne naletel na šovinističen odpor. Prosim Vas torej, da mi naznačite, ako poznate, naslove vodnikov za vsako večjo vas posebej, ali pa naslove narodnih, zanesljivih župnikov in učiteljev (?) ali županov, ali sploh veljavnih domačinov, na katere bi se pismeno obrnil, da mi preskrbe vodnikov. Poznam sicer precej Beneško Slovenijo, a nisem jo predelal tako sistematično kakor Goriško, in prepričan sem, da bi se našlo še marsikatero zanimivo ime. Ako ste čitali moj članek v 'Jadranskem Almanahu' za leto 1922 [1923] o krajevnem imenoslovju, izpoznate tudi pomen mojega preiskovanja.«

Ivan Trinko ni odlašal z odgovorom in je 6. julija 1923 poslal naslednje pismo:

Blagorodni gospod Doktor!

Razmere mi niso dovolile, da bi Vam takoj odgovoril na cenjeno pismo od 28. VI., zato prosim blagohotnega oproščenja. Da pa pridem takoj k stvari, prav rad ustrezem Vaši želji. Čital sem z velikim zanimanjem Vaš izvrstni in vsega pozora vredni članek v »Jadr. almanahu«, zato me veseli, da boste nadaljevali svoje študije na tem polju. Nadejam se, da dobite obilo zanimivega materiala med Beneškimi Slovenci, kateri so ohranili marsiktero staro besedo, ki ni več v rabi pri drugih. Preiskovanje Vas bo stalo morda več časa, nego si mislite, ker planinskih in livadnih imen je veliko tudi kjer ni več pašnikov. Ne vem ali mislite prehoditi vse naše gorske kraje, ali pa samo nižje. Vsekako Vam zapišem naslove kamor se lahko obrnete. Sploh pri naši domači duhovščini boste vedno dobro došli; v šenpeterskem okrožju Vam pojdejo prav radi na roko in

Vam dajo večše vodnike. Tudi drugod kjer dobite slovenskega duhovnika ne boste imeli nobene težave. Pri furlanskih, ki so v službi med Slovenci, posebej bolj na zapadu (Tarcento, Gemona), Vam bo pomagalo ako jim poveste, da ste v prijateljskih razmerah z menoj. In zdaj evo nekaj naslovov!

Pri sv. Lenartu (S. Leonardo) – župnik Josip Gorenjščak Vam da indikacije za vso župnijo sploh. Vendar se lahko obrnete tudi na sig. Chiabaj Stefano, Dolina (p. Clodig). – V Dreki (Drenchia, p. Clodig) Vam dobi vodnika župnik Anton Domenis. Za dreško podružnico San Volfango (p. Clodig) pa kaplan Alojz Qualla. V Topolovem (Topolò, p. Clodig) obrnite se na moje ime do Giovanni Gariup, sindaco del comune di Grimacco. Sicer za vse te kraje lahko določi vodnika Chiabaj Stefano.

Na Trčmunu (Tercimonte) kot vodnika dobite Ivana Zabreščak (Zabriszsch); ako ne bi on mogel slučajno, Vam družega določi kaplan Josip Jussig (Tercimonte, p. Savogna). Ta Vam pove za vodnike tudi pri Mašerih (Masseris). V Matajuru (Montemaggiore, p. Savogna) Vam bo dober vodnik upokojeni učitelj Matija Gosgnach. Sicer pa lahko pišete kaplanu Alojziju Blasutig (Montem., p. Savog.), ki Vam poveta za vodnike iz drugih vasij (Ložac, Pečnije, Barca, Strmica). V Roncu (Rodda, p. Pulfero) obrnite se do kaplana G. B. Crudaro, v Mersinu (Mersino, p. Pulfero) do kaplana Josip Šaligoj, v Erbeču (Erbezzo, p. Pulfero) do kapl. Alojzija Clignon, kter Vam določi vodnika tudi za Črni Vrh (Montefosca). V Lazah (Lasiz, p. Pulfero) dobite izvrstnega informatorja v g. kapl. Antonu Cuffolo, kter Vam da pojasnila tudi za druga kraje, posebno za Platišča in okolico na Tarcentsem. V Šenpetru (S. Pietro al Natisono) obrnite se do kapl. Dr. Mih. Dorbolò in v bližnjem Brnasu (Vernasso) do kapl. Petra Qualizza. V Čeneblah (Canebola, p. Faedis) Vam rad ustreže kaplan Jos. Šimic (Simiz) in Vam poda pojasnila za druge ondotne kraje. V Prosnidu (Prossenico, p. Platischis) dobite dobrega Slovenca v č. g. Evgenu Dorbolò, njega tudi lahko prosite, da Vam pomaga za vse Tarcentse kraje. V Rezijsi se lahko obrnete do župnika, ki je sicer Furlan, toda Vam gotovo pové za vodnika. V Solbici (Stolvizi, p. Resia) dobite kaplana Slovenca.

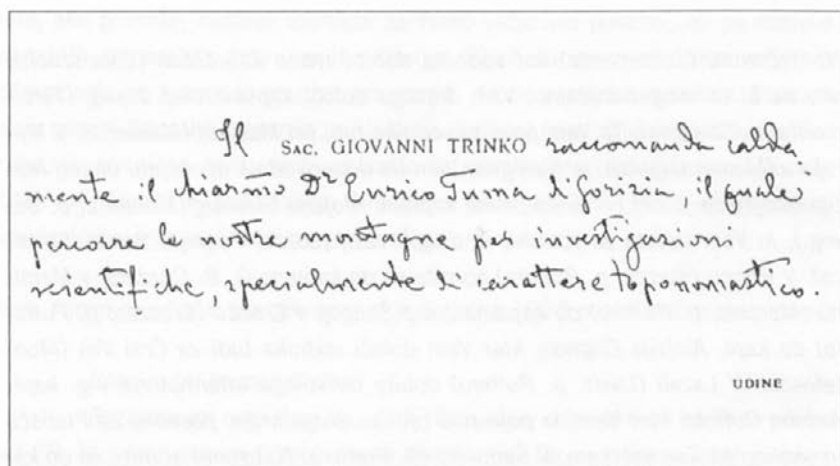
Sploh meni se zdi, da Vam ni potreba preje pisati. Lahko se obrnete, ko pride-

te, naravnost na duhovnike kateri Vam radi ustrežejo posebno ako jim poveste, da ste z menoj sporazumljeni. K listu določim priporočilni listek, ki Vam bo služil zlasti pri furlanskih duhovnikih. Slovenci Vas bodo itak veseli. Na učiteljsko osebje se sploh ni zanašati in tudi na druge javne faktorje ne.

Z nado, da se Vam ustregel vsaj nekoliko, se Vam poklanjam z odličnim spoštovanjem

Videm 6. VII. 23

udani
Ivan Trinko.

Priporočilni listek.

Pismo Ivana Trinka je pravzaprav nekakšen šematizem o stanju in upravljanju župnij in kaplanij v Beneški Sloveniji in Reziji. Vsa imena oseb in krajev v pismu so na tem mestu objavljena neizpremenjena, v nekaterih drugih objavah so nekateri priimki nekaterih oseb, ki jih Trinko omenja, drugače zapisani, in sicer kot Gorenščak, Štefan Čabej (imenovan Vodopivac ali Bradač), Klinjon in Jusič.

Iz ohranjenega gradiva v Tumovi zapuščini ni mogoče ugotoviti, če se je povsem poslužil Trinkovih informacij. Toda že avgusta 1923, ko je bil zadnjič na Matajurju, je v Ažli obiskal župnika Jožefa Jusiča. Ta mu je poiskal vodnika in ga našel v Antonu Venturiniju, petdesetletnemu posestniku. Tik preden je moral Tuma zaradi fašističnega pritiska zapustiti Gorico in se odseliti v Jugoslavijo, je 7. junija 1924 prišel v Bardo »po slovo od Beneške Slovenije.« Avgusta 1932 je Tumo na Breški Jalovec vodil petindvajsetletni domačin Egidio Giussino. To je bil verjetno zadnji obisk štiriinšedesetletnega Henrika Tume v Beneški Sloveniji; tri leta nato je v Ljubljani, aprila 1935, umrl. Gradivo, ki ga je dolga leta zbiral iz literature in pri terenskem delu, je objavil v razpravi *Beneška Slovenija*, v letih 1933-1934 je izhajala v *Planinskem vestniku*. Takrat je imel v Sloveniji tudi nekaj predavanj o Beneških Slovencih in njih krajih. Revija *Slovenski pravnik* pa je leta 1933 objavila Tumovo razpravo o avtonomni upravi Beneške Slovenije.

FAŠIZEM IN JUGOSLOVANSKA MANJŠINA V ITALIJI

MILICA KACIN WOHINZ

Po prvi svetovni vojni se je 35.000 Beneških Slovencev, od 1866 pripadajočih italijanski državi, pridružilo 327.000 primorskih Slovencev in 153.000 istrskih Hrvatov (po ljudskem štetju 1910. leta), ki jih je morala Jugoslavija z rapalsko pogodbo prepustiti Italiji. Jugoslovanska država te svoje pol milijonske manjšine ni mogla zaščititi, nobena mednarodna pogodba je ni omenjala. Jugoslovanski manjšini v Italiji se ni dogajala zgolj krivica, kakor drugim narodnim manjšinam po Evropi ta čas, marveč ji je Mussolini napovedal načrtno uničenje njene etnične individualnosti. V vladnem programu 1. novembra 1925 je namreč ugotavljal, da so vsa priključena ozemlja geografsko in zgodovinsko sestavni del Italije in ker naj bi jim le tuje vlade odvzele italijanski značaj, jih je treba sedaj, ko je fašistična država postala močna, popolnoma reintegrirati. Brisanje etnične identite "drugorodnega" prebivalstva so narekovali vrhovni interesi fašistične države: nacionalna enotnost, varnost meje na vzhodu in prodor na Balkan. Odskočno desko za prodor na Balkan so predstavljale obmejne province, ki jih je bilo treba v ta namen popolnoma poitalijančiti. To "obmejno politko" je uresničeval "obmejni fašizem – fascismo di frontiera", kakor je sam sebe imenoval. Imel je edino poslanstvo: ščititi italijanske nacionalne interese na vzhodnih mejah, ki naj bi jih ogrožala novoustanovljena jugoslovanska država. Posebej naj bi te interese ogrožala navzočnost slovenskega in hrvaškega prebivalstva, pravkar priključenega italijanski državi, ki je s svojim kulturnim in političnim uveljavljanjem dokazovalo pripadnost jugoslovanskim narodom.

Voditelja "obmejnega fašizma" sta bila v začetku dvajsetih let Francesco Giunta v Trstu in Piero Pisenti v Videnski provinci. Giunta je svoj nacionalni program

proti "sovražniku, ki stoji le nekaj korakov izven mestnega obzidja", začel s požigom slovenskega Narodnega doma v Trstu 13. junija 1920 in nadaljeval s skvadrističnim terorjem proti "slavo-boljševiški nevarnosti". Piero Pisenti, pokrajinski sekretar fašistične stranke in prefekt Videnske province, je imel glavno vlogo pri začetkih poitalijančevanja Goriške. Zavzel se je za upravno razbitje enotne dežele Julijske krajine, tako da v nobeni provinci Slovenci niso imeli večine. Medtem ko sta bili januarja 1923 na novo ustanovljeni Tržaška in Istrska provinca, je bilo tri četrtine Goriške (Vipavska dolina in Posočje do rapalske meje) priključen Videnski provinci, ki so jo preimenovali v Furlansko provinco. To je bil prvi protislovanski ukrep fašistične vlade. Na proteste Goričanov je Mussolini odgovarjal, da vsrkanje kompaktnega in številnega slovanskega prebivalstva Goriške in nemškega v trbiškem okraju lahko opravi le obsežna Furlanska provinca, v kateri bodo "drugorodci" v absolutni manjšini. Piero Pisenti, prvi prefekt te povečane province (1923), v kateri so bili Beneški Slovenci prvič združeni z goriškimi Slovenci, je takoj stopil v akcijo. Ustanavljal je fašistično stranko med Slovenci, z glasilom *Nova doba*, uvedel dvojezičnost slovenskih časopisov (ukrep je preklical sam Mussolini), zahteval je nastavitev furlanskih učiteljev in duhovnikov po goriškem podeželju. Le Furlani naj bi bili, po njegovem, sposobni pridobiti zaupanje drugorodcev, kar so že dokazali z dejavnostjo med Beneškimi Slovenci. Leta 1925 je v *Giornale del Friuli* objavljaj članke proti slovenskim duhovnikom in jih izdal v knjigi *Il clero slavo*. Ugotavljal je, da izničujejo pozitivne posledice šolske reforme; ko povezujejo duhovna opravila z "vsakdanjo nacionalistično misijo, ščitijo čustva drugorodcev pred vplivom italijanske miselnosti". Zahteval je odstranitev vodilnih slovenskih duhovnikov in nastavitev italijanskih, kakor je Sveta stolica že storila s slovenskimi frančiškani in kapucinci na Sveti gori, na Kostanjevici in pri Sv. Križu. Pisenti ali furlanski fašizem je tudi sprožil ostro kampanijo za odstranitev goriškega nadškofa Frančiška Borgia Sedeja, ker je dopuščal duhovnikom delovanje za vzdrževanje slovenske narodne zavesti in kulture pri narodnem delovanju. Pisentija je vlada odstavila, najbrž zaradi netaktne raznarodovalne metode. Ko pa se je Rimu zdelo, po vrsti zakonskih raznarodovalnih določil, da slovenska skupnost ni več nevarna italijanskim interesom, je januarja 1927 Goriško odcepil od Vidna in ustanovil Goriško provinco, čeprav v manjšem obsegu, kot ga je imela pred priključitvijo k Videnski provinci. V njej je za vselej ostal trbiški okraj.

Le štiri leta torej, od 1923 do konca leta 1926, so bili Beneški Slovenci združeni z goriškimi v isti upravni enoti. Aprila 1924 so imeli tudi prvič priložnost voliti, skupno z vsemi Slovenci in Hrvati v Italiji, slovenske poslance v rimski parlament. Na "slovanski listi" sta bila, tudi z benečanskimi glasovi, izvoljena Josip Wilfan in Engelbert Besednjak.

Za Pisentijem so raznarodovalno politiko načrtovali drugi "federali": Livio Ragusin Righi (*Politica di confine, 1929*), Giuseppe Cobol, Carlo Perusino, Giovanni Relli, tik pred drugo vojno pa še Angelo Scocchi in Italo Sauro. Slonela je na argumentaciji, da na vzhodni meji Italije ni narodnih manjšin, pač pa so le razpršene drugorodne skupine, brez zgodovine in civilizacije, brez narodne zavesti in kulture, brez lastnega sloja izobražencev. Ker so torej manjvredna slovanska rasa, jih more po zakonu zgodovine vsrkati višja italijanska civilizacija. Načrti so, po eliminaciji slovanskih nacionalnih inštitucij, zahtevali še odstranitev vodilnih ljudi in izobražencev, tudi duhovnikov, favoriziranje emigracije, oviranje demografske rasti neitalijanskega prebivalstva, preprečevanje izobraževanja in socialnega napredovanja, preseljevanje premičnih skupin (deklet za služkinje) v notranjost Italije ali v kolonije, miniranje slovanske posesti z davki in krediti, razlašanje kmečke posesti itd. Za tiste, ki bi ovirali to akcijo, pa odstranitev in najstrožje kazni. Za "etnično bonifikacijo" ozemlja (v dokumentih je zapisano tudi: "bonifica nazionale", "nazionalizzazione", "italianizzazione", "penetrazione nazionale" itd.) je bila predvidena naselitev italijanskih kolonov, po možnosti Furlanov in bojnikov.

Sorazmerno šibki so bili učinki tako začrtanih aktivnosti, sorazmerno malo od zapisanega je bilo tudi uresničenega. V letih 1923-1929 je fašistična vlada z zakoni, kraljevimi in prefekturnimi dekreti zatrla vse, kar je na zunaj pričalo o obstoju neke neitalijanske skupnosti: poleg šol še jezik v javni rabi, društva, politične stranke, periodični tisk, finančne zavode, zadružne zveze, krajevna imena, zatem še slovanske priimke in osebna imena. Ostala je samo še pravica do tiskanja slovenskih knjig, dasi plenjenih in cenzuriranih; slovenska beseda in pesem pa sta se zatekli pod cerkveno streho, v legalna verska društva in organizacije. V Videnski provinci pa je bil slovenski jezik izgnan tudi iz Cerkve. Prefekt Temistocle Testa je 1933. leta z dekretom prepovedal uporabo slovenščine pri verskih obredih, kar je nadškof Giuseppe Nogara v nasprotju s cerkvenim pravom potrdil. Slovenci v Videnski provinci so se zdeli že docela

asimilirani, zato jih pri tajnem štetju "drugorodcev" leta 1936 sploh niso več upoštevali. Upoštevali so jih samo v trbiškem okraju, kjer so v petih občinah našteali še 1.156 prebivalcev s slovenskim pogovornim jezikom in 5.837 z nemškim. Vseh Slovencev v Italiji pa je bilo po tem tajnem štetju še vedno 252.919, Hrvatov pa 137.945.

Ilegalni odpor prebivalstva, pasiven in aktiven, militantna teroristična dejavnost narodnorevolucionarne organizacije TIGR, mednarodna dejavnost predstavnikov narodne manjšine v emigraciji v Jugoslaviji in v Kongresu evropskih narodnosti so preprečili, da bi državna meja postala tudi razmejitvena črta med dvema rasama, med romanskim in slovanskim svetom, kakršno so načrtovali fašistični hierarhi. Emigracija Slovencev in Hrvatov iz Julijske krajine je sicer obsegala 105.000 oseb (brez Benečije), pregnan je bil vodilni sloj intelektualcev in profesionalcev, prebivalstvo je obubožalo, s procesi pred Posebnim sodiščem za zaščito države so bile naložene drastične zaporne kazni upornikom, deset smrtnih obsodb je bilo izvršenih. Kljub temu se je v Julijski krajini slovenstvo ohranilo, kmečko prebivalstvo je ostalo kompaktno na svoji zemlji.

Neuspeh fašistične raznarodovalne politike pripisujemo zgodovinarji tudi nesposobnosti fašizma, ki ni vložil ne dovolj sredstev ne kadrov, da bi izpeljal ambiciozne načrte. Sicer pa je italijanski nacionalizem, s svojo aristokratsko nacionalno, socialno in kulturno superiornostjo nad nekim narodom, za katerega je verjel, da se bo kot manjvreden z lahkoto asimiliral, docela zgrešil. Z brutalnimi metodami delovanja je dosegel vsesplošen ljudski odpor ne samo proti fašizmu, marveč tudi proti italijanski državi. Sicer pa je Italija sama izničila rapalsko mejo, ko jo je aprila 1941 prekoračila in si priključila še Ljubljansko provinco. S tem je bilo za 29 mesecev, do razpada italijanske države septembra 1943, podvrženo Italiji še okrog 350.000 Slovencev, kar je skupaj s primorskimi in beneškimi predstavljalo kar polovico celotnega naroda.

SLOVENCI NA VOLITVAH V ITALIJI MED LETI 1945-1954

NEVENKA TROHA

Čeprav so bile del ozemeljskih zahtev, ki jih je jugoslovanska vlada postavila na mirovnih pogajanjih, pa za razliko od Julijske krajine zahodni zavezniki posebnega statusa niso priznavali Nadiškim in Terskim dolinam, Reziji ter Kanalski dolini, ki so sodile v Vidensko pokrajino in v pristojnost Zavezniške vojaške uprave v Italiji. Beneški in kanalski Slovenci so se tako 2. junija 1946 udeležili italijanskih volitev in institucionalnega referendumu, na katerem so se volivci odločali, ali bo Italija republika ali monarhija. Na junijskih parlamentarnih volitvah, prvih po fašizmu in vojni, je na državni ravni največ glasov dobila Krščanska demokracija (KD), ki sta ji sledili Socialistična stranka Italije (SSI) in Komunistična stranka Italije (KPI). Skupaj so dobile okrog 75% glasov.

Za razliko od Goriške in Tržaškega se je v Beneški Sloveniji slovenska nacionalna zavest le s težavo ohranjala, največ zaradi raznarodovanja, ki ga je vse od priključitve leta 1866, torej v času, ko se je ta zavest šele prebujala, izvajala italijanska država. Raznarodovalni pritiski na sicer lojalne italijanske državljane se po maju 1945 ne le niso zmanjšali, ampak se jim je pridružil tudi teror paravojaških skupin. Občasno, ob prihodu mednarodne razmejitvene komisije marca in aprila 1946 in pred volitvami junija 1946, so se pritiski še okrepili. V teh pogojih je bilo zato nemogoče delovanje slovenskih političnih skupin. Delovali so redki aktivisti projugoslovanskih organizacij, pa še ti so večinoma le občasno prihajali iz sosednje cone A. Nekoliko boljši je bil položaj v Kanalski dolini.

Glede na število volivcev in volilni sistem je bilo na parlamentarnih volitvah junija 1946 nemogoče, da bi bil izvoljen samostojen slovenski kandidat. Samostojna kandidatura bi tako imela bolj značaj plebiscita, ki pa je bil že vnaprej

obsojen na neuspeh. Slovenci tako niso postavili posebnih list in so volili vsedržavne stranke. V Beneški Sloveniji je Krščanska demokracija zmagala bolj prepričljivo kot drugje v Italiji, saj je dobila skoraj 55%, medtem ko so manj uspeha imeli komunisti in socialisti. Krščanska demokracija je bila najmočnejša stranka tudi v Kanalski dolini, kjer pa je dobila le nekaj več glasov kot v državi (39,6%). Tam je glasovalo le 12% slovenskih in 8% nemških volivcev in to zaradi akcije za abstinenco, ki je potekala pred volitvami.

Na institucionalnem referendumu se je večina italijanskih volivcev (54%) odločila za republiko, tudi večina v Kanalski dolini (59,6%), v Beneški Sloveniji pa za monarhijo, kar 58,5% tamkajšnjih volivcev. Razloge za takšno odločitev najdemo v zapisu župnika Antonia Cuffola: »Krščanska demokracija je zagovarjala republiko, pred nekaj dnevi pa so /.../ domoljubi prejeli tajna navodila in /.../ denar (tri milijone). V zadnjem trenutku so (skupaj s furlanskimi duhovniki) pustili, da se za ustavodajni zbor trudijo slovenski duhovniki, in začeli z zagrizeno propagando v korist monarhije, vredno tri milijone.«¹

Z mirovno pogodbo med zavezniškimi silami in Italijo, sklenjeno 10. februarja 1947 in uveljavljeno 15. septembra isto leto, je v Italiji od območij, poseljenih s Slovenci, poleg Beneške Slovenije in Kanalske doline ostala Gorica in zahodni del Goriške. Med letoma 1945 in 1947 so Slovenci na levici skupaj z italijanskimi komunisti in njihovimi simpatizerji, pa tudi nekaterimi drugimi Italijani, ki jim je bila blizu jugoslovanska rešitev vprašanja Julijske krajine, v Julijski krajini delovali v okviru ljudsko-frontne Slovensko-italijanske anti-fašistične unije (SIAU) in drugih množičnih organizacij. Na delu Julijske krajine, ki je po mirovni pogodbi ostal v Italiji, so se tamkajšnji slovenski (in italijanski) komunisti septembra 1947 ponovno vključili v KPI, v katero so bili že pred tem vključeni sicer redki komunisti v Benečiji in Kanalski dolini. Obenem je bila kot ljudsko-frontna organizacija 10. avgusta 1947 ustanovljena Demokratična fronta goriških, beneških in kanalskih Slovencev (DFS), ki naj bi poleg komunistov zajela tudi druge Slovence na levici. Goriški katoliški krog se je zbiral okrog glasila *Slovenski Primorec*, ki je kot edini slovenski katoliški tednik od konca avgusta 1945 izhajal v Gorici. Tem so se pridružili nekateri, zlasti liberalno usmerjeni. Skupaj so 17. januarja 1947 v Gorici ustanovili *Slovensko demokratsko zvezo za Goriško* (SDZ). Osnovne točke njenega programa so bile boj za avtonomne pravice slovenske manjšine v Italiji, pa tudi odločen protikomun-

nizem. Vrnitev Italije so goriški Slovenci tako pričakali razdeljeni na dva bloka, ki sta si med seboj ostro nasprotovala. V Benečiji so ponekod delovali aktivisti DFS, tja so hodili tudi predstavniki SDZ. Zaradi že naštetih pritiskov in terorja pa strankarske organiziranosti, kakršna je bila na Goriškem, med tamkajšnjimi Slovenci ni bilo.

Prve volitve, izvedene po uveljavitvi mirovne pogodbe septembra 1947, so bile parlamentarne volitve 18. aprila 1948, v vrhuncu hladne vojne, zato so jih zahodne sile razumele kot spopad med zahodno demokracijo in komunizmom. Na njih je Krščanska demokracija premočno zmagala in si za dolgo vrsto let utrdila primat, saj je dobila absolutno večino poslancev. Na Goriškem sta slovenski organizaciji podprli italijanske stranke. DFS je nastopila skupaj z italijansko Demokratično ljudsko fronto, SDZ je podprla Krščansko demokracijo, ki je tam dobila največ glasov, zmagala pa je tudi v Beneški Sloveniji in Kanal-ski dolini.

Na narodnostno mešanem območju tik ob železni zavesi so tudi občinske in pokrajinske upravne volitve imele predvsem politični pomen. Prve volitve v goriški občinski svet so bile le šest mesecev za parlamentarnimi, a so zaradi spora med KPJ in Informbirojem konec junija 1948 potekale v spremenjenih političnih okoliščinah. Italijanske oblasti so v Goriški pokrajini z različnimi ukrepi skušale zmanjšati volilni uspeh Slovencev. Tako je med drugim velik del Slovencev, ki so se tja preselili z območja, ki je bilo priključeno k Jugoslaviji, zaradi določil o opciji ostal brez italijanskega državljanstva, obenem pa so oblasti omogočile voliti tudi vojakom in policistom, ki so jih za to priliko poslale na dopust. Med štiridesetimi odborniki v goriškem občinskem svetu je bilo izvoljenih šest Slovencev (štirje z liste DFS, dva z liste SDZ).

Naslednje so bile pokrajinske volitve, ki so bile v Goriški pokrajini izvedene 10. maja 1951. V teh letih se je počasi spreminjal položaj Jugoslavije, ki se je zaradi spora z vzhodnim blokom vse bolj povezovala z zahodnimi silami. Tudi za-mejske organizacije, ki so jih podpirale jugoslovanske oblasti, so postajale možen sogovornik »druge« strani, v obojih pa je počasi zorelo spoznanje, da se le s skupnim nastopom lahko uspešno bojujejo za narodnostne pravice. Tako je bil kljub vsem nesoglasjem in razlikam v pogledih leta 1951 že mogoč dogovor med DFS in SDZ. Zapletlo se je, ko so kandidatno listo predložili sodišču, ki jo je zavrnilo, saj v skladu z volilno zakonodajo povezava kandidatov v istem o-

krožju ni bila možna. Stranki sta zato sprejeli dogovor o nenapadanju. DFS in SDZ sta dobili vsaka po en mandat, dva Slovenca pa sta bila izbrana na listi KPI.

Videnska pokrajina je bila razdeljena na 24 volilnih okrožij. Slovenci v Beneški Sloveniji in Kanalski dolini so bili razdeljeni na štiri narodnostno mešana okrožja, zato je bilo nemogoče, da bi v katerem od njih uspeli. Za razliko od Goriške, kjer so ugotavljali, da pritiskov ni bilo, so bili Beneški Slovenci tudi ob pokrajinskih volitvah izpostavljeni grožnjam in pritiskom tako oblasti kot političnih nasprotnikov. Terorju so bili izpostavljeni tudi aktivisti slovenskih organizacij, ki so jih ustavljali na cestah, jih legitimirali, zasliševali in terorizirali. Svojo kandidatno listo so Slovenci postavili le v dveh volilnih okrožjih, Čenta in Špeter-Povoletto. Za izvolitev pokrajinskega svetovalca je bilo v Videnski pokrajini potrebno zbrati 15.000 glasov. Izvoljen ni bil noben Slovenec. Slovenska lista je dobila naslednje število glasov: Špeter Slovenov 45, Dreka 2, Grmek 31, Podbonesec 27, Sv. Lenart 49, Sovodnje 28, Srednje 4, Bardo 264, Tipana 173, Tavorjana 15, Ahten 49, Fojda 37, Čenta 75, Neme 28, Magnano 34, Treppo 100, Cassacco 82, Tricesimo 26, Moimacco 4, Povoletto 18. Veliko presenečenje pa so bili glasovi, ki sta jih zbrala kandidata Slovenske liste za pokrajinski svet Alexander Molano in Josip Marinič v furlanskih občinah, kjer sta jih dobila več, kot jih je ta lista dobila v slovenskih občinah Benečije. V Kanalski dolini in Reziji, ki sta sodili v volilno okrožje Tablja, niso niti Slovenci niti Nemci postavili svoje liste. Tudi tam je zmagala Krščanska demokracija, za katero je verjetno volila tudi večina Slovencev.

Istočasno so potekale občinske volitve. Zanje so načrtovali, da bi slovenske liste vložili v devetih občinah, a jim je to uspelo le v štirih in sicer v občinah Tipana, Rezija, Bardo ter Grmek. Ljudje so bili sprva pripravljene sprejeti kandidaturu, a so se ji nato večinoma odpovedali, ker so se zbalii posledic. V vseh občinah Beneške Slovenije je bila po volitvah občinska uprava v rokah krščanskih demokratov, med njimi so bili tudi Slovenci. Tako je Krščanska demokracija prevzela tudi občino Rezija, ki je bila dotlej v rokah neodvisne gospodarske liste.

Občinske volitve za mesto Gorica, 14. decembra 1952, so bile izvedene po novem zakonu, po katerem sta v občinah nad 10.000 volivcev pripadali stranki ali skupini povezanih kandidatnih list, ki je dobila relativno večino, dve tretjini

mest v občinskem svetu, ostalim listam pa proporcionalno število mest glede na število dobljenih glasov. Zmagala je Krščanska demokracija, ki je dobila 42% glasov, kar je po volilnem zakonu pomenilo 26 svetovalcev od 40. DFS in SDZ sta dobili po dva svetovalca.

Parlamentarne volitve 7. junija 1953 so bile šele pet let po prejšnjih in so potekale po novem volilnem zakonu, sprejetem 31. marca 1953. V skladu s njim je stranka ali lista posameznih strank, ki je v državi dobila en glas več kot polovico veljavnih glasov, dobila 380 poslanskih mest od skupaj 589. Če bi Slovenci hoteli imeti svojega predstavnika v poslanski zbornici, bi za njegovo izvolitev morali zbrati 60.000 glasov, kar pa je precej več, kot je, po takratni oceni, bilo slovenskih volivcev v Videnski in Goriški pokrajini.

Kljub novi usmeritvi jugoslovanskega vodstva, naj se Slovenci vključujejo v italijanske leve stranke, je DFS odklonila skupni nastop z Neodvisno socialistično zvezo (Unione socialista italiana) in sprejela predlog SDZ o enotnem glasovanju Slovencev s t.i. belimi glasovnicami. DFS in SDZ (bele glasovnice) sta v primerjavi s pokrajinskimi volitvami leta 1951 izgubili okrog 2.000 glasov. Kam so prešli ti glasovi, je razvidno iz rezultatov v slovenskih občinah Sovodnje, Števerjan in Doberdob. Velik del je glasoval za Krščansko demokracijo, del simpatizerjev DFS pa je glasoval za KPI. Usmeritvi, naj glasujejo z belimi glasovnicam, so sledili tudi v Benečiji, kjer je sicer Krščanska demokracija dobila več kot 62%. V povsem slovenskih občinah je bilo 1.160 belih glasovnic, v etnično mešanih občinah pa 665. Niso pa belih glasovnic uporabili v Kanalski dolini, kjer je bila Krščanska demokracija sicer najmočnejša stranka, a 50% ni preseгла. V volilnem okrožju Viden – Gorica – Belluno je bilo v poslansko zbornico izvoljenih devet krščanskih demokratov, po dva socialisti in komunista ter po en poslanec socialdemokratov in neofašistov, v senat pa štirje krščanski demokrati ter po en socialist in komunist.

OPOMBE

¹ NAZ: Mračna leta Benečije. Ljubljana 1998, str. 187, 188.

BENEŠKA SLOVENIJA V PESMI LUDVIKA ZORZUTA

BRUNO PODVERŠIČ

Biljanski tabor v Brdih je leta 1869 postavil med drugimi tudi zahtevo po združenih Sloveniji, vendar za Benečijo, ki je bila 1866 priključena Italiji, že prepozno. Meja na reki Idriji je ustvarila čisto novo situacijo za Brda, predvsem pa za Benečijo, kjer se je začelo sistematsko zanikanje vsega kar je bilo slovensko. Na slovenski oz. avstrijski strani je bil odziv močan. Mimo briškega tabora naj omenimo Andreja Žniderčiča, tedaj kaplana v Kobaridu, ki se je živo odzival v časopisju na razmere v Benečiji. Pozneje ko je leta 1880 postal vikar v Gradnem v Brdih, je tu ustanovil katoliško-prosvetno politično društvo *Slovenski jez*, ki je zaustavil prodiranje italijanske Lege nazionale preko Idrije v Brda do Soče.

Ludvik Zorzut sicer ni doživel teh prvih pretresov, saj se je rodil v Medani šele leta 1892, torej deset let za pesnikom A. Gradnikom (1882), ki se je rodil tudi v Medani in celo v isti hiši.

V tem razgretem obdobju slovenskega preporeda je močno odmevala predvsem med izobraženci izguba Beneške Slovenije, najzapadnejšega dela slovanskega sveta. Ti občutki ogroženosti in žive skrbi za brate onstran Idrije

...“dnega” jezika smo si brati...

so bili prisotni predvsem v Brdih, ki so bila mejno območje, in so spremljali mladega, po naravi zelo občutljivega fanta na klasično gimnazijo v Gorici (1904) in pozneje v bogoslovje (1913), ki ga ni nikdar dokončal. Tu se je znašel s študenti – bogoslovci, ki so po vojni, ko je Italija zasedla celotno Primorsko, postali stebri narodno-obrambne zavesti pred nasilnim potujčevanjem

liberalne in kasneje fašistične Italije. Občutek povezave z brati onstran Idrije se je krepil iz izražal tudi v pisani besedi pod vodstvom narodno zavedenih profesorjev.

Vojna napoved Italije Avstriji (1915) in nastanek Soške fronte je nasilno pretrgala to plodno sodelovanje: študentje so se razkropili na vse strani vojskujoče se Evrope. Ludvika Zorzuta so Italijani odpeljali iz Medane skupaj z očetom, ki je bil učitelj, v izgnanstvo oz. internacijo v Južno Italijo. Oče je umrl že v začetku 1916 leta v Kampaniji. Tedaj so Ludviku dovolili, da se je vrnil domov k materi vdovi, vendar le za kratek čas do Kobariškega vdora, ko so ga zopet odpeljali. V tem kratkem času je nadaljeval študij na bogoslovju v Vidnu in se tu seznanil z beneškimi bogoslovci, s profesorjem Ivanom Trinkom in s pesnikom G. Ellerom. To kratko bivanje v Vidnu in sožitje z Benečani sta mu ostala vedno v spominu in zavesti vsa leta, ki jih je preživel v Mariboru (1919-1944), in še posebno pozneje, ko je ponovno deloval na Goriškem do smrti (1944-1977). V tem času zbira sistematsko folklorne in narodnopsisne podatke o Beneški Sloveniji; zanimivi so njegovi strokovni članki – etnografija, zgodovina in "vsega po malo" o Brdih, Reziji in Beneški Sloveniji. Kot tajnik društva "Stari goriški študentje" živo sodeluje pri odkritju spomenika Ivanu Trinku – Zamejskemu na Erjavčevi ulici v Novi Gorici. Sodeluje pri Trinkovem koledarju in dopisuje v Matajur.

V zbirki njegovih pesmi "Ptička briegarca", ki jo je uredil Marjan Brecelj (1974), je zbranih šest *Slovenjbeneških pesmi*, ki jih je pesnik napisal v razdobju 40 let. Te pesmi nam odkrivajo pesnikove osebne občutke ob določenih za Benečijo kritičnih oziroma pomembnih dogodkih in njegovo trajno čustveno navezanost na Benečijo. V *Kaninski legendi*, objavljeni v *Planinskem vestniku* leta 1933 začutimo izrazito poudarjeno prepričanje, da je Beneška Slovenija del naše slovenske domovine. V opisani tekmi med Marijo in hudičem Marija leti:

*po hribčkih povsod, kjer Slovenci živijo
od Svetih Višarij do Stare gore.*

Bolest ob izgubi Benečije je enako močna kot prepričanje, da bosta pravičnost in dobrota zmagali in da se bo vendarle izpolnila srčna želja po združitvi. V naj-

bolj mogočni in prepričljivi pesmi: *Oj Matajur, oj Matajur* v *Koledarju Mohorjeve družbe za leto 1953* je kljub globokemu razočaranju po ponovni izgubi Benečije s pariško mirovno pogodbo po drugi svetovni vojni še zmeraj prisotno v podzavesti upanje in živa vera:

*Oj Matajur, oj Matajur...
prežen' hudobe in temo...*

Seveda, saj smo Slovenci, predvsem Brici skupaj z Benečani to dokazali z najbolj prepričljivim dejstvom:

*...čier v senožetih križ stoji,
škropila je slovenska kri,
čier rož'ce je pobrala slana,
grobišče tam je partizana.*

V *Trinkovem koledarju 1959* se pesnik razžalosti ob ugotovitvi da *Niso vsi doma*.

*Kje so naši, v Belgiji v tujini?
Bridki begajo krog nas spomini...*

Ta razmišljanja ob plapolajočem ognju na ognjišču na božični večer še bolj poglobijo tugo in nemir v srcu, ki v teh trenutkih prešteva vse sorodnike, sosede in znance, ki so se razkropili po širnem svetu s trebuhom za kruhom. Zato si nocoj vsi želimo:

*Detece. Nam zlo odjemlji,
Daj svoj mir ljudem na zemlji...*

V *Planinskem vestniku 1966* je objavil pesem: *Dve nevesti*. Brhka Nediža s slovenskih gora, ko zapusti beneško gričevje in dospe v nižino, napaja

...italske užežane ravnine...

Tako se tudi zalo slovensko dekle pusti odpeljati v široke furlanske ravnine in kot zdrava in močna hribovska nevesta

...plemenitiš tuji rod.

Ta pojav je bil prav v tistih letih značilen tudi za Brda in za vsa območja ob meji, potem ko se je meja odprla leta 1955.

Matajur, Kolovrat in Stara gora so pa obvarovali beneške vasice in ljudi: tako v *Slovensko-beneški pesmi v Trinkovem koledarju 1970* tolaži pesnik sebe in Benečane:

*Veš ljubica, mi zmerom smo s teboj
Izjoči se, potem zapoj!*

Pri Pirnovih, Trinkov koledar 1972, na domu Ivana Trinka, očaka Benečije, se pesnik počuti varnega, čeprav se zunaj podijo

...Vsi škrti zlodji, vile krivopjete...

Benečija se je le okrepila v samozavesti in bo dočakala dan, ko nas ne bo več ločila meja, zato

*...Trinkov duh naj vse nas poživi,
Napri, napri za levše dni!*

Pesnikova navezanost na Benečane, briške sosede, kaže tudi njegovo pesnjenje v beneškem narečju: najbolj izrazita je pesem: *Oj Matajur*, ki je zaradi tega pristrčno domača. V tem je sledil svojima soimenjakoma, ki sta pisala v furlanskem narečju/jeziku: Pier Zorut (1792-1867), ki se je rodil v Brdih na Ložah (Lonzano) in bil krščen v farni cerki v Šlovrencu, in Dolfo Zorzut (1894-1950), rojen v Krminu.

*Na Ložah dvor Piera Zoruttija stoji, stoji,
V njem pevec Furlanije je odprl oči.*

Kot ljudski pesnik je v svoji prisrčnosti tudi hudomušen, ko se v *Ptički briegarca* spomni nevihtnega vetra, ki zapiha v Brda z zahodne strani – z Benečije:

*Vrhu vsega Benečanč še tuču usuje
sem z Dolenj, čez Brda na Vrhujе,
trepetalо bo grzduje.*

Ob 110. obletnici njegovega rojstva pripravljamo v njegovi rojstni hiši v Medani spominsko sobo.

VIRI

L. ZORZUT, *Ptička briegarca*, Uredil M. Brecejl 1974

PSBL (Primorski slovenski biografski leksikon): 18 snopič – GMD 1992, Gorica

NA POLETNI DAN PRED 30 LETI
V FAROVŽU PRE MARIA LAVRENČIČA
(Iz nenapisanega dnevnika)

TOMAŽ PAVŠIČ

Sv. Štoblank, 14. julija 1972

Z Brankom in Jožkom smo obiskali beneške "nunce". Pogovarjamo se v farovžu, kjer je tudi uredništvo lista *Dom*, ki ga že šest let pišejo in izdajajo zavodni slovenski duhovniki v Benečiji. Pre Mario kadi debelo cigaro in potem pride še pre Emilio; pre Valentina, ki je pesnik, smo bili namreč že prej obiskali v Dreki. Le gospoda Gujona matajurskega in mladega župnika Zuanelle v Trčmunu nismo mogli obiskati. Rina Markiča bomo dobili doma v Oblici, kjer najbrž pomaga pri košnji. Tako smo našeli že skoraj vse duhovnike, ki so stember slovenstva v teh krajih. Ob beneškem vincu obdelujemo problematiko, ki jo osrednji Slovenci kljub temu, da se o tem predmetu danes toliko piše kot še nikoli, vendarle premalo poznajo, ker jim je tuj tisti posebni zgodovinski razvoj Benečana, ki določa njegov današnji habitus. Krog in krog nas so kupi časnikov, revij in knjig, slovenskih in italijanskih pa še kak *Int furlane* leži med njimi. Obdaja nas samski nered revnega podeželskega župnika, ki se znajde tudi brez kuharice; na hodniku stojita že bogve od kdaj dve orjaški granati iz prve vojske, ko je sekalo tudi tod okrog. Vse to skupaj ustvarja prijateljsko, varno in nekam tihotapsko ozračje intelektualnega ali študentovskega krožka.

Na vrsti je téma, ki se nam zdi zelo zanimiva in vredna študija: Zakaj je na vseh prireditvah, družabnih, političnih ali kulturnih, tako redko slišati besedo SLOVENEK, SLOVENSKI v zvezi s prebivalci teh dolin, ki so skoraj stoo odstotno samo Slovenci? Res je, da osrednja italijanska oblast in vse nižje oblasti do nedavnega niso hotele priznati obstoja Slovencev v videnski pokrajini (kar se

počasi popravlja), a to gotovo ni edini vzrok, da je to ime še vedno nekaj sumljivega, prav zares TABU! Sin Nadiške doline Romano Specogna je lani na *Kulturnem srečanju štirih narodov* na Matajurju znal imeti najdaljši govor: kot pokrajinski odbornik je govoril o vprašanih beneških Slovencev – ne enkrat samkrat se ni zmotil, da bi izustil besedo SLOVENI, mislim, da je omenil Slovence samo kot prebivalce republike Slovenije. Slovenci smo torej uradno samo vzhodno od Matajurja. V gostilni se mi je neki mlajši Benečan pohvalil, da zna "piet po sloviensko, beneško, taljansko an po laško". O SLOVENCIH tudi v Benečiji brez strahu upa govoriti le nekaj zavednih duhovnikov in seveda Izidor Predan, ki požrtvovalno vodi že dvajset let kulturno društvo Ivan Trinko v Čedadu; pa še ti morajo včasih iz obzira ali politične taktnosti upoštevati nezdrave, slovenskemu občutju nenaklonjene razmere.

Če je bilo nekoč priznavanje k Slovincem zasramovano iz primitivnega sovraštva nekaterih do ljudi drugega jezika, ki naj ne bi imeli svoje države in svoje zgodovine, pa danes za nestrpneže pomeni prištevati se k Slovincem že izdajo države. Strah pred slovenskim imenom korenini torej v političnem nasilju, ki poraja vindišarske komplekse, ker redi pa se tudi v manjvrednostnem občutku zaradi prepričanja, da Benečan ne pozna ali celo ne razume prave slovenščine, knjižne in pogovorne, in bo s tujcem raje govoril italijansko, kar pa ga nekako psihološko pohablja. Ob določenih priložnostih, na primer na javnem predavanju ali ob petju pesmi v beneškem narečju, se ustvarja še drugo zmotno prepričanje, namreč trditev, da je beneščina neko takó samostojno narečje ali celo jezik, ki se dosti bolj razlikuje od slovenskega jezika kot druga slovenska narečja, kar pa zagotovo ni res. Pri vsem tem je ganljivo, da imajo lepo slovenščino za nekaj nedosegljivega. Benečani zaradi nepoznavanja večkrat precenjujejo jezikovno sposobnost goriških in tržaških, pa celo osrednjih Slovencev, medtem ko smo mi do Benečanov včasih prezahtevni: morali bi pač upoštevati, da Benečan, ki komaj pozna slovenski črkopis, vsi pa še tega ne, a ki ni prebral nobene slovenske knjige in ne prebira slovenskih časnikov, morda niti ne bo razumel pisane besede "popoldne", ampak bi razumel samo "popudan". Slovensko pismeni ljudje v Benečiji so danes še zmeraj redki. Saj je še pre Mario Lavrenčič prvič slišal besedo "svoboda" šele med zadnjo vojno od partizanov, tako mi je povedal.

Politični strah zaradi nenehnega pritiska je zelo velik in je prišel v navado, tako da je postal del normalnega obnašanja. Najlaže bi ga označil s primero, ki nam jo je nekoč, ob bežnem srečanju na pokopališču v Podutani, dal mladi profesor videnskega bogoslovja Marino Qualizza (Hvalica): "Če naši ljudje slišijo 'Viva l'Italia!', bodo gromko zaploskali, a če bi kdo rekel 'Živio Slovenci', bi jim roke v zadregi padle in glave bi jim lezle med ramena." Pa vendar Benečanom ne smemo delati krivice! Hudo bi grešili, če bi jim dajali kake janičarske prilastke. Na svoj način so, brez zunanje pomoči, tudi v najhujših stiskah ostali zvesti samim sebi in ohranili so nam našo narodnostno mejo na zahodu, kar je izjemno in za vse Slovence sila pomembno ter neizpodbitno zgodovinsko dejstvo. Če živijo narodno frustrirani in so bili primorani svoje jezikovno izročilo omejiti na najbolj intimno rabo, če je na obeh rokah preveč prstov, da bi naštel cerkve, kjer se še sliši slovenska beseda, če morajo zapuščati svoje domove in se šele v širokem svetu zavejo, da so Slovenci, za to gotovo niso krivi oni sami in zato se najbrž tudi ni treba preveč čuditi, da namesto izraza Slovenci tako pogosto slišimo le "la gente delle Valli del Natisone" "i Valligiani", "gruppo etnico" in tako naprej.

Ko nas dobro mašno vino že nekoliko ogreje, vstopi neka gospa. Sprva ji je nekam nerodno, a na povabilo vendar prisede in začne se pogovor. Doma je iz teh krajev, a živi v Čedadu.

Vprašamo jo:

Koliko Slovencev živi v Čedadu?

O, puno nas je dole.

Kako govorite doma, v družini?

Muj jezik, ku ga znam.

Kakšen pa je ta vaš jezik, kateri jezik je to?

Ma, ku jest guorin.

Mi kar naprej neusmiljeno vztrajamo.

Kako se ta jezik imenuje? Kaj ste vi, kaj je bila vaša mama?

Ben, ja, al nie sloviensk? Ma je pomiešan, nie ta prav.

Kdo je rekel, da ni?

Nie ta prav.

Saj vas mi razumemo!

Benečanka še naprej pravi, da ona govori "po mojim", kot bi se bala reči "po slovensko". Skušamo z nje strgati plasti strahu, zmote neprebujenega prepričanja.

A vas zastopijo v Kobaridu, ko greste tja?

Ja, vse.

No, vidite, in kaj so v Kobaridu, so Italijani?

Vse mi dajó, kar jih prašam.

Kaj so v Kobaridu, so Italijani?

A ne, mislem da ne.

Se razumete z njimi, kaj ne, saj ste Slovenci!

Ben ja, sa če se gre tje v Kobard, te po njih guormó, an če se gre dol po Laškem, je treba znat pa po taljansk. Zatuo je nimar dobró znat puno jiziku.

Bojim se, da smo do gospe že preveč napadalni. Pre Mario nam pove, da hitreje "pozabjo" svoj jezik dekleta, on reče *dekline*, ki gredo dol v mesto, kot emigranti, ki gredo v Žvicero in Belgijo. Pa ga popravi naša Benečanka, da tudi te "dekline ne zabjo svoj jizik, ma da čejo bit bolj fine pa zato ne guovorjó po sloviensk". Potem se vprašamo, kaj se Benečani čutijo: Slovenci ali Italijani. Odgovora ne dobimo od Benečanke, pač pa pravi gospod župnik: - *Na viedó, kaj je daržavljanstvo an kaj je narodnost, tiste na viedó!* - Za njim se oglasi gospa in v preprostih besedah pove neko zelo jasno misel, ki bi jo kot obsodbo asimilacije nedvomno lahko povzeli tudi politiki in strokovnjaki na kakšnem simpoziju:

Ben ja, ma tle par nas, vidte, zak' guormó le takuo, zak' na znamo ku na malo, ma pa te šuole an vse samo taljansk, tuo nas rovinava ...

Človek bi se moral vprašati, ali je veljavno tisto, kar se čuti doma, ali tisto, kar ga učijo v šoli.

Ben ja, šikuro, ma sa mi druž si na mormo pomagát, nkamor sloviensk...

No, tisto je že res, ampak, ali bi radi pozabili to, kar vas je mama naučila?

A ne, zakí? Sa j nimar dobró.

Vaš materin jezik je torej slovenski?

Ben ja, tele je ta parvi, k smo se ga navadli... Tle par gaspuodu guovorin nimar kar sloviensk, maj taljansk... Tle pijem par njemu dostkrat, pa guovormó, potle pridem k ta družem, morem pa po taljansk.

Kako govorite po hišah (gospa je namreč poštarica)?

Po mojim.

Ne po "mojim", po slovensko se reče!

Ja, kakuo bote guovoru? Če začnem taljansk po hišah, porečeš, da sem ratala šuperbia.

Tako se je končal zanimiv pogovor v farovžu gospoda Lavrenčiča.

V Benečijo zelo rad zahajam, ker tu odkrivam del življenja, ki smo ga nekoč, čeravno ne v tako trdi obliki, živeli tudi mi, primorski Slovenci. Pristno slovenstvo v Benečiji je dostikrat skrito pod debelo plastjo krivic in stoletne ponižnosti. Iz brezdanjih globočin zemlje in iz človeka na njej se včasih s prabitno silo prikaže na površje. Tudi na Beneškem so ljudje, ki jim slovenstvo ni odvržena stara obleka iz časov revščine, temveč zaklad, ki ga je treba obvarovati, narodna istovetnost, identiteta, ki je sposobna polnovredno živeti v civilizirani državi.

Beneška Slovenija preživlja agonijo. Odločilna bodo prihodnja desetletja. Samo z našim sočutjem, z leposlovno in znanstveno publicistiko beneškim rojakom ne bomo bogvekako pomagali. Morali bomo zanje še kaj več žrtvovati, predvsem pa nenehno zahtevati od Italije, da jim dá šole v maternem jeziku. Od tega bo odvisno, ali se bodo uresničile besede GLEJTE, ŽE SONCE ZAHAJA (to pesem je zbor Rečan pel na svojem prvem večjem nastopu par Hlocju na Jakobovo nedeljo leta 1969) ali pa se bo uresničilo Izidorjevo optimistično videnje S STRANI MATAJURJA NEBO SE JASNI!

KANALSKA DOLINA IN SLOVENSKO KULTURNO SREDIŠČE PLANIKA

NATAŠA KOMAC

Kanalska dolina pod grebeni Karnijskih in Julijskih Alp ter Karavank na slovensko-italijanski avstrijski tromeji je zgodovinsko stičišče treh velikih jezikovnih družin in prizorišče pestrega, velikokrat tudi izrazito politično obarvanega zgodovinskega dogajanja. Vpete v ohranjanje običajev in navad se pletejo zgodbe vsakdanjega boja za preživetje, zgodbe o iskanju in ustvarjanju lastne identitete, izražanju skupinske pripadnosti, zgodbe o ustvarjanju in vzdrževanju meja, razmejevanju in sožitju pripadnikov različnih etničnih skupnosti ter pripadnosti govorni skupnosti, v kateri posameznik že od malih nog razpolaga z znanjem različnih jezikov.

Stalno prebivalstvo Kanalske doline je danes eno- do štiri- in večjezično. Avtohtona jezika doline sta nemščina in slovenščina, delež govorcev furlanščine je v osnovi domačinski v smislu časovne ločnice med domačim in "imigrantskim" prebivalstvom, ki se danes za dolino uporablja, italijanščina pa je jezik prebivalstva, ki se je priselilo po letu 1919. Sicer v dolini po štetju iz leta 1983 živi 8.886 prebivalcev, od tega 895 Slovencev (10,1 %), 7.236 Italijanov (81,4 %) in 755 (8,5 %) Nemcev (Klemenčič 1995: 86).

Današnje podobo doline ob zgornjem toku reke Bele v zavetju višarskega svetišča je zaznamovala vrsta zgodovinskih dogodkov. V dolini je do leta 1919 prevladovala politično in ideološko zavarovana identitetna opozicija slovenstvo-nemštvo med slovensko govorečim kmečkim prebivalstvom in nemško govorečim meščanstvom, industrijskim delavstvom in političnimi elitami. Za dolinsko prebivalstvo so bile posebej dramatične politične, demografske in je-

zikovnopolične spremembe po priključitvi Italiji leta 1919, ko je bilo v demografskem in političnem smislu dolinsko nemštvo izničen.

V času pred in med drugo svetovno vojno so Kanalsko dolino zaznamovale radikalne demografske spremembe, ko so se malone vsi dolinski Nemci in ogromna večina slovensko govorečega prebivalstva v skladu s t. i. Berlinskim sporazumom iz leta 1939 opredelili za preselitev v nemški rajh, čeprav je bilo dejanskih preselitev precej manj.

Po vojni sta danes edinstveno podobo sooblikovali precejšnja oddaljenost od slovenskega središča v Jugoslaviji in od drugih slovensko govorečih zamejskih skupnosti v Italiji in Avstriji ter posledična nevetost v "moderno formativno dobo" slovenskih manjšin v Italiji (prib. leta 1945-1954), ki jo zaznamujejo procesi razmejevanja med Italijo in Jugoslavijo, izgradnja klasičnih manjšinskih institucij v odnosu do države ter kristalizacija bipolarnega političnega prostora znotraj manjšine v okviru krovnih organizacij. Socialno rezonanten prostor Kanalske doline je bil od dogajanj znotraj slovenske manjšine v Italiji popolnoma odrezan in lahko govorimo o poznem "odkritju" doline s strani slovenske države ter enako poznem oblikovanju slovensko zavedne in politično aktivne elite v sami dolini konec šestdesetih in začetek sedemdesetih let. Zakasnitev je, glede na slovensko manjšino v Italiji in glede na dejavnike "indigenega tradicionalizma" v dolini, proizvedla zelo specifično organizirano prisotnost, delovanje in cilje nosilcev kulturnega in političnega slovenstva v zadnjih treh desetletjih.

Slovenstvo in slovenski jezik sta del življenja doline, vendar je slovenska jezikovna skupnost pri javnem izražanju svojega slovenstva iz čisto pragmatičnih razlogov previdna in zadržana. Posebej za starejše živeče generacije domačinov naj bi bilo značilno ničkolikokrat citirano in komentirano reklo: »Po srcu smo Korošci, govorimo po naše, živeti pa moramo v Italiji«.

Individualne narodnostne identifikacije so za "domačinske" prebivalce Kanalske doline drugotnega pomena; prednost imata pripadnost in članstvo v domačinski skupnosti. Gre za odraz dejstva, da je bila navkljub avtohtonosti slovenskega prebivalstva v dolini prisotnost slovenske jezikovne skupnosti v Ka-

nalski dolini (podobno velja tudi za slovensko jezikovno skupnost v Beneški Sloveniji oz. Reziji) prvič uradno priznana v okvirnem zakonu o zaščiti jezikovnih manjšin v Italiji (Zakon 482), izdanem leta 1999. V juniju 2002 je bilo s strani dežele Furlanije-Julijske krajine končno tudi uradno priznano Slovensko kulturno središče Planika (v nadaljevanju: SKS Planika) kot ustanova primarnega pomena slovenske manjšine. Njegov obstoj in delovanje sta v tesni povezavi s specifično zgodovino poučevanja slovenskega jezika v Dolini, saj od leta 1976 dalje goji tradicijo izbirnih popoldanskih tečajev slovenskega jezika.

Slovenski jezik je bil v organiziranem šolstvu Kanalske doline prisoten že v prvi polovici 18. stoletja. Gre za dobo t. i. konkordatne šole, ko je bilo poučevanje v izključni kompetenci cerkve in so šolski pouk povsod vodili krajevni župniki, organisti in cerkovniki v krajevnem, ljudstvu razumljivem jeziku. V tem času so bili Nemci in nemška naselja jezikovni otoki v povsem slovensko govoreči Kanalski dolini.

Z utrditvijo avstroogrske oblasti se je v drugi polovici 19. stoletja pričela pospešena germanizacija fizičnega in kulturnega okolja, kar se je močno kazalo tudi v šolstvu, in sicer najprej v župnijskih, kasneje pa v cesarsko-kraljevih slovensko-nemških utrakvističnih šolah. S šolskim zakonom (25. maj 1868) se je šolsko nadzorstvo preneslo od Cerkve na državo. Postopoma se je poučevanju slovenskega jezika načrtno namenjalo čim manj prostora; slovenski kod se je uporabljal le kot jezik prehoda na nemško predmetno in jezikovno poučevanje.

Po prvi svetovni vojni je bila z mirovno pogodbo iz Saint Germaina (10. september 1919) Kanalska dolina priključena k tedanji kraljevini Italiji. Vse do leta 1921, do prihoda komisarja Mistruzzijsa, je bil v osnovnih šolah prvi dve leti učni jezik slovenščina, v upravnem ustroju večine šol pa je prevladovala nemščina. Komisar je z uvedbo italijanščine na vseh dolinskih šolah močno omejil obseg nemškega poučevanja. Leta 1922 (15. marec 1922) je s posebnim dekretom uvedel pouk italijanščine tudi na utrakvističnih šolah.

Po Mistruzzijevi premestitvi je šolska uprava za kratek čas zopet prešla v "nemške" roke. Že leta 1923 je s prihodom fašizma in Gentilejeve reforme ita-

lijanska oblast uvedla enojezično šolo. Tako je iz javnih šol skupaj z nemščino izginila tudi slovenščina. Slovenski jezik se je iz uradnega javnega šolstva za dolga desetletja preselil v intimo doma in cerkve.

Prva leta po drugi svetovni vojni so šolske oblasti prepovedale kakršnokoli uporabo slovenščine. V krajevnih šolah se je dokaj neovirano odvijal le še slovenski verski pouk, slovenske šolske sestre pa so še naprej prirejale kuharske in šiviljske tečaje. To je bila tudi edina priložnost rabe in pouka slovenskega jezika. V petdesetih letih 20. stoletja se je zaradi težav s šolsko oblastjo poučevanje verouka v slovenskem jeziku moralo izseliti iz šolskih prostorov. Pri tem je omeniti žabniškega župnika Maria Černeteta, ki je poleg zgoraj omenjenega verouka v slovenščini med poletnimi počitnicami leta 1964 na lastne stroške organiziral tečaj slovenskega jezika, prelomno pa je bilo vsekakor leto 1976, ko je bil v dolini prvič organiziran privatni tečaj slovenskega jezika.

Po dolgih letih so zopet začeli delovati kulturni, gospodarski in politični stiki med pripadniki slovenske manjšine na italijanskem in avstrijskem ozemlju, pozneje se je začelo sodelovanje z "matico", v devetdesetih letih pa je z Minnichovo raziskavo (1993, 1998) in mednarodnim srečanjem *Večjezičnost na evropskih mejah – primer Kanalske doline* (1996) Kanalska dolina postala tudi predmet številnih raziskav.

Danes je osrednja slovenska kulturna organizacija SKS Planika, ki poleg izbirnih tečajev slovenskega jezika dolinskemu prebivalstvu ponuja vrsto kulturnih prireditev ter vzpostavlja in ohranja stike s slovenskim jezikovnim prostorom. SKS Planika skozi sprotno raziskovanje, opazovanje in proučevanje odnosov in življenja lokalne skupnosti razvija svoje aktivnosti in dejavnosti v skladu z dejstvom, da "ima slovenstvo v dolini pravico preživeti, ker je legitimna in spoštovanja vredna identiteta in način življenja."

Vodilna dejavnost SKS Planika je poučevanje slovenskega jezika, v njegovem okviru pa se odvijajo tečaji klavirja in kitare, tečaj računalniškega opismenjanja, v poletnih mesecih za svoje tečajnike organizira enotedensko kolonijo na morju, večdnevni likovni tečaj ter raziskovalni tabor. Dolinskemu prebivalstvu

nasploh so namenjene razne likovne delavnice, glasbena prireditev *Koroška in Primorska pojeta* (udeležujejo se je različni pevski zbori iz mejnega prostora), občasni obiski slovenskih glasbenih in literarnih ustvarjalcev (npr. v šolskem letu 2001/2002 so dolino obiskali Miroslav Košuta, Marko Kravos, Tone Partljič in Eva Škofič Maurer) ter *Večer slovenske kulture/Serata della cultura slovena*, tradicionalna *Prešernova proslava* na zadnji petek v februarju oz. prvi v marcu, ko z izbranimi besedili uglednih slovenskih avtorjev (leta 2001 izbor besedil iz ustvarjalnega opusa Kajetana Koviča, v letu 2002 pa interpretacija del Frana in Franeta Milčinskega) nastopijo otroci, ki obiskujejo tečaje slovenskega jezika, in ugledni gostje iz Slovenije (leta 2001 Kajetan Kovič in Jan Plestenjak, leta 2002 pa Vita Mavrič in Mojmir Sepe).

Učinki strategij delovanja SKS Planika se kažejo predvsem v vključevanju dolincev (ne glede na narodnostno pripadnost) v dejavnosti SKS Planika, kar je tudi posledica odpirajočega se evropskega prostora, gospodarskega, političnega in kulturnega sodelovanja ter "boja" za preživetje tega sicer obrobnege, a etnično izredno raznolikega prostora (mednarodni projekti v okviru programa *Phare*, projekt *Odkrivajmo neznano zamejstvo*, povezovanje slovenskih, italijanskih in nemških osnovnih in srednjih šol ter vrtcev, sodelovanje gospodarskih družb, turistični projekti, kot so Univerzijada 2003, smučanje na Tromeji..., sodelovanje med občinami Podklošter, Bovec, Trbiž, Naborjet in Kranjska Gora, aktivnosti mednarodne Gorske skupnosti pri pripravljanju multimedijskega središča, romarsko svetišče Višarje...).

LITERATURA

- DI GIUSTO, Valentina 1987–1988. *Il plurilinguismo a Camporosso in Valcanale: Osservazioni generali e aspetti dell'interferenza con particolare riguardo alla parlata tedesca*. Tesi di laurea (relatore: Giovanni Frau). Università di Udine: Facoltà di lingue e letterature straniere.
- DOLHAR, Vida 1999. *Kanalska dolina in slovenska kultura*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček.
- DOMENIG, Raimondo 1990–1993. *Tradizione e Leggende della Valcanale I–III*. Videm: Editrice Missio.
- DOMENIG, Raimondo 1997. *Sotto il triplice confine*. Messaggero Veneto.
- FRAU, Giovanni 1984. *I dialetti del Friuli*. Udine: Società filologica Friulana.
- KLEMENČIČ, Vladimir 1995. *Razvoj in položaj slovenske manjšine v Kanalski dolini v luči evropske integracije*. V: Šumi in Venosi (ur.), 1996. 59–75.

- KOMAC, Nataša 1998. *Ljudska religioznost v Kanalski dolini. Primer "umite in v prt zavite lobanje"*. Diplomski naloga (mentor: Marko Kerševan).
- KOMAC, Nataša 1998. *Slovenski jezik v Kanalski dolini. Začetni tečaj slovenščine za odrasle*. Diplomski naloga (mentorici: Marja Bešter, Boža Krakar Vogel).
- LOGAR, Tine 1996. Govor Slovencev Kanalske doline v Italiji. V: Jež, K. (ur.), *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 126–132.
- ŠUMI, Irena in Salvatore VENOSI 1995. *Govoriti slovensko v Kanalski dolini. Slovensko šolstvo od Marije Terezije do danes*. Trst: Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček.
- ŠUMI, Irena 1996. *Standardna in narečna slovenščina v Kanalski dolini: vzorci učenja in rabe*. V: Šumi, I. in S. Venosi (ur.), 1996. 177–192.
- ŠUMI, Irena 2000. *Kultura, etničnost, mejnost. Konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŠUMI, Irena in Salvatore VENOSI (ur.) 1996. *Večjezičnost na evropskih mejah. Primer Kanalske doline. Zbornik predavanj in referatov./Multilingualism on european borders. The case of Val Canale. Anthology of lectures and papers*. Kanalska dolina: SLORI.
- VENOSI, Salvatore in Miran KOMAC 1987. Kanalska dolina/Val Canale. *Razprave in Gradivo 20*. 157–183.
- VENOSI, Salvatore 1996. *Slovenci v Kanalski dolini*. V: Šumi, I. in S. Venosi (ur.), 1996. 45–50.

MAKSO PIRNIK
(ob 100-letnici njegovega rojstva)

DAMJANA FORTUNAT ČERNILOGAR

Tolminsko ima trdno mesto v slovenski umetnosti, saj je le redkokatera slovenska dežela v dela svojih pesnikov, pisateljev, skladateljev in likovnih umetnikov vtisnila tako močan pečat. Prav tu so živeli in delali številni pomembni ustvarjalci različnih področij. Pomena teh ustvarjalcev se zaveda tudi Tolminski muzej. Že leta 2000 je muzej izdal publikacijo z naslovom *Tolminska je pesem*, ki je posvečena Mariji Rutar, dolgoletni kustosinji muzeja v Tolminu. Leto kasneje je z izdajo *Tolminskih zgodovinskih črtic* obeležil 150-letnico rojstva zgodovinarja Simona Rutarja. Pred kratkim pa je založil zbornik, posvečen skladatelju Maksu Pirniku. Z njim se je Tolminski muzej pridružil slovenostim, ki so bile posvečene njegovi 100-letnici rojstva.

Silvestru Gabrščku in Rudiju Šeligo sta bili dodeljeni nalogi zbirati in urejati prispevke Pirnikovih prijateljev in učencev, med katerimi je kar nekaj uveljavljenih pesnikov, pisateljev, glasbenikov. Profesor Pirnik je številnim dijakom in dijakinjam vtisnil svojevrsten pečat. To se je pokazalo tudi z velikim odzivom avtorjev na pobudo zbiranja prispevkov. Kot je zapisal Silvester Gabršček je bila »pri pripravi zbornika od vsega začetka vodilna zamisel predstaviti lik Maksa Pirnika kot tistega, ki je bil z lastnostmi pravega upornika vedno zavezan resnici; profesorja, ki je dijakom odpiral pot v globine duha pretekle in sedanje Evrope, hkrati pa je verjel v kulturno samobitnost in klenost slovenskega naroda, slovenske državnosti in njene prihodnje samostojnosti.«

V *Pirnikovem Zborniku* so v prvem delu zbrani spominski zapisi nekaterih njegovih stanovskih kolegov ter učenk in učencev, ki so sledili klicu umetniškega navdiha, ustvarjanja in poustvarjanja. To so: Evgen Bavčar (Pariz), Matilda Piškur (Krka), Ciril Zlobec (Ljubljana), Vinko Globokar (Berlin), Ivan Silič (Ko-

Ivan Čargo: Pirnikov portret.

per), Pavle Kalan (Tolmin), Rudi Šeligo (Kranj), Vera Clemente-Kojić (Tolmin), Klavdij Koloini (Ajdovščina), Aldo Kumar (Ljubljana), Jožek Štucin (Tolmin), Slavica Mlakar (Tolmin), Boris Jukić (Tolmin), Dane Zajc (Ljubljana), Aleksander Peršolja (Sežana) in Ksenija Mugerli (Ljubljana).

Vsak izmed njih se ga spominja na svojstven način, kar je razbrati tudi iz prispevkov.

Sodil je med redke izobražence, ki so znali misliti drugače. S svojo zunanjo pojavnostjo je prav tako vzbujal pozornost, predvsem pa se je vtisnil v spomin kot tragična osebnost, ki pa je znala tudi iz številnih razočaranj potegniti nekaj zase, predvsem pa je bil osebnost, ki se je razdajala drugim.

V drugem delu so ponatisnjeni referati o življenju in delu Maksa Pirnika, ki so bili predstavljeni 14.5.1982 v Novi Gorici ob njegovi osemdeset letnici in jih hranijo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici (fond Združenja pevskih zborov Primorske, t.e. 2, leta 1981-1982). V tem delu so prispevki Klavdija Koloina, Cvetka Butkoviča, Marijana Gabrijelčiča, Slavice Plahuta, Jerneja Habjaniča, Emila Mlinarja, Alda Kumarja in Zdravka Duše. V teh prispevkih je bolj poudarek na pregledu dosežkov na glasbenem področju, predvsem je predstavljena Pirnikova ustvarjalnost med narodno osvobodilnim bojem.

V tretjem delu so biografski zapis ter kot priloge objavljeni osebni dokumenti, Pirnikova korespondenca in rokopis. Zbornik je opremljen s fotografskim in dokumentarnim gradivom, ki so ga prispevali Tolminski muzej, Narodna in univerzitetna knjižnica – rokopisni oddelek ter njegovi prijatelji. Oblikoval ga je Marko Grego, izšel pa je v nakladi 500 izvodov.

Kdo je bil Makso Pirnik? Rojen je bil 28. avgusta 1902 v Prelogah pri Slovenskih Konjicah. Že v rani mladosti se je nekako zapisal glasbi, saj je že v Celju, ko je obiskoval meščansko šolo, hodil v orglarsko šolo, v kateri se je učil tudi klavir in zborovodstvo.

V letih 1923 – 1927 je študiral na učiteljski šoli v Mariboru in se izpopolnjeval v glasbi. Vodil je številne zборе in tudi sam pel v zboru mariborske Glasbene matice. Komponiral je triglasne skladbe za mladino. Sledila je učiteljska izkušnja v Oplotnici in Litiji, kjer je vodil šolska zbora in študiral mladinsko glasbeno literaturo. Od leta 1928 do 1933, ko je diplomiral, je obiskoval pedagoški oddelek konservatorija v Ljubljani. Po diplomi je študiral harmonijo in kontrapunkt pri Slavku Ostercu. Bil je član Maroltovega Akademskega pevskega zbora, iz

katerega je izšla vrsta odličnih zborovodij. Pirnika je ta izkušnja bogatila in ga pripravljala na samostojno delo. V tem času je bilo že pomembno njegovo publicistično in organizacijsko delovanje. Bil je pobudnik in idejni vodja Društva pevovodij mladinskih pevskih zborov. Z litijskim mladinskim zborom je 1934 nastopil na prvem festivalu mladinske zborovske glasbe v Ljubljani, z istim zborom je na raznih koncertih zaslovel kot odličen mladinski zborovodja. Leta 1937 je bil dodeljen meščanski šoli na Rakeku. Tudi tu je bilo njegovo delo zelo uspešno. Pirnik je tedaj nastopal v ljubljanski Filharmoniji, v Celju in Mariboru ter snemal za ljubljanski radio. Pirnik je bil zelo aktiven tudi med drugo svetovno vojno, zlasti v OF, zaradi česar je bil tudi preganjan. Kljub vojnim razmeram je še vedno ustanavljal mladinske zборе, zlasti v Beli krajini, sestavljal pesmarice, komponiral in predaval na učiteljskih tečajih. Prvi se je začel julija 1944 v Gorenji Trebuši. Prav tu je Pirnik uglasbil pesem *Smrt v Brdih*, za katero je sam dejal: »S pesmijo Smrt v Brdih sem najbrž zadel bistvo ljudskega melosa, občutenja, kompozicije, strukture.« Nekaj časa se je zadrževal v Vipavski dolini, od oktobra 1944 pa je deloval na Cerkljanskem. Konec vojne je dočakal v vasi Soča, od tam je odšel v Gorico in nato v Trst, kjer je na tržaškem radiu bil glasbeni referent in vodil mladinske oddaje. Zatem je poučeval glasbo na raznih ljubljanskih višjih srednjih šolah in vodil mladinski zbor Ivan Cankar, s katerim je zelo uspešno nastopal. Leta 1950 se je vrnil na Primorsko, v Tolmin. Po njegovi zaslugi je tudi tu glasbeno življenje oživelo. Na tolminskem učiteljskišču je ustanovil izredno številen dekliški zbor, vodil še druge zборе v različnih zasedbah in z njimi nastopal, tudi v zamejstvu. Poučeval je na Glasbeni šoli, organiziral tolminski pevski festival (1953, 1954) in na učiteljskišču nekaj let vodil zborovodski tečaj. Leta 1971 je bil v Vidnu eden zadnjih njegovih nastopov z mladinskim pevskim zborom osnovne šole Tolmin. Izdal je več publikacij. Pirnikova skladateljska bera pa zajema obsežen spisek zborovodskih skladb, samospevov, priredb ljudskih pesmi, instrumentalnih skladb in nekaj cerkvenih pesmi. Velik del njegovega opusa obsega mladinsko literaturo. Po letu 1970 se je kot zborovodja počasi umikal. Posvečati se je začel komponiranju.

Kljub upokojitvi je svoje znanje še naprej razdajal dijakom gimnazije v Idriji in Ajdovščini, kamor se je tedensko vozil. Honorarno je učil na Glasbeni šoli v Tolminu. Leto pred smrtjo je postal prvi častni občan tolminske občine. Njegov

življenjski krog je bil sklenjen 12. avgusta 1993. Za svoj zadnji dom si je izbral partizansko grobnico na tolminskem pokopališču. Tudi to kaže na to, da je Tolminsko vzljubil, in lahko rečemo, da so ga kljub svoji samosvojesti tudi Tolminci vzeli za svojega. Tudi zato so se njegovemu spominu poklonili s postavitvijo doprsnega kipa pred Tolminskim muzejem. 100-letnico rojstva skladatelja Maksa Pirnika smo obeležili 11. oktobra 2002. Tega dne je bil predstavljen Pirnikov zbornik, odkrit doprsni kip, delo Mirsada Begića, in ponovno je izzvenela Pirnikova *Smrt v Brdih*. Sledil je koncert, na katerem so pevski zbori – Učiteljski pevski zbor pod vodstvom prof. Vere Clemente Kojić, Mladinski pevski zbor Pueri Cantores pod vodstvom Barbare Kovačič in Otroški pevski zbor Znamenja pod vodstvom Klavdije Rot – predstavili Pirnikove skladbe. Prav za to priložnost je zborovodkinja Vera Clemente Kojić, Pirnikova učenka, po petih letih ponovno »obudila« Ženski učiteljski pevski zbor Tolmin. Območne izpostave Javnega sklada republike Slovenije za kulturne dejavnosti Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica in Tolmin pa so v novembru pripravile štiri koncerte in sicer v Dobrovem, Tolminu, Vipavi in Cerknem.

Makso Pirnik je bil večš sogovornik, učitelj in vzgojitelj, zato ne preseneča, da se je močno vtisnil v spomin vsem, ki so imeli to srečo, da so ga doživeli in poslušali.

25. LETNICA GLASBENE ŠOLE

NINO SPECOGNA

Ob 25. letnici glasbene šole v Špetru bi se rad spomnil njene ustanovitve tako kot sem jo sam doživljal.

V vsaki kulturi je glasba vedno imela specifično važnost in vlogo.

Kmečka kultura je bolj kot vsaka druga znala razumeti glasbene potrebe človeka pa tudi vlogo glasbe same. Otrok se je namreč, kakor se ptiček v gnezdu, učil intonacije glasov, osvajal je glasbena pravila skupine, ki ji je pripadal, kreplil je svoje zanimanje, izrazno moč, sposobnosti.

Glasbene potrebe so presegale vokalno izražanje; nagibale so se namreč tudi k instrumentalnemu izražanju, ki je vključevalo človekove osnovne potrebe, kot so ples, proslavitev veselih trenutkov življenja ob poroki, vaški veselici, snidenjih itd.

Tudi naša kultura je razvila tako glasbeno izražanje, bodisi vokalno kot instrumentalno.

Stare fotografije pričajo o tem, da v naših dolinah niso bile prisotne le harmonike, temveč tudi mali orkestri, ki so jih sestavljala predvsem pihala: altovski klarinet, bariton rog in bombardon iz družine flugelhornov, basovski klarinet, trobenta, trombon.

Starejši se prav gotovo spominjajo teh orkestrčkov, kot se jaz spominjam tarčečanskega.

V povojnem času po letu petinštirideset je prišlo do velikih socialnih, gospodarskih, kulturnih, vedenjskih, eksistencialnih sprememb. Množično izseljevanje, sprva počasen nato pa viharen prehod s poljedeljstva, ki je omogočalo golo

preživetje, na industrializacijo, splošna uveljavitev novih občil in v precejšnji meri tudi posebna politična situacija v Nadiških dolinah so globoko zarezali in samo dušo prebivalcev. Celo sprememba okolja (na slabše) je prav gotovo negativno vplivala in še vedno vpliva na ljudi, na njihovo vedenje in na njihove izbire. Človeško okolje, ki je bilo prvo izrazito podvrženo tem kvarnim vplivom, je bilo cerkveno.

Po naših cerkvah so odmevale naše tradicionalne pesmi in le izjemoma tudi druge, a vsekakor ljudske, take, ki so izvirale iz kmečke kulture. Ljudje so jih čutili za svoje in tudi glede na pevske sposobnosti, ki si jih je vsak posameznik pridobil v družini, so pri petju sodelovali z navdušenjem s tem, da je bilo, kot sem že večkrat podčrtal, takrat glasovno bogastvo edinstveno in neprimerljivo s sedanjim petjem v naših cerkvah. Običajne dele maše (Kirje, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei) so ob slovesnih praznikih peli v latinščini. S tem v zvezi pa je treba tudi povedati, da so naše doline, kot ves slovenski prostor, liturgično reformo uvedle še pred njenim uradnim nastopom leta 1956, v kolikor so se tudi zgoraj omenjeni običajni deli maše peli v ljudskem jeziku, četudi prevodi iz latinščine niso bili dobesedni.

Vse cerkve so imele glasbeni instrument: spinet, harmonij ali celo orgle. Te so bile tudi v manjših cerkvah, kot v landarski, ki je 28. julija leta 1920 pogorela skupaj s svojimi majhnimi orglami. Ob glavnih praznikih se je igranju teh instrumentov pridružilo tudi petje cerkvenega zbora ali pa vseh vernikov, saj se je vedno našel »izvedenec«, ki je obvladal igranje.

Vse to je trajalo do leta 1945.

Po letu 1945 je zaradi nastalih političnih napetosti v nekaterih cerkvah bilo ukinjeno naše tradicionalno petje, zamenjale so ga italijanske tradicionalne pesmi. Položaj se je še dodatno zaostрил z novo liturgično reformo leta 1956, ki je v bogoslužje, še posebej v sveto mašo, uvedla ljudske jezike (ki so seveda drugačni od latinščine).

Kar se glasbe tiče se je takrat začel pravi vrtiljak najrazličnejših pesmi, predvsem pa je zgrešeno tolmačenje reforme sčasoma skoraj povsod odpravilo vse kar je dišalo po tradiciji. Predvsem na glasbenem področju se je moto glasil: novost zaradi novosti same.

Tudi sam sem doživljal trenutke krize in dvomov in sem v določenih pogledih in deloma na novosti pristal.

V resnici je imelo dejstvo, da si se vdal skušnjavi tudi dovolj utemeljeno obrazložitve. Besedila novih pesmi so bila »preklete« pomenljiva, izrazno močna, zelo dobra in so v večini primerov navdih dobivala iz svetega pisma. Besedila tradicionalnih pesmi so govorila čustvom, srcu; niso zdržala primerjave z novimi besedami, ki so predstavljale učenost. Toda melodija, ki je spremljala te lepe besede, je bila v večini primerov grozna in vsekakor daleč od naših tradicionalnih glasbenih pravil.

Ljudje so se na te novosti odzvali tako, da so se petju odpovedali. Petje v cerkvi se je tako popolnoma zgubilo ali pa je bilo poverjeno le majhni skupini, ali majhnim otroškim cerkvenim zborom.

Prišlo je do razkola, ostrega reza s tradicijo, nepopravljivega preloma.

Še danes je zaradi tega, kar se tradicije tiče, cerkveno okolje še najbolj obubožano.

Ko sem leta 1964 prišel v Marsin, je bila situacija v špetrski župniji bolj ali manj taka, kot sem jo ravnokar opisal. Na srečo se je v Marsinu petje še ohranilo.

Pri svojem pastirskem delu sem glasbi v liturgiji vedno polagal veliko važnost. Tri leta sem bil organist v semenišču in to je prav gotovo izoblikovalo moja prepričanja.

Še bolj je moja zaskrbljenost upravičeno narasla, ob vrnitvi v domače kraje, ko se mi je v spomin vračalo to, kar so moja ušesa nekoč slišala v landarski in lažanski cerkvi. Prav zaradi tega je moja glavna skrb odtlej bila ta, da bi verska glasba v naših cerkvah ponovno dosegla nekdanji blišč in lepoto. Tako sem že pred letom 1970 ob vsaki bratovščini (zborovanje, na katerem se srečajo vsi duhovniki župnije) začel vztrajati pri tem, da obstaja možnost oziroma potreba po ustanovitvi župnijske glasbene šole. V tistih časih sem večkrat zahajal k don Albinu Perosi, v kolikor sem se pri njem učil igranja orgel in orgelske kompozicije. Vodil je cerkveni zbor videnske stolnice, bil je učitelj orgel na glasbenem liceju »Tomadini« v Vidnu pa tudi ravnatelj škofijske glasbene šole, ki je vzgajala bodoče župnijske organiste in zborovodje. V vlogi ravnatelja me je leta 1970 zaposlil, glede na to, da ni imel drugih na razpolago, naj sprejemem poučevanje na oddelku škofijske glasbene šole v Latisani. Tako sem se štiri leta, vse do leta 1974, dvakrat tedensko vozil v Latisano in tam poučeval klavir. Tudi zato sem na vsaki bratovščini vztrajal: »Priskrbite mi sobo in klavir; poučeval bom brezplačno in vzgajal organiste in zborovodje za potrebe naših

cerkva.« Takratna župnija je vsakokrat obljubljala in zagotavljala; a nič se ni premaknilo.

Zato da bo zgodovinski resnici zadovoljeno, je treba k temu pripomniti, da se je takoj zatem, ko smo ustanovili našo glasbeno šolo, tudi zgoraj omenjena župnija čutila dolžno, da ustanovi svojo, in poklicala nuno, ki je začela s poučevanjem klavirja! Antagonizem dela čudeže! A je bilo treba prav počakati na nasprotnika, zato da se je uresničilo to, po čemer sem spraševal celih deset let?

Dolg predgovor, zato da bi povedal, da se mi je, ko sem se poleti leta 1974 odpravil k arhitektu Simonittiju, ga prosil za pomoč in mi je on v odgovor rekel, naj mu izdelam načrt za glasbeno oživitev Nadiških dolin, odprlo nebo. To je bilo tisto, o čemer sem že od nekdaj sanjal!

Medtem ko je arhitekt takoj omenil ustanovitev zbora v Barnasu in se pri tej zamisli prav gotovo navezal na pevsko tradicijo v svoji rodni vasi, sem jaz takoj pomislil na glasbeno šolo, tako da sem v načrtu, ki sem mu ga predstavil že ob najinem naslednjem srečanju, njeno ustanovitev postavil na prvo mesto, saj sem se dobro zavedal važne vloge, ki bi jo glasbena šola odigrala v naši kulturi.

Zbor je nastal takoj, tudi zaradi zanimanja, ki ga je pri tem pokazala arhitektova nečakinja Lucia Costaperaria. To je bila mlada skupina, tako mlada, da smo bili prisiljeni uradno ustanovitev pri notarju prenesti na naslednje leto, ko je primerno število pevcev postalo polnoletnih in smo lahko tudi pred zakonom ustanovili društvo.

Glasbena šola se je rojevala z večjimi težavami.

Proti koncu leta 1975 ali na začetku leta 1976 sem, glede na mojo neučakavnost in tudi zato, ker sem že od leta 1965 hrepenel po glasbeni šoli, organiziral zborovanje, na katerega sem povabil tiste, ki jih je odprtje take šole najbolj zanimalo. Zborovanje se je odvijalo v jedilnici hotela Belvedere. Spominjam se, da so bili prisotni predstavniki zbora Rečan, zbora Svet Lenart, zbora Pod lipo in verjetno tudi drugi. Zamisel o ustanovitvi glasbene šole je bila vsem pogodu. Spominjam se tudi, da sem nakazal cilje, ki jih ima taka šola. Odkar sem začel poučevati, se je moj pogled na zadevo precej razširil: še vedno sem imel v mislih vzgojo cerkvenih organistov in zborovodij, a največjo pozornost sem že namenjal vzgoji in izobraževanju naših mladih.

Navdušenje sodelujočih je bilo precejšnje, a tudi precej »teoretično«, v kolikor

so se vsi zavedali organizacijskih težav, vsekakor pa je padla odločitev, da se bomo ponovno srečali, se pogovorili in skušali poiskati rešitev. A nismo se več sestali. Na prvi naslednji vaji zbor Pod lipo se je Lucia Costaperaria zaradi omenjene seje zelo razjezila (v resnici sem le s težavo razumeval njeno jezo, saj se mi je zdelo logično, da se v ta projekt vključijo vse glasbene moči naših dolin) in povedala, da je prišlo do prvih stikov z Glasbeno matico v Trstu za ustanovitev njenega oddelka. Novice sem bil vesel, saj sem razumel, da gre tokrat vendarle zares.

Priložnost za neke vrste začetek ali bolje poskus glasbene šole se je ponudil ob potresu leta 1976. Poleti istega leta so me namreč povabili, naj zberem otroke in naj jih za kako uro dnevno zaposlujem z glasbo. Zbirali smo se v Špetru v lepi dvorani »Bobičeve« hiše. Prepevali smo pesmi, ki jih je večina otrok že poznala, saj so mnogi med njimi zahajali na vsakoletno letovanje »Mlada brieza«. Ustreženo je bilo tudi moji želji po nakupu metalofona, ksilofona, bobna, skratka dobil sem neke vrste Orffov instrumentarij, kar mi je še kako prav prišlo, potem ko smo šolo tudi uradno odprli. Leta 1977 je namreč stekel pouk, ki je otroke preko ljudskega petja seznanjal z glasbeno teorijo z namenom, da bi potem v oktobru steklo pravo poučevanje instrumentov. Namen je bil, da bi tudi v bodoče glasbeno vzgojo osnovali na naši ljudski glasbi.

K tečaju se je prijavilo preko petdeset šoloobveznih otrok od tretjega do štirinajstega leta. Redno pa ga je obiskovalo preko trideset otrok. Zbirali smo se v dvoranici, ki se nahaja ob ovinku državne ceste sredi Špetra.

To je prav gotovo bila dobra poteza, v kolikor so otroci na začetku šolskega leta že obvladovali glasbene osnove.

Začeli smo v Petjagu v sobi prvega nadstropja osnovne šole. Sedež je vedno bil šibka točka glasbene šole. V resnici sem jaz vedno povpraševal po sobi in klavirju. Sedaj sem ju imel na razpolago! Klavir smo namreč dobili že takoj na začetku; bil je res odličen klavir. Glede na to, da je bilo gojencev iz leta v leto več, da je bilo vse več tudi učiteljev in se je seveda širila izbira instrumentov, je bila vse bolj občutna potreba po primernem sedežu (menim, da še danes ta problem ni bil ustrezno rešen).

Kolikokrat sem že pomislil na to, da bi bilo veliko koristnejše, ko bi nam ameriško ljudstvo v času potresa podarilo glasbeno šolo kot pa zavod (ki ga tako malo koristimo).

Vsekakor so bili stroški, katerih breme je nosila šola sama, precejšnji, tudi zato ker v prvih letih gojenci šolanja niso plačevali, v nadaljevanju pa so k vzdrževanju šole prispevali le v manjši meri.

Zaradi pomanjkanja prave šolske glasbene kulture se je šola spoprijemala z didaktičnimi težavami. Med prvimi je bila ta, da gojenci niso imeli svojega instrumenta, še bolj pa nas je v težave spravljal pomanjkanje neke tradicije na področju glasbenega šolstva, ki bi vključevala tudi družine, kar bi gojence spodbujalo pri domačih nalogah in s tem bistveno pripomoglo k sposobnostim podajanja in igranja.

V moji glavi je kar mrgorelo zamisli o tem kako, bi bilo treba zastaviti poučevanje. Idealizmom so se zoperstavljale najrazličnejše nepogrešljive težave, med katerimi so bile tudi nekatere osebne narave. Zaposlen sem bil namreč na državni šoli, kjer prav tako ni bilo nobene pedagoške tradicije na glasbenem področju, kar me je sililo k vsakodnevnemu sprotnemu reševanju didaktičnih problemov z veliko izgubo časa in zapravljanjem energije.

Ko pa sem bil nekoliko bolj prost in sem poskusil sestaviti učni načrt, so se po drugi strani moje ideje razhajale s tradicionalnim poučevanjem. Vzrok za to tiči v dejstvu, da se je morala naša šola, in se še danes mora, spopadati z dvema stvarnostima, ki sta si med sabo popolnoma različni: na eni strani je treba zadovoljiti potrebe gojenca, ki bi se rad spoprijel tudi z državnimi izpiti, vzgojiti ga je treba torej po pravilih in tradicionalnih normah, ki jih zahteva italijanski konservatorij (v to skupino spada manjšina gojencev), na drugi strani pa gre za poučevanje instrumenta, preko katerega se oblikuje osebnost učenca in predvsem njegov umski svet (in v to skupino spada večina učencev). Jasno je, da je z didaktičnega zornega kota nemogoče v obeh primerih vzgajati na isti način. Menim, da ta problem še vedno obstaja. Po mojem bi si bilo treba glede tega razjasniti pojme. Vsekakor sem sam še vedno prepričan, in najnovejša, aktualna pedagogika me v tem podpira, da golo učenje pravil ni primerno pri vzgoji mladih. Tudi če se zavedam dejstva, da se na primer še danes večina osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev jezika, italijanščine ali angleščine ali drugega, ne more odpovedati poučevanju slovnice, menim, da bi moral biti v obveznem šolanju način poučevanja bolj neposreden, analizo slovničnih pravil pa bi bilo treba prihraniti za višje srednje šole.

Isto se dogaja pri poučevanju instrumenta, predvsem če imamo pri tem v mi-

slih teorijo in solfeggio, pa ne samo to. Ta ugotavljanja se zdijo nekoristna, tudi zato, ker le bežno nakažejo problem; a na lastni koži sem spoznal, kako važno je pri poučevanju izbrati pravo pot, če hočeš, da je uspešno.

Mogoče sem se s tem svojim razmišljanjem nekoliko oddaljil od osnovne vsebine zapisa, a hotel sem le povedati, da bi mogel in tudi moral narediti več, predvsem pa bi moral bolj zaupati svojim didaktičnim prepričanjem, ki so končno prinesla mnogo uspeha v poučevanju glasbe na nižji srednji šoli.

Na kratko bi se rad spomnil nekaterih pomembnejših trenutkov.

Vključitev poučevanja violine in violončela je na primer šoli opazno dvignila nivo tudi zaradi prisotnosti obeh učiteljev. Ko je bilo njunega delovnega razmerja z nami konec, sem bil zato zelo razočaran.

Poskusili smo vključiti v poučevanje tudi pihala: uspelo nam je le s flavto, medtem ko se h klarinetu in trobenti ni vpisalo zadostno število učencev. In vendar je nekoč v Nadiških dolinah obstajala tradicija igranja pihal; dovolj je, da si ogledamo stare fotografije o pustu.

Doseženi rezultati se vsaj na videz zdijo skromni, predvsem če pri tem upoštevamo veliko količino uporabljenih sredstev. Objektivne težave, ki sem jih zgoraj nakazal, vsaj delno opravičujejo neuspehe. Menim, da smo situacijo premalo obvladovali (in jo še vedno premalo obvladujemo), manjkalo nam je odločnosti. Lahko bi na primer ponovno vzeli v roke moj stari načrt: vzgajati cerkvene organe in zborovodje in jim pomagati pri izbiri pesmi; spodbujati »spontano«
ustanavljanje glasbenih (samostojnih) skupin in jim ponuditi tudi možnost nastopanja; ob vsaki priložnosti omogočiti učencem, da pokažejo to, kar so se naučili. Tudi zato, ker ni nič slabšega od tega, če se učiš zaradi učenja samega in nimaš pri tem nobene priložnosti, da izraziš, kar si se naučil. Ob koncu bi si rad dovolil nasvet, ki ga namenjam učiteljem, in sicer, naj pri poučevanju vedno na prvo mesto postavljajo in upoštevajo umski razvoj učenca pred vsem ostalim. Nesmiselno je otroka naučiti izvajanja glasbene lestvice, kar je na videz tako suhoparno, če pri tem ne slediš logičnemu vzgojnemu procesu. In če mi je dovoljeno, bi rad ob tem še vsem priporočil aksiom, ki me je skozi vsa ta leta vodil pri poučevanju, ki je bil moj paradni konj, s katerim sem bil naravnost obseden: to je važnost, ki ga ima pojem »enako«. Po mojem mora biti temelj vsakega dojemanja (pri tem nimam v mislih le glasbenega učenja, temveč

tudi vsa ostala) pojem »enako«. Vsi učitelji bi morali, ne glede na to, kateri predmet poučujejo, preizkusiti didaktiko, ki v bistvu temelji na pojmu »enako«, zato, da bi preverili njeno veljavo. V glasbi je ponavljanje enakih zvokov in enakih ritmov temelj za orientacijo pri dojemanju različnosti. Nasvet tudi učencem. Človek v teku svojega življenja razvije le delček sposobnosti, s katerimi razpolaga, predvsem velja to za umske sposobnosti. Sedaj vemo, kako važno je, da te sposobnosti razviješ, tudi samo zaradi boljšega življenjskega standarda. Glasba ponuja v tem smislu možnosti, ki so edinstvene. Branje glasbe na primer prisili razum, da istočasno upošteva in bere višino zvoka, njegovo trajanje, njegovo jakost, kar od razuma zahteva izredno koordinacijo, ki jo lahko ponudi le glasba. Prepustiti se ji je treba, da nas prevzame s svojimi velikim obzorji in neskončnim prostorom.

»Ad multos annos« torej, Špietrova Glasbena šola!

25 LET GLASBENE MATICE V NADIŠKIH DOLINAH

DAVID KLODIČ

Načrt glasbene šole v Nadiških dolinah je nastal takoj po potresu, ko je Študijski center Nediža predlagal Glasbeni matici v Trstu, da bi odprla prvo podružnico v Videnski pokrajini. GM se je takrat odločila za pozitiven odgovor in tako je pomladi 1978 dejansko postala ustanova deželnega značaja. Dejstvo je pa, da je glasbena šola začela delovati že v letu 1977, ko je Študijski center Nediža priredil predšolski tečaj za otroke, ki so se želeli vpisati na nastajajočo šolo. Pobudnik te iniciative je bil prof. Nino Špehonja, ki je že vrsto let razmišljal o ustanovitvi glasbene ustanove v naših krajih. Prof. Špehonja je bil mnenja, da je pred otvoritvijo šole z rednim poukom treba dati bodočim učencem temeljne glasbene osnove, ne da bi se otroci takoj spopadli z instrumentom. GM je predlog podprla in pomladi se je v prostorih Študijskega centra Nediže odvijal tečaj. Ideja je bila, da bi enkrat jeseni odprli glasbeno šolo. Stvari so se malo vlekle, ker so problemi nedvomno bili veliki. V prvi vrsti je bil problem sedeža in instrumentov, a ne smemo pozabiti na posledice potresa in predvsem na razmere, ki v tistih časih za Slovence v Videnski pokrajini niso bile najboljše. Tako se je šolsko leto otvorilo šele 19. maja 1978 s koncertom, na katerem so sodelovali učenci GM iz Trsta in mali orkester pod vodstvom Nina Špehonje.

Prvi sedež Glasbene matice v Nadiških dolinah je bila osnovna šola v Petjagu. Iz pisem, ki jih dobimo v arhivu GM, se da razumeti, da prostori niso bili najboljši. Člani Študijskega centra Nediža so morali sami poskrbeti za minimalna popravila, ki so bila vsa v breme društva; manjkalo je ogrevanje in za nekaj časa celo pogodba z občinsko upravo. Na drugi strani je število učencev naraščalo in to je bilo za vse pobudnike veliko zadoščenje.

Prva leta je glasbena šola delovala v okviru pošolskega tečaja, ki ga je Študijski center Nediža prirejal za otroke osnovne in srednje šole. Popoldne so se šolarji zbirali v Petjagu in tam opravljali domače naloge s pomočjo vzgojiteljice. Poleg tega so jim ponujali tudi druge možnosti, kakor tečaje slovenskega jezika, likovno in športno-rekreativno dejavnost itd.

A jedro popoldneva je bila glasbena šola. Na začetku so na šoli potekali samo tečaji klavirja (prof. Nino Špehonja), harmonike in kitare (prof. Neva Kažič). Prvima učiteljema se je takoj pridružil prof. Antonio Qualizza.

Neva Kažič je hodila v Petjag iz Tolmina, kjer je učila na tamkajšnji glasbeni šoli. Po njeni zaslugi je glasbena šola dobila močno povezavo s Posočjem, tako da smo v letu 1982 imeli v Petjagu prvi koncert, na katerem so sodelovali poleg naših tudi učenci GŠ Tolmin. Stiki s tolminsko šolo, ki so bili zelo dobri, so se v zadnjih letih na žalost ošibili, predvsem po upokojitvi prof. Kažičeve.

Delovanje v prvih letih šole je bilo moteno. Večina učencev ni redno sledila pouku, izstopi in novi vpisi so bili stvar vsakdanjosti. Razlogov je več: poleg težkega položaja, v katerem smo živeli Slovenci tega časa, oziroma poleg strukturalnih problemov naše družbe je gotovo v družinah manjkala glasbena kultura in predvsem veliko učencev ni imelo doma svojega lastnega instrumenta. Treba je reči, da je bil v prvih letih pouk brezplačen in drugače bi ne moglo biti. Postopoma je šola začela spraševati starše za majhno podporo, ko so bilančni problemi postajali nevzdržni. Na začetku je bila ta podpora prepuščena senzibilnosti in možnosti družin, nato pa je bila določena redna članarina.

Vidni napredek glasbene šole je predstavljala premestitev šole v Špeter leta 1984, v prostore »centra«, kjer se je rodila tudi dvojezična šola. Postopoma je Zavod za slovensko izobraževanje prevzel organizacijsko funkcijo, ki jo je imel Študijski center Nediža. Glasbena šola pa je končno dobila lepo urejene prostore, kjer je delovanje potekalo bolj učinkovito. V šolskem letu 1987/88 je število učencev doseglo svoj višek: vpisanih je bilo 117 otrok, ne da bi štel člani malega orkestra, ki so v večini bili učenci prof. Špehonje na srednji šoli v Špetru, a so aktivno sodelovali tudi v sklopu glasbene šole. V teh letih je šola ponujala poleg že omenjenih tečajev klavirja, kitare in harmonike tudi tečaje violine, čela in tolkal. Lekcije pa so potekale tudi v raznih drugih vaseh: v Podutani, na Lesah in v Oblici.

Na žalost šoli ni uspelo ohraniti teh prostorov, ki so omogočali tako veliko število vpisov. Danes potekajo lekcije v Špetru in v Čedadu, v knjižnici kulturnega društva I. Trinko.

Vsem je znan kronični problem prevoza v goratih območjih, ki še vedno vpliva na rast šole. Čeprav je razpoložljivost staršev vedno večja, se je veliko učencev še danes prisiljeno odpovedati raznim dejavnostim, ker jim je pretežko oz. nemogoče hoditi v Špeter dvakrat tedensko.

To se da opaziti tudi v podatkih o nastopih in koncertih, ki jih je šola v 25 letih priredila.

V prvih letih smo imeli samo koncerte ob zaključku šolskega leta in to vedno v Petjagu. Postopoma je šola prirejala, kot rečeno, tudi skupne nastope s tolminsko šolo. Ko je število učencev močno naraslo, se pravi v polovici osemdesetih letih, so božični, pustni ter pomladni nastopi v Špetru postali redni. Poleg tega je šola začela ponujati tudi koncerte raznih izvajalcev in samih profesorjev. V šolskem letu 1986/87 so torkovi popoldanski koncerti bili v bistvu prva in menda do zdaj edina glasbena sezona GM v Špetru.

Kar je najbolj zanimivo, je dejstvo, da je bilo v časih dizlokacije šole (na koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let) lažje prirejanje koncertov in nastopov v drugih krajih: na primer sodelovanje s kulturnim društvom Rečan (Kulturna jesen '87) in predvsem zaključni nastopi v Oblici (od leta '89 do '93).

V zadnjih letih se je ta trend spet uveljavil, saj je šola večkrat organizirala nastope svojih učencev izven Špetra, predvsem v Klodiču ter v Podbonescu. Treba je tudi poudariti razpoložljivost tamkajšnjih občinskih uprav, ki šoli pomagajo vsaj z brezplačnim nudenjem svojih prostorov. In to velja zlasti za špetersko občino, s katero je šola v zameno vedno pripravljena sodelovati na njenih prireditvah z nastopi svojih učencev.

Učenci GM Špeter pa so vse več prisotni na drugih pobudah na teritoriju, kot so npr. božični koncerti, ki jih prireja Gorska skupnost Nadiških dolin, ali šolske prireditve v Sovodnjah. Že vrsto let najboljši učenci sodelujejo na koncertih Zveze primorskih glasbenih šol.

V zadnjih časih se je močno okrepilo tudi sodelovanje z Beneško galerijo, ne samo glede nastopov učencev na odprtih razstav, temveč tudi glede skupnega

tajništva. Ko je dvojezična šola postala državna, tajništvo le-te ni moglo več slediti delovanju glasbene šole: zato smo prišli do pogodbe z galerijo, ki nam ponuja svoje prostore, v zameno pa je lahko odprta več ur na dan.

Glasbena matica je ustanova, ki se ukvarja predvsem z otroki. Včasih se odpira tudi drugim raznim pobudam. V šolskem letu 1986/87 je GM-Špeter priredila tečaj glasbene vzgoje za učitelje osnovne šole, ki ga je vodil prof. Špehonja. V zadnjih treh letih uspešno prireja tečaje diatonične harmonike in že dve leti ponuja tudi tečaj solopetja, ki je po logiki odprt odraslim. Poleg tega je nesistematično, a razmeroma konstantno nudila občinstvu koncerte in seminarje.

Danes nudi špeterska šola tečaje klavirja, harmonike, solopetja, kitare, flavte in violine. V njenem sklopu deluje tudi harmonikaški ansambel. V sodelovanju z dvojezično šolo je bil ustanovljen v letu 1999 otroški zbor, ki je v bistvu sad dolgoletne izkušnje predšolskih tečajev za otroke v vrtcu, ki jih šoli še vedno prirejata z velikim uspehom.

V načrtih pa je potenciranje razreda violine, ki je bil ob koncu osemdesetih letih tako dobro obiskovan, da je nekaj časa šola imela celo godalni kvartet, ki so ga sestavljali trije učenci violine in ena učenka čela.

Drugi, morda bolj ambicioznejši projekt, bi bila ustanovitev podružnice v Terskih dolinah. Tam je naša skupnost najbolj šibka in prisotnost šole bi verjetno bila spodbudna, kakor se je zgodilo v Nadiških dolinah.

Veliko govora je bilo do zdaj o številčnosti učencev in šolskih pobud. A kaj je do zdaj špeterska glasbena šola dosegla na pedagoški ravni?

Prišli smo do ene same diplome, ena učenka končuje srednjo šolo klavirja, trije so opravili nižjo šolo in sedem učencev je opravilo izpit teorije.

Razlogov za skromnost teh podatkov je več. Na eni strani je treba reči, da je v prvem začetnem obdobju šola res delala v težkih pogojih, tako da se je zdelo vsem zadovoljivo že dejstvo, da je dober del šolske populacije pridobil vsaj temelje glasbenega znanja. Kljub temu pa so vseeno tri učenke prišle do izpita teorije in dve od teh sta končali nižjo šolo.

Po premestitvi v Špeter se je odprla nova faza, ki je trajala še preveč let, v kateri je prišlo do raznih sprememb, predvsem glede stranskih predmetov in

tečaja teorije v prvi vrsti. Debata o organiziranosti tečajev špetske šole je še vedno aktualna, in to je nedvomno pozitivno dejstvo, ker je dokaz rasti oz. želje do rasti šole.

Trenutno stanje je sledeče: med vpisanimi je učenka, ki končuje srednjo šolo, in pet učencev, ki so opravili izpit teorije in solfeggia. Se pravi, da se polovica vseh učencev, ki so opravili vsaj en izpit na konservatoriju, še vedno uči.

Kot zaključek bi se rad spomnil na lep dogodek. Velik uspeh za glasbeno šolo je bil nakup klavirja a coda, v letu 1992. Veliko ljudi je takrat izkazalo šoli svojo podporo, iz zamejsta in iz Slovenije. Izmed vsemi pa je najlepši spomin beneške gospe, ki se je pred smrtjo odločila za lep prispevek.

Šola je takrat priredila koncert o Mozartu, na katerem so otroci prvič zaigrali na novem klavirju, in ga posvetila radodarni ženi, ki je ostala nekako v spominu, kot prelomnica v mentaliteti in ljubezni do klasične glasbe beneških ljudi.

Število učencev po predmetih

Šolsko leto	Klavir	Harmonika	Kitara	Flavta	Violina	Razno	Čelo	Solopetje	SKUPNO	Diatonična harmonika	Predšolski tečaji	SKUPNO
1977	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?	?
1978	9	6	1	-	-	1(sax)	-	-	-	-	-	17
1978-79	14	10	3	-	-	-	-	-	27	-	-	27
1979-80	?	?	?	-	-	-	-	-	?	-	-	?
1980-81	15	4	10	-	-	-	-	-	29	-	-	29
1981-82	15	3	6	-	-	-	-	-	24	-	-	24
1982-83	27	9	1	-	-	-	-	-	37	-	-	37
1983-84	37	9	3	-	-	-	-	-	49	-	-	49
1984-85	?	?	?	-	-	-	-	-	83	-	-	83
1985-86	82	8	13	-	-	-	-	-	103	-	-	103
1986-87	70	8	11	-	6	-	-	-	95	-	-	95
1987-88	80	7	13	-	9	3(toik.)	5	-	117	-	-	117
1988-89	67	9	17	-	12	-	6	-	111	-	-	111
1989-90	57	9	12	-	15	-	5	-	98	-	-	98
1990-91	56	10	9	6	1	-	4	-	96	-	18	114
1991-92	44	8	8	6	10	-	-	-	76	-	11	87

Šolsko leto	Klavir	Harmonika	Kitara	Flavta	Violina	Razno	Čelo	Solopetje	SKUPNO	Diatonična harmonika	Predšolski tečaji	SKUPNO
1992-93	50	11	8	8	13	-	-	-	90	-	5	95
1993-94	45	9	10	6	12	-	-	-	82	-	-	82
1994-95	46	10	7	6	11	-	-	-	80	-	22	102
1995-96	47	6	5	8	12	-	-	-	78	-	17	95
1996-97	45	9	5	9	12	-	-	-	80	-	-	80
1997-98	40	7	8	11	9	-	-	-	75	-	20	95
1998-99	31	10	5	7	4	1(Bas)	-	-	58	-	17	75
1999-00	31	13	7	7	9	1(Bas)	-	-	68	-	32	100
2000-01	36	15	9	9	6	1(Bas)	-	5	81	15	-	96
2001-02	38	17	8	7	4	-	-	7	80	10	24	114
2002-03	51	14	10	7	4	-	-	13	97	12	33	142

Profesorji GM v Nadiških dolinah

N. Specogna (klavir, harmonika in teorija) (1977)	E. Bianconi (flavta) (1990)
A. Qualizza (klavir in harmonika) (1978)	M. Gorelik (klavir in predšolski t.) (1993)
N. Kažič (klavir, harmonika in kitara) (1978)	S. Iob (violina) (1993)
N. Baschino (klavir) (1982)	D. Zamaro (flavta) (1993)
A. Trossolo (klavir) (1983)	F. Devetak (flavta) (1994)
L. Bront (teorija in prestrum.) (1984)	M. Delle Vedove (teorija) (1994)
P. Chiabudini (klavir) (1984)	T. Košuta (klavir) (1996)
A. Martinis (teorija, m. d'assieme, tolkala) (1984)	D. Clodig (klavir, teorija in otr. zbor) (1996)
H. Jakopič (klavir in harmonika) (1984)	A. Ipavec (harmonika, teorija in bas) (1997)
R. Duriavig (klavir) (1985)	A. Bertossin (kitara) (1999)
B. Vidoni (kitara) (1985)	R. Muscau (violina) (1999)
B. Delle Vedove (klavir in teorija) (1988)	L. Coceani (harmonika) (2000)
M. Bitežnik (violina) (1988)	E. Pontini (solopetje) (2000)
Ž. Hrvatič (violina) (1988)	Z. Lupinc (diatonična harm.) (2000)
P. Filipčič (čelo in ork. vaje) (1988)	L. Duranti (violina) (2001)
L. Braidotti (teorija) (1988)	M. Šiškovič (klavir) (2002)
I. Klanjšček (harmonika in teorija) (1990)	A. Chirurgo (klavir) (2002)

DEJ, TO JĚ NAPĪSANU PO ROZAJANSKIN!?!

LUIGIA NEGRO

Na srečo se v Reziji vse pogosteje srečujemo z napisi v rezijanščini. To lahko sprejemamo le z velikim zadovoljstvom in z upanjem, da bo sčasom teh napisov vse več.

Rada bi bralcu nakazala, v kakšnih oblikah lahko pride v stik z rezijanščino v pisni obliki, če se sprehodi po vaseh, s tem da seveda pri tem ne jemljem v poštev vseh publikacij, župnijskega glasila, koledarjev, rezijanskih telefonskih imenikov, lepakov, javnih oglasov in drugih manj obsežnih publikacij, v katerih se rezijanščina vse bolj uveljavlja.

Najprej bi omenila toponomastične oznake na začetku vsake vasi ali naselja, na katerih je označeno krajevno ime tako v italijanščini kot v rezijanščini. Že na vstopnih mestih občine Rezija stojijo tri oznake z napisom:

ROZAJANSKI KUMÜN

Ena je postavljena na pokrajinski cesti, ki omogoča dostop z Bile, drugi dve pa na državni cesti, ki pelje iz Čente v Učjo in naprej v Slovenijo, od katerih je prva postavljena v smeri Čente, druga pa v smeri Slovenije. Na hrbtni strani vsake oznake je tudi pozdravni napis:

SBUHAN

Če se napotimo po dolini navzgor, se srečamo s toponomastičnimi oznakami krajevnih imen:

POCLANAZ / TAPODKLANCON

TIGO / TAPARTIGU
S. GIORGIO / BILA
PRATO / RAVANCA
z zaselki
CRISAZE / KRIŽACE
ORIGNE / HORINJE
MARTIGNILAS / MARTINJI LAS

Če pot nadaljujemo, pridemo še do oznak s krajevnimi imeni

LISCHIAZZE / LIŠČACE

z zaselki

LONGISGE / LONGIŠĚE

GOST / HÖST

GNIVA / NJĪWA

OSEACCO / OSOANĚ

naselja

BRAIDA / BREIDA

ZAMLIN / ZAMLEN

STOLVIZZA / SOLBICA

z zaselki

LADINA / LADĪNA

CORITIS / KORĪTO

in

UCCEA / UČJA.

Po vaseh se z rezijanščino lahko srečamo tudi v cerkvah in na pokopališčih. V ravanski cerkvi si lahko ogledamo molitev očenaš:

OGGIA NASH, CHA STE TOU NEBBE,
SVETE BODI UVASHE JMME,
PRIDI NAN UVASHA CRAJUSCHA, BODI

SDILANA UVASHA VOLONTAT, TACHOJ
TOU NEBBE, PA SE NA SEMGNI.
DAJTE NAN NASH UVSACHIDIGNI CRUH,
ANU OTPUSTITE NAN NASHE DOLHE,
TACCOJ MI ODPUSHGIAMO NASHIN
DUSHNICHEN; ANU NI PIJTE NAS TOU
TENTAZIUN, MA VIBRANITE NAS OD
HUDAHA, OD CHRIVAHA. TACCU BODI.

Pod bralnim pultom beremo:

SA ŠAROBEL
NĀS TU SVETĚ
PYSANJĚ KA
VY S'UAMĚ
UŮHE STĀ
PUŠLŮŠALĚ

Na spominku s podobo Matere božje je napis:

SVETA MARIJA MATI BOŽJA PRUSIJ SA NĀS.

Tudi cerkev na Njivi ima nekaj v rezijanščini, čeprav se to ne vidi. Na listini, ki je bila vzdana v temeljni kamen 15. aprila 1989, piše:

ISA CIRKOU BODE ZA LIMER ZA ONORAT BOGA
NU ZA ZJUJOST OD ISEH JUDI.

Na zvonu cerkve v Liščacu je napis:

VI SMILNA MATI ANU RIĜINA
STE TA NA WSEMIN BINIDINA.

Na sedlu Karnica je v cerkvi pod oltarjem Sv. Ane naslednji napis:

SVETA ANA PRUSIJTE ZA NAS

Na družinskih grobovih sledi priimku ali pa imenu in priimku pokojnega tudi rodbinsko ime:

CAKUNOU
GROF
CHIACCHERIN
CEK

Na ravanskem pokopališču zasledimo tudi nekaj kratkih, a ganljivih posvetil:

MI WASH NI
SABIUWAMŌ MWEI

DA TA SVETA LUČ
TI SVITE SA LIMER

STUĀJMO TEJ TAU
JĚSĚNĚ
VIJE TA NA VAJAH

Na solbaškem pokopališču pa:

IZDĚ POČĪWAJO
NA JĪMĚ OD OČE,
OD ŠĪNA
OD SVETAA DŪA
ITAKO DA TO BODI

LETIČ ĞWEN

...

(sledijo si druga tri imena in, če me spomin ne vara, je to sploh prvi primer, da so bila imena javno zapisana v rezijanščini in ne v uradni italijanski obliki).

Zanimivo je tudi to, kako so nekoč zapisovali priimke. Tak primer nam ponuja spomenik, postavljen na Solbici padlim v 1. svetovni vojni. Tu je priimek

Moznich še vedno zapisan v stari obliki, ki odraža izgovor Močnik pri starejših ljudeh:

MOCNIK

Če se potikamo sem in tja, naletimo tudi na druge napise. Na sončni uri, ki so jo pred kratkim izdelali pri Tigu (Tapartigu), piše:

SLOVĚC
MĚRI TIMP
ANU TIMP
MĚRI SLOVĚCA

V neposredni bližini najdemo na rečnih kamnih v strugi Bile naslikane ognjene plamene, na večjem kamnu pa je napis

VĚDAWCI

Pred kulturnim centrom v Varkoti že skoraj desetletje stoji tabla z napisom:

ROZAJANSKA KULTURSKA HIŠA

V zaselku Ta za Wurbjace v Bili je na pročelju montažne hiše, v kateri je svoj sedež dobila etnografska zbirka, napis Museo della Gente Resiana (muzej rezijanskega ljudstva)

NAŠ MUZEO

V Bili na pročelju javnega lokala piše:

RESJA

Na edini pekarni, še vedno v Bili, beremo Al Vecchio Forno (pri stari pekarni):

TANA UOREJA

Tudi v naši šoli se sčasoma rezijanščina vse bolj uveljavlja. Pred nekaj leti so

bila v šolski dvorani obešena imena vasi v rezijanščini. Lani pa je tu dobila svoje mesto tudi abeceda skupaj z ilustracijami.

Zanimivost ponuja tudi notranjost stavbe, v kateri ima svoj sedež Naravni park Julijskih predalp. Na straniščnih vratih piše:

SRIWNIK

in še

MUŽIJI

ŽANE

Tudi društva in razna združenja se trudijo v tem smislu. Če tudi v tem primeru ne upoštevamo publikacij, zasledimo na spodnji strani glinastega krožnika, ki ga je izdelalo združenje ANA (vsedržavno združenje alpinskih enot), napis:

NORĚT NA ROKĚ

Rezijansko kulturno društvo Rozajanski Dum in Rezijanska folklorna skupina imata tudi na svojem uradnem papirju naslov v italijanščini in rezijanščini. Rezijanski naslov se glasi:

TE ROZAJANSKI KULTŮRSKI ĆIRKOLO

"ROZAJANSKI DUM"

TU-W WARKOTI, 1

I – 33010 RAVANCA REZIJA (VĪDAN)

TI ROZAJANSKI PLESAWCI

GRŮWCĪĆ JUDI KA BRANI

TE ROZAJANSKI PLES ANU TO ROZAJANSKO ĆITIRO

TU-W WARKOTI, 1

33010 REZIJA (VĪDAN) – TU-W LAŠKIN

Krajevno turistično društvo je ob otvoritvi svojega sedeža priredilo živahen sejem. Vsaka stojnica je imela opise razstavljenih izdelkov v italijanščini in rezijanščini.

Pred kratkim ustanovljeno društvo »Vivi Stolvizza« je natisnilo prospekt, na katerem predstavlja tudi pobude, ki jih ima v načrtu za prihodnje leto. Naslovi pobud so zapisani tudi v rezijanščini. Oglejmo si nekaj primerov:

PÜST POIŠE
ROGACJUNI
DIN OD PARKA
DIN ZASPÜCET VES

Odbor turističnega društva iz Osojan, ki organizira daleč naokoli poznan praznik Frico Resiano (rezijanski friko-cvrti sir), že nekaj let zapored v šotoru, kjer se praznik odvija, nad plesiščem namesti ogromen plakat z napisom:

ZVASALITA-SA

Organizatorji najznačilnejšega rezijanskega praznika Šmarne Miše so izdelali majice, ki nosijo napis:

ŠMARNAMIŠA

Na Solbici je zasebnik izdelal majico, na kateri je upodobljen Kanin z napisom:

TA POD ČANYNOWO SINCO

Večkrat se zgodi, da so meniji na naborniških kosilih, ki jih mladeniči organizirajo v hotelu-restavraciji Val Resia, napisani tudi v rezijanščini; to velja tudi za vabila, s katerimi vabijo na njihov praznik. Mladeniči se ob tem zabavajo tudi z zapisovanjem gesel v rezijanščini na letake; gesla se seveda navezujejo na njihovo življenje dvajsetletnikov. Eno izmed njih pravi takole:

DUISTI
LIT MAMO'
NUR,
CIEMO
PLESET
DIN NU
NUC

Tudi če se sprehodimo po više ležečih predelih, naletimo na kak napis. Na cesti, ki vodi na planino Zagata, lahko na plošči, ki je bila tu postavljena v spomin umrli osebi, preberemo očenaš v rezijanščini, napisan v isti obliki kot v ravanski cerkvi.

Tudi na vrhu gore Kucer stoji križ s posvetilom iz leta 1988:

WSEN ROZAJANEN
KI TAMI GORA'
SO DALI BUJŠEGA
OD SVE ŽIVIJOST

Na Visoki rezijanski poti srečamo dvojezične oznake z napisom:

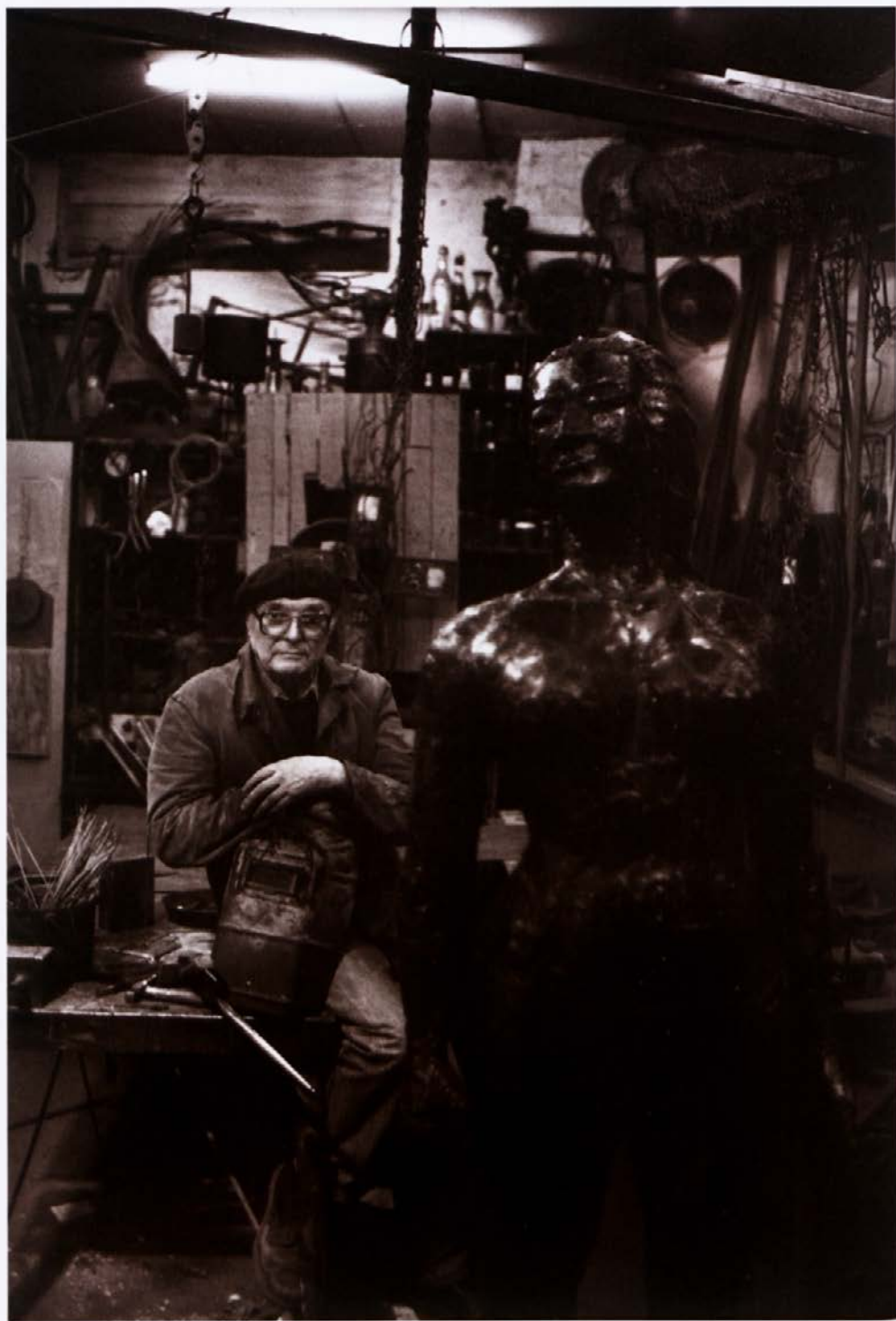
TA VISOKA ROSOJANSKA POT

Zapis, ki je kljub dobri volji prav gotovo nepopoln, ponuja manjši pregled o uporabi in pojavljanju rezijanščine na mestih, kjer je bila še do pred kratkim prisotna samo italijanščina.

To so majhni znaki, ki potrjujejo voljo po vse večjem uveljavljanju rezijanščine. Zanimivo bi bilo podobno raziskavo opraviti čez deset let in s tem ugotoviti nadaljni razvoj tega pojava. Upam si tvegati napoved: če se sedanji pogoji ne bodo bistveno spremenili, se bodo sedanjim napisom pridružili novi (sedaj obstaja tudi zakon, ki to dovoljuje), mogoče tudi na oznakah javnih uradov in trgovin.

marco predan | kravarsk san an bon

marco predan | kravarsk san an bon

MICHELA PREDAN

Odkritje umetnin Marca Predana in njihovo potovanje od Bruslja pa do Kravarja sta povezana z doživljaji, ki jih prevevajo presenečenja in preproste povezave. Nekega dne me je namreč po naključju zamikalo, da bi kaj več izvedela o Marcovi družini. Ponovno sem vzela v roke stare fotografije, na katerih sta bila skupaj z mojim dedom, in vračali so se otroški spomini na tega moža, na njegov grovoviti smeh, čudni naglas in njegovo eksplozivno prisrčnost. Vzpostavila sem zvezo med Italijo in Belgijo in tako prišla v stik z Madeleine, njegovo ženo. Vse se je zgodilo na čisto preprost način. Nekega dne je Adriano potrkal na njena vrata rekoč: »Mlajša ženska je vzpostavila stik z mano; rada bi v Kravarju postavila muzej z Marcovimi umetninami.«

Bil je četrtek, ko sem si nabavila letalsko vozovnico za Bruselj, in naslednjo soboto sem odpotovala. Med potovanjem sem si zabeležila vznemirjenost, ki me je prevevala ob dejstvu, da se mi bodo sanje uresničile, k vznemirjenosti pa je svoj delež prispeval tudi strah nad možnim neuspehom. Ob prihodu pa me je Madeleine sprejela z besedami: »Uresničili bomo Marcove največje sanje!« Pri njej sem preživela nekaj dni; pregledovali sva stare fotografije, se pogovarjali o njenih potovanjih, o Marcovih ekstravagancah in o tem, kako je preko svojih del premagal svojo zaprtost in v sebi našel globji način izražanja. V tistih dneh sem zapisala: »Mislila sem, da bom tu spoznavala in si beležila neznane plati iz Marcovega življenja, pa sem se enostavno prepustila temu njegovemu prostoru, v katerem je živel.« Madeleinini spomini so zarisovali Marcov značaj, atelje pa je naravnost izžareval njegovo osebnost.

Ko sem Marcove umetnine videla v Kravarju, se sprva v meni ni zganilo nič posebnega. Plaz čustev se je usul šele potem, ko so na ogled prve male razstave prihajali tisti, ki so ga poznali. Spomini, anekdote so kar sami vreli iz teh ljudi, tako da se mi je ta razstava zdela podobna prazniku: ko so si ogledovali te skulpture, se jim je zdelo, kot bi bili prišli na obisk k staremu prijatelju. Saj so po drugi strani Marcove posmrtno ostanke raztrosili v Bruslju, tako da se je v Kravarju vrnil edini otipljivi spomin nanj, orgnjen z njegovim nezamenljivim duhom. Umetnine so s svojo močno sporočilnostjo očarale tudi tiste, ki Marca niso poznali.

Najvažnejše se mi zdi sedaj, da to njegovo sporočilo doseže čim več ljudi, v prvi vrsti Benečane, ki se jih je Marco vedno spominjal z ljubeznijo in otožnostjo.

Pasolini je trdil, da je mogoče vrednost nekega dejanja povsem razumeti šele, ko je to dejanje zaključeno. Pripovedovala sem vam o prvih korakih tega malega velikega potovanja, ki so že jasno začrtani v preteklosti.

O tem, kako se bodo stvari naprej razvijale, bom pisala kdaj prihodnjič, upam, da bo to čim dlje v prihodnosti.

Marco Predan-Bučič, se je rodil v Zabridi (Sv. Lenart) leta 1921. Bil je otrok, ko se je z družino preselil v Francijo, kjer so se vsi zaposlili v nekem keramičnem podjetju. Tu se je Marco seznanil z osnovami dekorativne umetnosti. Po vzponu fašizma na oblast se je morala tudi njegova družina, kot vsi ostali Italijani, ki so živeli v Franciji, vrniti v domovino. Predanovi so se nastanili v Kravarju, kjer je Marco preživel svojo mladost vpet v z naporom in preprostim dostojanstvom prežeto kmečko življenje. Po koncu vojne je tako kot mnogi drugi odšel v Belgijo in njene rudnike.

Ob delu je obiskoval tečaje varjenja in je, potem ko je postal izučeni varilec, začel obiskovati umetnostni pouk na različnih akademijah (Nivelles, St. Gilles, Moleenbek, Academie Royale de la Rue du Midi). Svoje umetnostno znanje je uporabil pri varjenju in s tem našel sebi najbolj primeren način izražanja lastnega notranjega sveta.

Bil je zadržan, ironičen, radoveden in ustvaril je skulpture, ki izražajo njegovo stalno, mučno raziskovanje. Njegove umetnine so bile razstavljene v največjih umetniških galerijah v Bruslju in na številnih skupnih razstavah (Bruselj, Liege, Charleroi, Pariz).

Vsako leto se je vračal v Kravar, da je obiskal sorodnike in utrdil vezi s tistimi kraji, življenjem in ljudmi, ki so mu bili tako pri srcu.

Cela vrsta kritikov je njegove umetnine skušala povezati z neko splošno potrebo po izražanju, a vsi so si bili složni v tem, da so te skulpture vrele iz človeka, ki je kljub temu, da je bil izkoreninjen in je zrasel v pomanjkanju in odrekanju, doživljal močan vpliv svojega izvora in identitete.

Marco Predan je umrl v Bruslju leta 1995. Civilni pogreb je potekal v mestnem parku, kjer so tudi raztresli njegov pepel.

◆ Vsak umetnik ima svoj način dela, svoj slog, svoj način upodabljanja plastičnosti in svojo teorijo.

Prepričan je, da je samo njegova teorija prava.

Umetnina, ki jo ustvari, je njegova priča.

Umetnina: je to umetnikovo izhodišče

ali njegov prihod na cilj?

Je cilj ustvarjalne zamisli

ali izhodišče navdiha?

Mislím, da se bistvo skriva v dialogu, ki se ustvarja med umetnikom in gledalcem.

Vse umetnine doživljajo stalen razvoj.

Same sebi so osnova in temelj.

Spravijo se z materialnostjo življenja.

Umetnost je igra.

Tudi zanjo kot za vse ostale človeške stvari velja, da jo lahko dosežemo le s preprostostjo.

Moje ustvarjanje se mi ne zdi v ničemer koristno; obstaja le uživanje v ustvarjanju, ki si ne zastavlja nobenih ciljev.

Marco Predan

ISN USA		MATRICULE 81 I 353086	
NAME		CAP PREDAN MARCO	
AGE 23	Sig	<i>m Predan</i>	
HEIGHT 510		IMPRINT OF RIGHT THUMB	
WEIGHT 165			
EYES BLUE			
HAIR BLONDE			
DATE			
29/5/1944			
CAMP No 104			
(ISSUING OFFICER)			
<i>Letto</i>			

IDENTITÀ - IDENTITETA

[1991]

92x92

BREZ NASLOVA - SENZA TITOLO

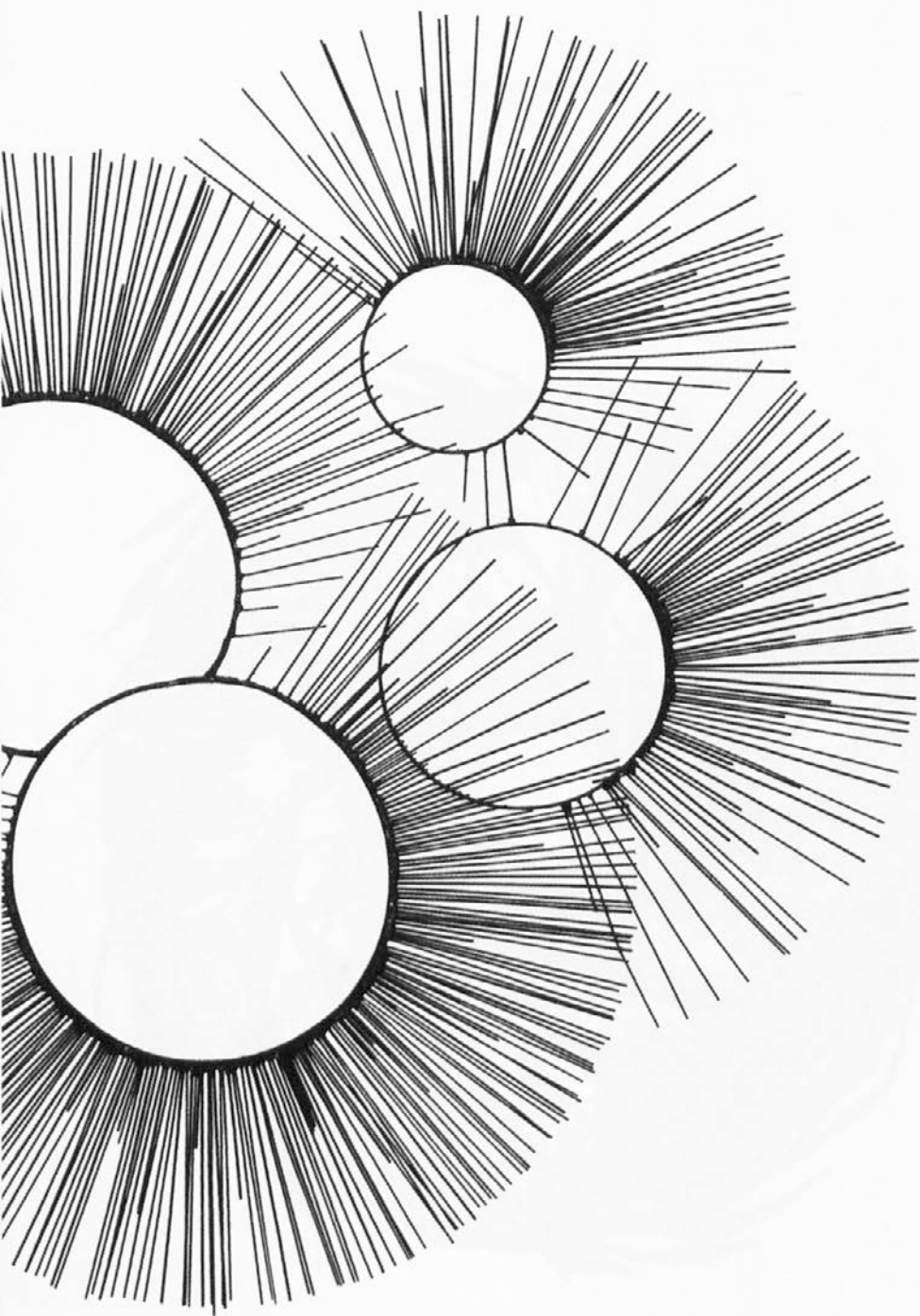
ø 66

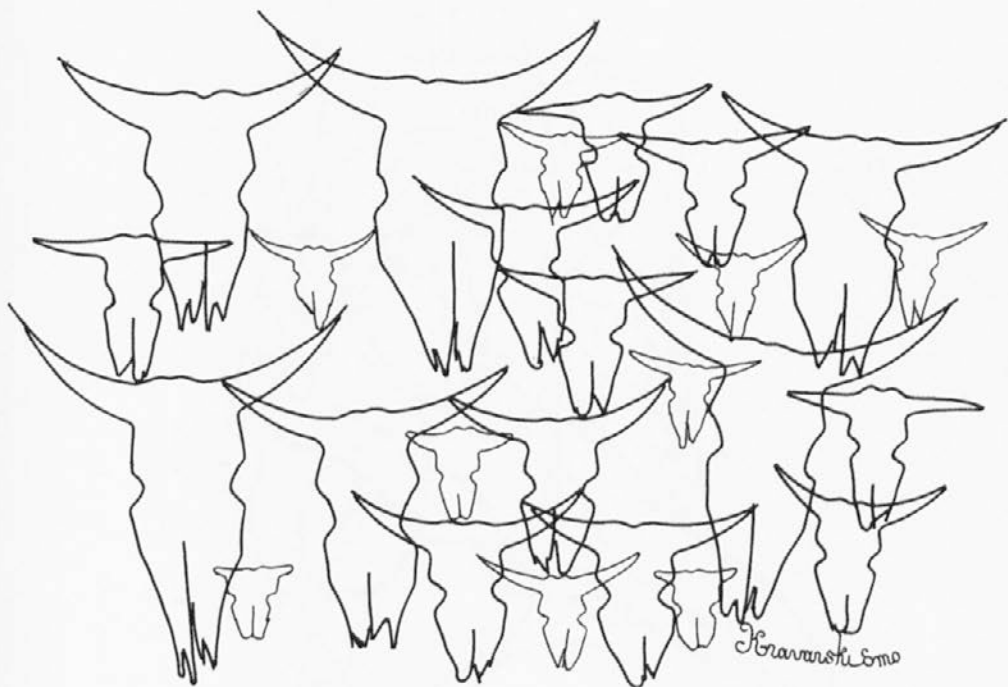

BREZ NASLOVA - SENZA TITOLO

ø 70

BREZ NASLOVA - SENZA TITOLO

[1987]

172x157

KRAVARSKI SMO

[1987]

200x133

BREZ NASLOVA - SENZA TITOLO

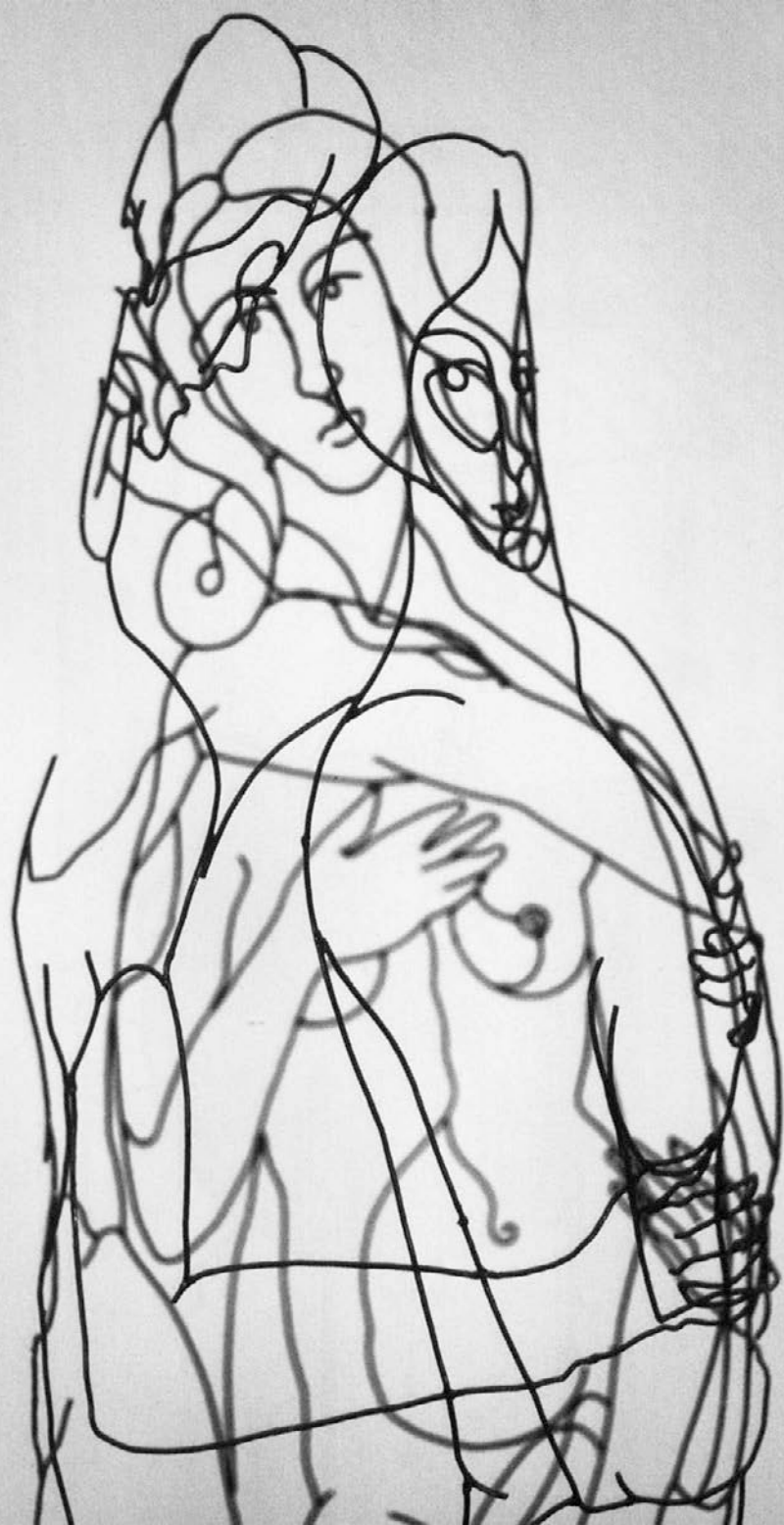
[1977?]

88x61x43

RU.BO.RE. (DET.)

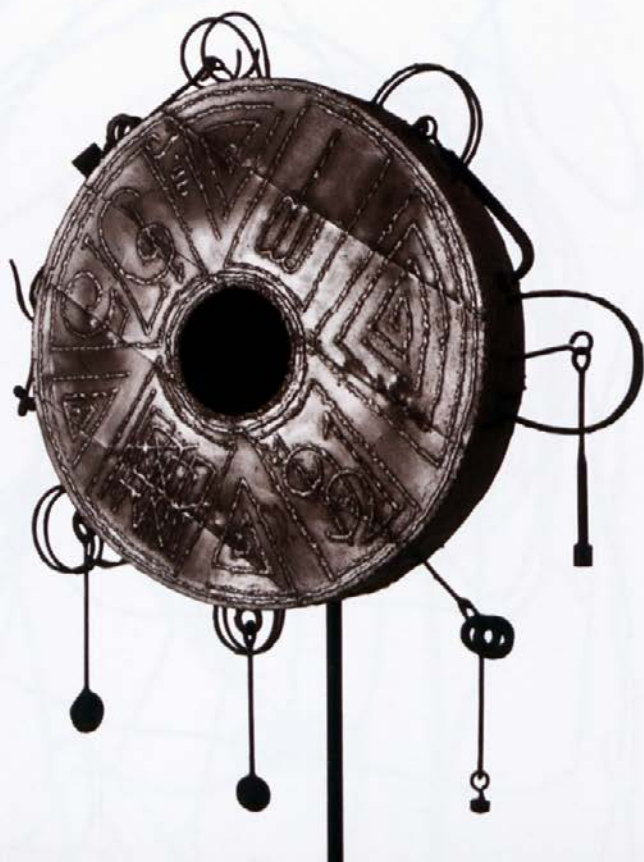
h 187 ø 44

MOVIMENTO SONORO - ZVOČNO GIBANJE
155x70

MOVIMENTO NON PERPETUO - NEVEČNO GIBANJE (DET.)
h 213

LO SUPERBO - TA OŠABEN
h 178

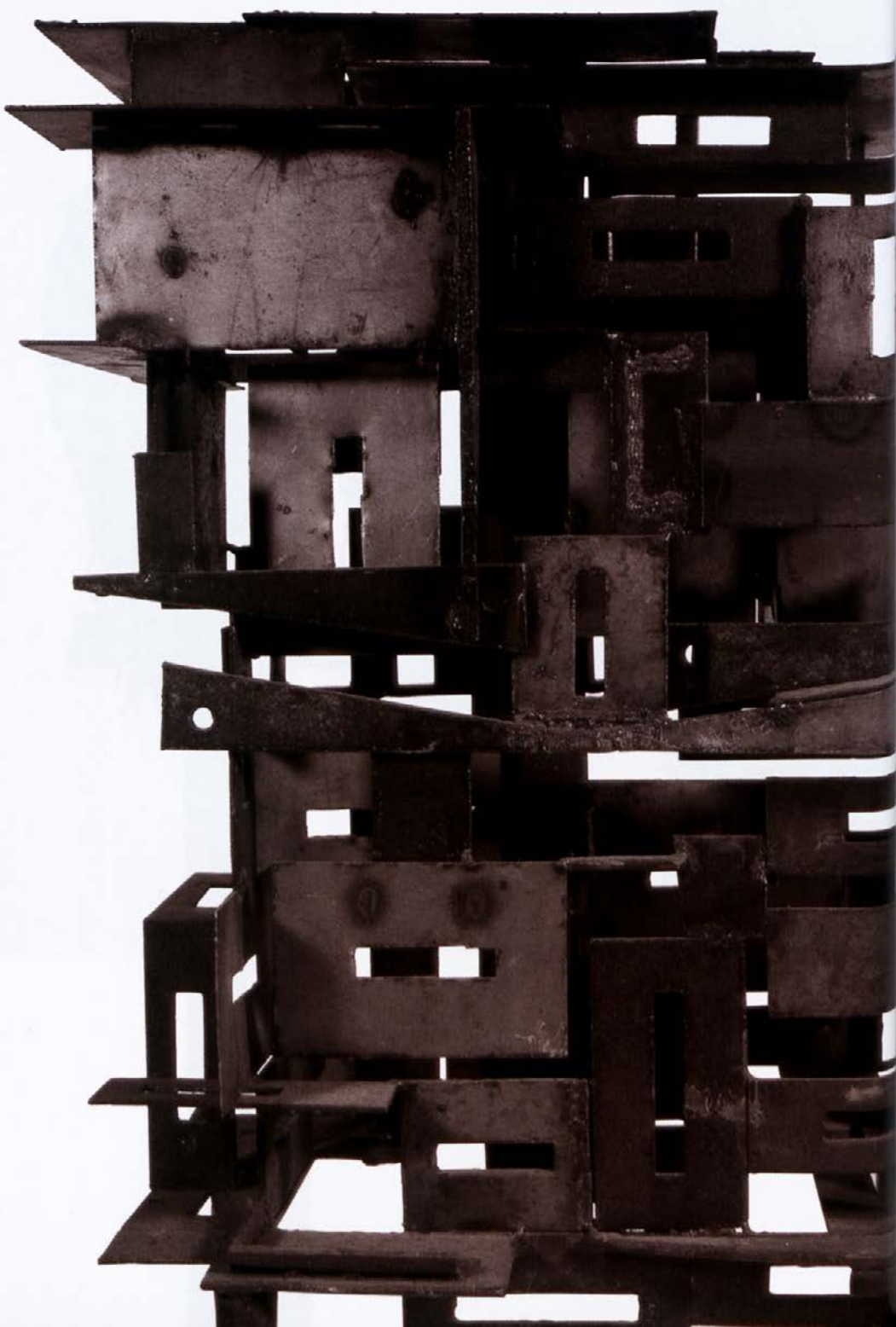
CHICON I
[1991]
h 157

L'ALBERO DELLA VITA - DREVO ŽIVLIENJA
h 203

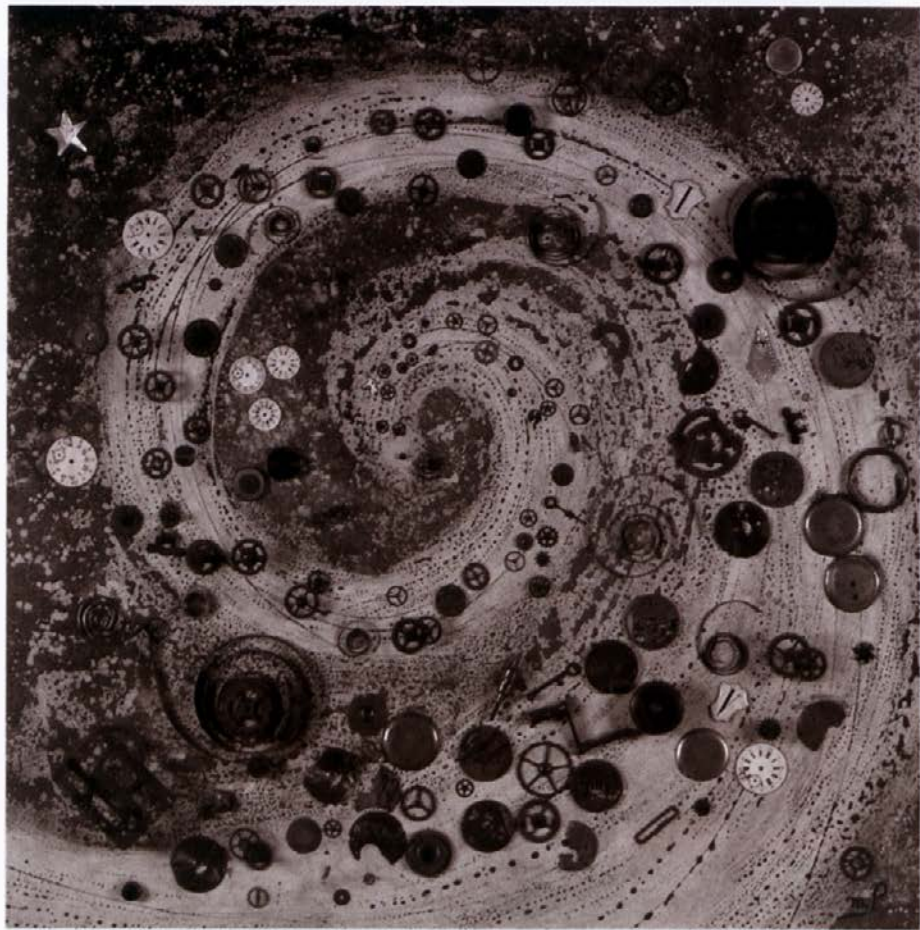
BREZ NASLOVA - SENZA TITOLO (DET.)

90x55x36

POSTAZIONE - POLOŽAJ

162x53x76

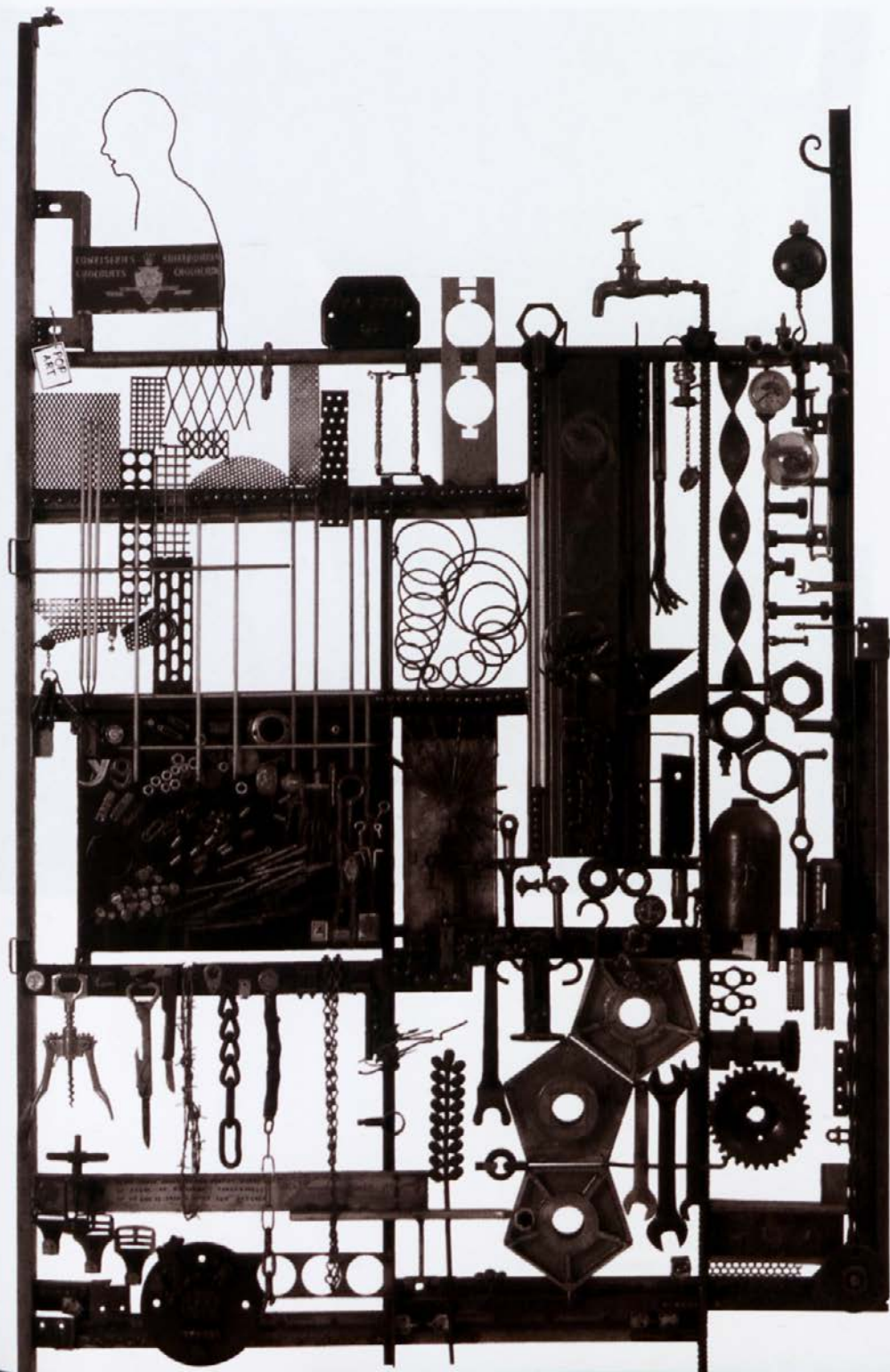
BREZ NASLOVA - SENZA TITOLO

78x78

POP ART

[1986]

182x106

portreti - ritratti: **Christian Laloux**
reprodukcije del - riproduzioni delle opere: **Luca Laureati**
grafični projekt - progetto grafico: **Alvaro Petricig**

VEZI

NOVO POGlavJE ODNOSOV MED FURLANI IN SLOVENCi

IOLE NAMOR

Jeseni leta 2003 namerava Furlansko filološko društvo – Societât Filologjiche Furlane – Società Filologica Friulana organizirati svoj redni kongres v slovenskem glavnem mestu. Lani poleti so stekli pogovori s predstavniki mestne občine Ljubljana ter s predstavniki Upravnega in kulturnega sveta Posočja. Ob kongresu naj bi namreč izšli dve publikaciji, ki naj bi predstavili kulturno, ekonomsko in turistično stvarnost Slovenije Furlanom in Furlanijo v Sloveniji. Obe knjigi pa naj bi bili še posebej pozorni na obmejno območje med državama.

V Ljubljani, kjer je vsak dan kak svetovno pomemben kongres ali dogodek, bo po vsej verjetnosti pobuda skoraj neopazna, vendar pa je vredna vse pozornosti. Opozarja namreč na pripravljenost ustvariti tesnejšo povezavo med Slovenijo in Furlanijo, predvsem pa pomeni, da se dokončno zaključuje 20. stoletje, torej obdobje bogatih, a tudi protislovnih in mnogokrat konfliktnih odnosov med Furlani in Slovenci. Pričenja pa se novo poglavje prijateljskih odnosov v znamenju medsebojnega poznavanja in spoštovanja.

Furlani in Slovenci na Videnskem in na Goriškem so skozi stoletja živeli drug ob drugem in v marsičem delili isto usodo. Sožitje je bilo večinoma plodno za obe skupnosti. Svojevrstno "zlato dobo" sožitja predstavlja čas Oglejskega patriarhata. Dialog so sicer zelo pogosto pogojevali vzajemni predsodki, prišlo je tudi do sporov in konfliktov ter do protislovnega dogajanja. Zgodovina teh odnosov pa še čaka temeljito obravnavo s političnega, kulturnega in verskega vidika. Še posebno pomanjkljivo je obdelano pomembno poglavje prejšnjega stoletja,

ki še pogojuje današnje življenje v Furlaniji in to tako Slovencev kot Furlanov, čeprav so pritiski vendarle manjši.

Osnovno jedro furlanske narodne identitete poseblja Furlansko filološko društvo, ki je nastalo ob začetku 20. stoletja v Gorici, kar ni brez pomena. Ustanovili so ga 23. novembra 1919 v Gorici in že iz prvih zapisnikov so jasno izhajali nameni društva. Glavna skrb je bila seveda posvečena furlanskemu jeziku in kulturi, obenem pa so marsikateri razumeli furlansko kulturno ustanovo kot jez pred močno slovensko prisotnostjo na Goriškem, to je kot klin, ki jo lahko razbije in razvode. Temeljno vprašanje za takratno Italijo je namreč bilo vprašanje meje in »ohranitve sadov zmage« (Če fastu? 1999/2).

Sociolog in univerzitetni profesor Raimondo Strassoldo je takole strnil to vprašanje: »Furlansko filološko društvo je primarno jedro ozaveščanja o identiteti in iz njega so nastala razna furlanska avtonomistična gibanja. A rodilo se je kot odgovor in nasprotovanje slovanskemu in nemškemu sovražniku... Bilo je izraz najmočnejšega "latinskega" nacionalizma, ki je bil najbolj nasilen napram nemškemu in slovenskemu "barbarstvu"... Ta nacionalistična identiteta je bila prevladujoča do petdesetih-šestdesetih let« (Identità friulana, Paolo Roseano, Isig 1999).

Zanimiv je v tem pogledu lik furlanskega pesnika in duhovnika Domenica Zannierja. V začetku petdesetih let je bil eden od glavnih zagovornikov misli, da Furlani potrebuje šolo v furlanskem jeziku in da je to pot za ovrednotenje lastnega kulturnega bogastva, za osvajanje pisane furlanske besede in književnosti. Leta 1954 je bil Domenico Zannier med ustanovitelji *Scuele libare furlane* (Svobodne furlanske šole), katere naloga je bila oblikovanje jezikovne zavesti, ki naj bi postala opora in simbol zavesti o pripadnosti furlanski skupnosti. V kratkem časovnem obdobju se je *Scuele libare furlane* hitro in kapilarno razširila po Furlaniji. Začeli so izdajati revijo *Scune furlane* (Furlanska zibelka) ter prirejati natečaje furlanske sodobne in cerkvene pesmi. Zelo živahna kulturno-prosvetna in izobraževalna dejavnost je bila povsem avtonomna in tudi precej hladna do Furlanskega filološkega društva. Vse do leta 1962, ko je prišlo do notranjega razkola in so Zannier in nekateri drugi vstopili v osrednjo furlansko ustanovo ter bili takoj izvoljeni v njeno vodstvo.

Kot rečeno, je Domenico Zannier duhovnik. Bil je posvečen za mašnika leta 1956 in v začetku šestdesetih let ga je škof poslal v Bardo. On, tako odprt in

občutljiv do furlanske jezikovne identitete, je bil in ostaja hermetično zaprt do slovenstva v Videnski pokrajini. V slovenski terski župniji je deloval zelo intenzivno in brez prestanka z namenom, da onespособi in očrni vsakega, ki si je prizadeval za uveljavitev domačega slovenskega dialekta, in da istočasno dokaže, kako je tersko le podzvrst furlanskega narečja. Poskusov pofurlaniti tisto območje je bilo več tudi s pomočjo kulturnega delovanja. Med drugim je Zannier ustanovil furlanski pevski zbor *Stelutis alpinis*.

Leta 1963 so ustanovili Avtonomno Deželo Furlanijo-Juljsko krajino. Začelo se je novo obdobje, ko so se odprle tudi nove možnosti in oblike finansiranja, predvsem pa je bil to trenutek, ko je Furlansko filološko društvo postalo vse bolj vezano na vodilno demokristjansko stranko in se je uveljavilo kot osrednja ustanova furlanskega kulturnega in političnega gibanja ter kot privilegiran sogovornik deželne uprave. Predsednik je bil senator Guglielmo Pelizzo, podpredsednik pa zdravnik Luigi Ciceri. V Benečiji je bil slednji dobro znan in o njegovem delovanju pričajo izjave kot recimo ta, »da je pojmovanje furlanskosti, ki jo izraža Furlansko filološko društvo, odraz "italijanstva" vzhodnega mejnega območja«. Pomenljive so tudi besede, izrečene na deželni skupščini kulturnih ustanov februarja 1965, ko je dejal: »Na naši obmejni zemlji se italijanstvo izraža preko furlanskosti«.

Ni naš namen pogrevati starih zgodb, čeprav je bila takšna politika na beneškem območju precej razdiralna in so še danes vidne njene posledice. Ta dejstva pa nam dajejo jasneje razumeti globino in domet sedanjih sprememb. Zelo lucidno je duhovnik pre Antoni Belline, ki je danes nesporno največja kulturna in moralna avtoriteta v furlanskem kulturnem svetu, ocenil tisto obdobje, ki ni bilo brez posledic niti za Furlane, z besedami: »Furlansko avtonomistično gibanje ni imelo teže in ni doseglo zadovoljivih rezultatov, ki bi bili primerni za realno stanje, zaradi objektivnih notranjih šibkosti, a tudi zato, ker se je moralo soočati s težkimi zunanji pogojevanji in izsiljevanji. Ker je šlo za območje tik ob železni zavesi, bi bilo nepojmljivo, če ne bi italijanska država izvajala vseh možnih pritiskov, da bi se izognila tveganjem na tako strateškem območju. Nismo smeli biti avtonomni s političnega in niti z verskega zornega kota, pač pa smo morali biti hiperpatrioti in hiperkatoličani. Žalostni dogodki slovenske

manjšine v Videnski pokrajini, zasledovanja in izsiljevanja, ki so jih izvajali na vseh ravneh, temna (a ne preveč) zgodovina Gladia niso izmišljotine ljudi, ki so vajeni jamrati vedno in za vsako stvar, to je težka, a neizpodbitna resnica.« (Identità friulana).

Krivični bi bili in parcialni, če bi omejili naš pogled na zgolj politično plat delovanja Furlanskega filološkega društva. Vplivna furlanska ustanova je namreč odigrala zelo pomembno kulturno vlogo v vsem furlanskem prostoru. Precej zgovoren je že sam podatek, da je v nekaj več kot osemdesetih letih delovanja objavila več kot 13 tisoč naslovov.

Vsekakor se je v osemdesetih letih nacionalistično gledanje in delovanje precej ublažilo in postopoma so se odnosi s Slovenci na Videnskem začeli normalizirati. Odločilen je bil v tem pogledu prof. Manlio Michelutti. Ko je on prevzel vodstvo ustanove, se ni le začelo novo poglavje medsebojnih odnosov v znamenju medsebojnega spoštovanja. Prišlo je tudi do skupnih projektov, kot recimo sodelovanje z zadrugo Lipo iz Špetra pri furlanski izdaji pravlјice "Ljubica in Arpit". Pravlјico je ilustrirala Luisa Tomasetig. Sad sodelovanja je tudi otroška kaseta "Din don". »Veliko nam je do tega, da je naša ustanova zelo pozorna do vseh kultur, ki so prisotne v naši deželi, želimo pa si tudi čimvečjega prekomejnega sodelovanja bodisi s Slovenijo kot z Avstrijo,« je Michelutti poudaril v pogovoru za Novi Matajur. In prav ta usmeritev je privedla do kongresa Furlanskega filološkega društva najprej v Celovcu in leta 2003 še v Ljubljani.

Prof. Michelutti je prezgodaj preminil, začrtal pa je smer, po kateri Furlansko filološko društvo nadaljuje svojo pot. Zelo prepričano zagovarja odprtost in sodelovanje s slovensko manjšino v Furlaniji-Juljski krajini in s Slovenijo tudi sedanjji predsednik društva Lorenzo Pelizzo, sicer predsednik čedajske banke Banca di Cividale. Zastavili smo mu nekaj vprašanj.

Furlansko filološko društvo bo svoj prihodnji kongres imelo v Ljubljani. Kakšen pomen ima taka izbira?

»Za deželo Furlanijo-Juljsko krajino je značilno dejstvo, da na njenem teritoriju

živi več etničnih skupin (nemška, furlanska, slovenska, rezijanska, če želimo, in druge), med katerimi je bila doslej precejšnja razdalja. Postavile so se celo na neko tekmovalno raven med seboj. S kulturno prireditvijo "Frae de Vierte" letos v Špetru in s prihodnjim kongresom v Ljubljani želimo povabiti vse, naj opustijo kulturno rivalstvo iz preteklosti. Čas je, da združimo svoje moči in svoje kulturne sposobnosti. Vsak izraz naj ostane avtonomen in gre torej za spoštovanje medsebojnih razlik. Tudi oba državna zaščitna zakona jasno nakazujejo voljo, da manjšinske kulture pridobijo na vidljivosti. Napočil je torej čas, da se združimo in začnemo delovati kot sistem.«

Po izkušnji v Celovcu se torej krepi težnja vaše ustanove, da se uveljavi kot aktivni dejavnik na mednarodni regionalni ravni. Kakšni so vaši cilji in kašne dinamike naj bi te pobude sprožile v notranjosti vaše ustanove?

»Nimamo političnih namenov. Naš cilj je promovirati Furlansko filološko društvo, ki je doslej delovalo pozitivno, čeprav v omejenem obsegu. Radi bi torej v širšem kontekstu predstavili naše društvo, ki je odprto do sodelovanja z drugimi.«

Kakšna je furlanska realnost danes?

»Ko je parlament v Rimu sprejel zaščitni zakon za jezikovne manjšine v Italiji (števil. 482/99), smo bili vsi presenečeni. Morda smo mislili, da imajo te manjšine le malo življenja pred seboj. No, potem, ko so starše vprašali, ali želijo, da bi se njihovi otroci učili furlanščine ter seveda nemščine in slovenščine v šoli, je bil odgovor zelo pozitiven. Odkrili smo, da je bil plamen pod pepelom zelo živ. Pojavila se je torej močna volja ponovno odkriti kulturne in jezikovne tradicije in vse kar je krajevnega. V zelo visokem številu družin, ki so sprejele ponudbo pouka manjšinskih jezikov, smo ugotovili, da je bilo precej takih, ki so se preselile od drugod v Furlanijo in želijo spoznati krajevno kulturo. Priča smo torej velikemu preporodu manjšinskih jezikov.«

Kakšna je vloga vaše ustanove v furlanskem kulturnem okolju?

»Ne da bi podcenjevali drugih, vsi imajo namreč pravico, da so cenjeni in spo-

štovani, je Furlansko filološko društvo vendarle osrednja ustanova. Ni brez pomena, da jo je dežela Furlanija-Julijska krajina priznala kot ustanovo, kateri je zaupana zaščita furlanskega jezika in kulture. Kvečjemu naj izrazim željo, da bi okrog te ustanove živele in se prepletale druge pobude, ki težijo k istim ciljem. Naša ustanova se sedaj opremlja zato, da bo kos tem nalogam. Spremenila je svoj način delovanja in se je odprla do zunanjega sveta. Išče sodelovanje vseh razumnikov in goji dialog z vsemi manjšinami. Da bi čimbolj uspešno in učinkovito speljali to delo, smo zaposlili ravnatelja, ki bo stalna oporna točka v tem pogledu.»

Kateri je obraz, katera je slika furlanske kulture, ki jo želite predstaviti v Ljubljani?

»V Ljubljani bi radi predstavili avtentično furlansko kulturo, tisto, ki se odraža v najbolj preprostih stvareh; v ljudskem izročilu, a tudi v našem delovanju z znanstveno dejavnostjo na visoki ravni. Slednja prihaja v ospredje na kongresih ali v kakovostnih publikacijah.»

Obvezno vprašanje zadeva odnose med Slovenci in Furlani ter odnos Furlanskega filološkega društva do slovenske manjšine v Furlaniji.

»Odnosi med Furlani in Slovenci v naši deželi so dobri, čeprav so istočasno neučinkoviti, ker vsak goji le svoj vrtiček. Še zlasti v Gorici opažamo drugačne odnose: Furlani in Slovenci se vendar pogovarjajo med seboj. Pred nami pa je še dolga pot. Potrebno je, da se stara rja razblini in da se marsikatero stališče razčisti. Vsekakor se stvari razvijajo v pozitivnem smislu. Kar se pa tiče Videnske pokrajine, so odnosi med Furlani in Slovenci prisrčni. Problem je v odnosih med samimi Slovenci in to otežkoča nov in ustrežnejši odnos do slovenske kulture.»

V preteklosti je bil podpredsednik Furlanskega filološkega društva Luigi Ciceri v prepričanju, da je »furlanstvo izraz italijanstva,« zelo aktiven v Benečiji. Njegovo delovanje ni bilo brez posledic. Kako bi ocenili tisto obdobje, posledice katerega so še danes vidne?

»Luigi Ciceri je gotovo imel svojo vlogo v dogajanju v Nadiških dolinah. Deloval je na osnovi lastne vizije, ki pa je imela v Nadiških dolinah precejšnjo podporo. Iz tega je nastal dualizem med Slovenci in Slovenci. Bila je zgodovinska napaka. Msgr. Placereani je poudarjal, da je »najprej Furlan in nato Italijan«. Isto bi moralo veljati za Nadiške doline, za katere je značilen korekten odnos do italijanske vlade in ni bil postavljen pod vprašaj niti v najbolj težkih trenutkih med prvo in drugo svetovno vojno. Niti enega izdajalca ni bilo. Misel, da Slovenci niso Slovenci je zapuščina tistega obdobja. Zahvaliti se moramo vztrajnosti naših duhovnikov, če sta se obdržala slovenski dialekt in kultura.«

Toda za visoko ceno.

»Zelo visoko.«

Nova sezona se je začela, ko je postal predsednik vašega društva prof. Manlio Michelutti. Z njim se ni začelo le obdobje odjuge, začel se je čas sodelovanja in uresničevanja skupnih načrtov.

»Prof. Manlio Michelutti je bil predsednik, ki je najbolje predstavljal furlanski narod. Upravljal je našo ustanovo ne z osrednjega sedeža in z visokega stola, pač pa je šel med ljudi in je poslušal misli drugih. Bil je pogosto tudi v Nadiških dolinah. Razumel je, da je napočil čas, da se duhovi umirijo.«

Po vašem mnenju, kakšni bodo v bodočnosti odnosi med Slovenci in Furlani?

»Naša dežela, ne glede na barvo politične koalicije, ki je bila trenutno na oblasti, se ni nikoli resno lotila vprašanja jezikovnih manjšin. Jemala ga je kot problem, ki se ga je treba lotiti, ne pa kot veliko priložnost in kulturno bogastvo. Težko je, da bi se inštitucija kot je naša Dežela, ki ima upravne naloge na 360 stopinj lahko posvečala redno, s pozornostjo in z občutljivostjo vprašanjem manjšinskih jezikov in kultur. Morala bi se nasprotno posluževati inštitucij, ki so v ta namen nastale na teritoriju in njim zaupati jezikovno in kulturno politiko, zase pa zadržati vlogo režije.«

POVEZOVALNA POT TREH SVETIŠČ SVETA GORA – MARIJINO CELJE – STARA GORA

SLAVKO JEREB*

V mesecu oktobru 2002 je bil zaključen projekt »Povezovalna pot treh svetišč – *La via dei monti sacri – Road of the three sanctuaries – Weg der drei Wallfahrtskirchen (Sveta Gora – Marijino Celje – Stara Gora)*« katerega osnovni cilj je bila celovita in enotna predstavitev zgodovinske tematske poti, povezave treh marijanskih svetišč, ki bo obiskovalce ustrezno informirala o zgodovinskem in kulturnem izročilu, ljudeh, vrednotah, ponudbi prostora v njihovi okolici ter usmerjala in vodila tiste obiskovalce, ki bi vsa tri svetišča radi obiskali peš, s kolesom ali kako drugače.

Ciljne skupine so bile zainteresirane obmejne občine: Mestna občina Nova Gorica, Občina Kanal ob Soči in Občina Prapotto (Comune di Prepotto), ki so dalje široko podporo projektu, dalje krajevne skupnosti, lokalno prebivalstvo, nosilci dejavnosti ožjega in širšega območja, verniki in obiskovalci. Projekt je bil sofinanciran s sredstvi Evropske unije.

Glavne dejavnosti so bile pospešeno in dejavno čezmejno sodelovanje občinskih uprav in drugih inštitucij (npr. sodelovanje slovenskih in italijanskih inštitutov naravne in kulturne dediščine pri raziskovanju in vrednotenju prostora), pospešeno odpravljanje posledic zadnje mejne razdelitve in vojaških služnosti, da bi v prvi vrsti omogočili neposredne, intenzivnejše stike med prebivalci slovenskih in italijanskih vasi, s promoviranjem doseči povečan pretok vernikov, turistov in rekreativcev na območju svetišč in v dolinah sošeske. Posledično temu pričakujemo povečanje turistične ponudbe in drugih dejavnosti, ki se nanjo neposredno vežejo ter nastanek drugih novih pobud, ki bi pripomogle k revitalizaciji tega območja.

S povezovalno potjo treh svetišč smo povezali tri znana in dobro obiskana romarska svetišča – *Sveto Goro* na obrobju Banjske planote, *Marijino Celje* na Kanalskem Kolovratu in *Staro Goro* nad Čedadom – v edinstven trikotnik treh Marijinih domov. Od Marijanceljske cerkve na nadmorski višini 680 m se odpira pogled na ostali dve svetišči, ki sta ločeni z dolino Soče in dolino Idrije.

Na povezovalno pot med tremi svetišči se lahko odpravimo iz Solkana na Sveto Goro, iz Čedada na Staro Goro, na Marijino Celje pa iz Soške doline, Goriških Brd, Livškega, Kambreškega, Banjšic...

Vsa tri svetišča je mogoče obiskati v enem dnevu z avtobusom ali avtom. Na pot se lahko odpravimo z gorskim kolesom ali na najobičajnejši romarski način pot prehodimo.

Povezovalne poti treh svetišč, ki jih bomo v nadaljevanju opisali, imajo za izhodišče Sveto Goro, v primeru, da se podamo na pot na Stari Gori, je potrebno upoštevati obraten vrstni red opisov poti. Vse poti vodijo preko zaenkrat še veljavne državne meje čez maloobmejni prehod Britof – Podrob (Molino Vecchio). Na tem prehodu je trenutno možen prehod le s propustnico. Informacije o gostinski in turistični ponudbi ter o prehodu malobmejnega prehoda Britof posreduje Turistično informativni center Nova Gorica (tel. ++386 (05) 30 46 00.

SVETA GORA

MARIJINO CELJE

STARA GORA

POVEZOVALNE POTI MED TREMI SVETIŠČI

◆ **Avtomobilska pot med svetišči**

Predlagana avtomobilska pot med svetišči poteka na relaciji Sveta Gora – Preval – Grgar – Bate – Kanalski Vrh – Kanal – Lig – Britof – Oborča – Stara Gora. Je skupne dolžine 42 km in vodi po asfaltiranih državnih in lokalnih cestah. S Svete Gore se zapeljemo skozi Grgarsko kotlino proti Banjšicam ter se nato usmerimo preko Kanalskega Vrha v dolino reke Soče do Kanala. Dolžina tega odseka znaša 21 km. Iz Kanala se nato vzpnemo mimo naselja Čolnica na Kanalski Kolovrat in po slemenski cesti prispemo do Liga, od koder se do svetišča Marijino Celje lahko zapeljemo z avtomobilom ali pa se odločimo za kratek sprehod. Iz Liga se nato spustimo mimo zaselkov Lovišče in Strmec do 5 km oddaljenega Britofa. Preko maloobmejnega prehoda nadaljujemo pot ob reki Idriji do zaselka Podrskije (Podresca), tu zavijemo navkreber proti Oborči (Oborza) do grebenske ceste in po njej kmalu prispemo k svetišču Stara Gora. Odsek od Britofa do Stare Gore je dolg 7 km.

◆ **Kolesarska pot med svetišči**

Predlagana kolesarska pot poteka deloma po stranskih makadamskih, deloma pa tudi po asfaltiranih manj prometnih poteh. Na odseku Sveta Gora – Preški vrh – Zagora – Plave se s Svete Gore (682 m n.v.) spustimo v dolino reke Soče, v naselje Plave (90 m n.v.). Dolžina tega odseka je 11,2 km (od tega makadamska pot do Zagomile 4,2 km). Nato se na odseku Plave – Vrtače – Lig povzpne-
mo do slemenske ceste po Kanalskem Kolovratu (725 m n.v.) in po njej nekoliko spustimo v Lig (620 m n.v.). Dolžina tega odseka je 14,7 km, od tega približno 7,9 km makadamske poti med zaselkoma Zamedveje in slemensko cesto. Iz Liga se spustimo mimo zaselkov Lovišče in Strmec v dolino Idrije do naselja Britof in nato k mejnemu prehodu (210 m n.v.). Dolžina tega odseka je 5 km. Od mejnega prehoda dalje pa na odseku Britof – Košoni (Cosson) – Stara Gora (Castelmonte) pot nadaljujemo ob reki Idriji, nato pa navkreber do Stare Gore.

◆ **Pešpot med svetišči**

Po projektu predlagana pešpot poteka v smeri tradicionalnih romarskih pešpoti, ki jih že stoletja uporabljajo romarji na Sveto Goro, in sicer iz župnij Deskle in

Kanal. V začetku se s Svete Gore spustimo do Preškega vrha (500 m n.v.) in nadaljujemo v smeri proti zaselku Baske, nato pa izberemo eno od dveh različic: pešpot v smeri proti Desklam ali nekoliko daljšo pot v smeri proti Kanalu. Po obeh smereh nato nadaljujemo proti Ligu, kjer se poti spet združita in nadaljujeta v dolino reke Idrije proti Britofu in dalje proti Stari Gori.

V smeri proti Desklam je dve uri in pol hoda s Preškega vrha (500 m n.v.) v zaselek Paljevo (293 m n.v.) in nato še pol ure hoda dalje v Deskle (93 m n.v.). Dolžina poti je 7,6 km, za kar porabimo približno tri ure. Iz Deskel se nato počasi vzpnemo mimo vasic Goljevica (392 m n.v.) in Kamenca (541 m n.v.) do slemenske ceste po Kanalskem Kolovratu (697 m n.v.), po kateri nadaljujemo pot proti Ligu in k svetišču Marijino Celje (680 m n.v.). Pot je dolga 9,2 km in zanjo potrebujemo približno tri ure in pol.

V smeri proti Kanalu: pot s Preškega vrha skozi Baske v Kanal (105 m n.v.) je dolga 12,1 km; s Svete Gore je hoje približno pet ur.

Iz Kanala se odpravimo preko mostu in zavijemo po asfaltirani avtomobilski cesti proti Ligu. Kmalu se v breg odcepi ožja pešpot, po kateri se povzpne do zaselka Čolnica in nato še naprej do svetišča Marijino Celje. Pot je dolga 3,5 km in zanjo potrebujemo dobro uro in pol. Od svetišča Marijino Celje (680 m n.v.) nadaljujemo pot mimo vasic Markiči in Filej v dolino Idrije proti mejnemu prehodu Britof (210 m n.v.). Dolžina poti je 3,7 km in zanjo prav tako potrebujemo dobro urico in pol. Od mejnega prehoda nato nadaljujemo po cesti, zavijemo navkreber mimo zaselka Kodermaci (Codromaz) do Oborče (Oborza) (400 m n.v.), dalje proti cerkvi Sv. Antona in vasicama Markolini (Marcolino) (309 m n.v.) in Kauc (Cauz) do Stare Gore (618 m n.v.). Do Oborče se vzpenjamo približno eno uro, do vasi Markolini še približno pol ure in nato še uro in pol do Stare Gore.

Predlagane povezovalne poti nas vodijo mimo številnih zgodovinskih pričevanj, naravnih lepot in kulturnih in etnoloških posebnosti, med katerimi so tudi pustne maske, tradicija čebelarjenja in izdelovanja medu, dobrote iz kostanja, avtohtono vino »pokalica z obronkov beneških hribov«. Na poti so panoramska

razgledišča, ki odpirajo številne panoramske poglede v dolino reke Soče in Idrije, v Goriško ravnino in Furlanijo ali pa na sever proti Julijskim Alpam. V okolici Svete Gore nas opominjajo ostanki vojn, še posebej I. svetovne vojne; v spomin na to težko obdobje danes tu poteka tudi »*pot miru*«. Vzdolž celotne poti nam cerkvice in kapelice ob vaseh ali na okoliških vzpetinah pričajo o stoletni poseljenosti območja in o veri, ki so jo tukajšnji prebivalci imeli, saj nekatere med njimi segajo v XIV., XV. ali XVI. stoletje (Sv. Kvirin v Paljevem, Sv. Volbenk na Goljevici, Sv. Matej v Kamenci, Sv. Jakob nad Debenjem, Sv. Genderca na Koradi, Sv. Kancijan v Britofu, Sv. Jernej pri Čubcih, Sv. Tomaž pri Kodermacih, Sv. Anton v Oborči, Sv. Miklavž). V Kanalu si lahko ogledamo staro trško jedro ter župnijsko cerkev Marije Vnebovzete. Na Kanalskem Kolovratu in beneških hribih nad dolino reke Idrije pa lahko občudujemo značilne male vasice na zelenih pobočjih in redke domačije s še ohranjenimi kamnitimi portali in lesenimi ganki.

*(Slavko Jereb, član projektne sveta)

MITELGLEDALIŠČE MLADIH ZA MLADE

ANDREA MARTINIS

Mitelgledališče mladih za mlade je neke vrste mednarodna revija gledališča in glasbe; nastaja v šolah skozi različne izrazne aktivnosti, ki jih učitelji izvajajo s svojimi učenci brez pomoči zunanjih sodelavcev. Poteka v sklopu prireditve »Palio giovani«, ki jo v maju in juniju v gledališču Ristori organizira čedajska občina.

Pobuda je nastala na podlagi večletnega gledališkega udejstvovanja z učenci in zagnanosti skupine učiteljev Državne nižje srednje šole »Via Udine« v Čedadu, stekla pa je leta 1996/97 ob ključni podpori tedanje ravnateljice Marie Carminati. Prva izvedba je obsegala le en večer ob sodelovanju Osnovne šole Franceta Bevka iz Tolmina v Sloveniji, z naslednjim letom pa je prireditev že zadobila sedanjo organizacijsko formulo, po kateri se odvija pet dni in sicer tako, da sta vsak dan dve gledališki predstavi v jutranjih urah, namenjeni šolski populaciji, dve predstavi pa sta potem zvečer namenjeni širši publiki; v popoldanskih urah pridejo s svojimi predstavami na vrsto tudi osnovne šole in vrtci.

V povprečju stopi v petih dneh na oder tisoč mladih igralcev in glasbenikov, do slej pa so sodelovale šole iz Avstrije, Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Nemčije, Romunije, Slovenije in Madžarske.

Organizacija Mitelgledališča je v rokah odbora, ki ga sestavljajo učitelji in starši; odbor v teku šolskega leta vzpostavi stik s sodelujočimi skupinami in seveda pripravi njihov sprejem in nastanitev

Vzroki, ki so skupino vzgojiteljev prepričali, naj se spopadejo s to lepo pustolovščino, so v bistvu trije:

1. zakoreninjeno prepričanje, da je ukvarjanje z gledališkimi dejavnostmi v šoli z didaktično-vzgojnega zornega kota izredno važno, kar neizpodbitno dokazuje

tudi prireditev *Gledališče v šoli*, ki jo že osemnajst let organizira nižja srednja šola »Pellegrino da San Daniele« v mestu San Daniele del Friuli;

2. spodbuda, ki jo ponuja MittelFest, poletna prireditev, ki se odvija v Čedadu;

3. želja, da bi šolo odprli teritoriju in družinam.

Gledališče mladih za mlade v šoli je v bistvu gledališka zvrst, v kateri so gledališke tehnike igranja učencem na razpolago in ne obratno; v središču pozornosti je učenec, ki se preko izraznega udejstvovanja seznanj z odrsko izkušnjo, bodisi kot igralec bodisi kot gledalec, in s tem vsestransko razvija svojo osebnost.

Pokazalo se je, da so vzgojne možnosti, ki jih ponuja udejstvovanje z gledališčem v šoli, izredne, osnovni cilji pa transverzalni, saj dejansko vključujejo vse šolske predmete:

- igranje učence izredno motivira in izpostavlja njihovo spontanost, sposobnost spreminjanja, domišljijo pa tudi željo po igri;

- učenci utrdijo sposobnost kritičnega pristopa, boljši so v razčlenjevanju in povzemanju, seveda če gledališke vsebine zadevajo njihov svet, njihovo kulturo in identiteto, aktualnost, vsakdanje socialno in kulturno življenje, pa tudi domišljjski svet;

- osnovne gledališke tehnike, ki so značilne za ljudski teater (razumljiv glas, hiter gib in ritem na odru) razvijajo pozornost, poslušanje, zbranost, motorično in psihomotorično koordinacijo;

- osnovna scenografija ob uporabi preprostih materialov, ki so večkrat tudi reciklirani, izboljšuje ročne spretnosti, spodbuja raziskovanje in načrtovanje;

- igranje na odru v gledališču pred publiko sovrstnikov in sošolcev rešuje otroke kompleksov, podpira v njih gotovost in samopodobo;

- možnost nastopov na teritoriju (predstave izven šolskega okolja) izboljšuje socializacijo in odnos z okoljem.

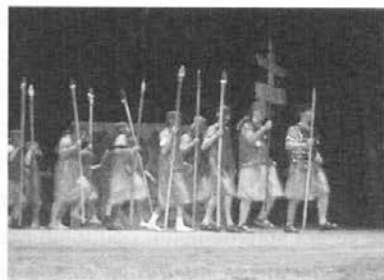
MittelFest je za nas Čedadce močan dokaz, da je Evropa doživela globoke, včasih tudi dramatične spremembe, obenem pa je to priložnost, da širimo poznavanje narodov, ki živijo v naši bližini.

Eden izmed glavnih ciljev Mitegledališča za mlade je vzgoja k miru preko interkulture vzgoje, ki spodbuja dialog in konstruktivno sožitje med posamezniki, ki pripadajo različnim kulturam, kar je neke vrste vzgojna rešitev za potrebe multikulture družbe.

Našim mladim ponuja Mitegledališče različne priložnosti za neposreden stik z

Sr. š. "Via Udine", Čedad (*Grease*).

Sr. š. "Via Udine", Čedad (*Sante striche...*).

Sr. š. San Daniele del Friuli.

Š. "Costantin Brancoveanu", Slatina (Romunija)

vrstniki iz Srednje Evrope, npr. s tem, da jih gostijo v družini, s pobratenjem med razredi, preko evropskih projektov, kot je projekt Comenius, ki smo ga v zadnjih šestih letih uresničili skupaj z avstrijsko šolo iz Beljaka in nemško iz Bamberga.

Preko Mitelgledališča in različnih drugih pobud, ki potekajo z njim v zvezi (razstave, razprave, srečanja, publikacije itd.) se šola odpira teritoriju, z njim sodeluje in bogati življenje skupnosti, slednja pa s svoje strani finančno pripomore k temu, da se prireditve izpelje.

Naj s tem v zvezi omenim čedajsko občino skupaj z vidensko pokrajino, Čedajsko ljudsko banko, deželno gledališko ustanovo, SOMSI iz Čedada, Združenje obrtnikov Furlanije-Juljske krajine, podčrtati pa moram tudi razpoložljivost številnih čedajskih združenj in podjetij, posebno pohvalo pa si zaslužita dve madžarski podjetji, ki ju upravljajo Čedajci, saj vsako leto krijeta potne stroške skupine z Madžarske.

Pri tem sodelujejo tudi družine bodisi pri organizaciji kot tudi s tem, da gostijo skupine, ki prihajajo iz tujine. Vsako leto približno sto mladih, ki prihajajo iz tujine, preživi nekaj dni v družinah naših učencev.

V teh letih so se tako spletla prava prijateljstva, veliko pa je bilo tudi primerov solidarnosti in pomoči med družinami, predvsem do tistih z območij, ki so jih vojna dogajanja v zadnjem času močno prizadela, in pa do tistih družin, ki so se zaradi spremenjenih političnih razmer znašle v hudi finančni stiski.

Mitgliedališče mladih za mlade je torej prireditev, posvečena mladim, zamišljena njim po meri, zato da bi bila tudi mladim dana možnost izražanja in pa zato, da bi v svoji skupnosti prišli v ospredje. Rezultati, ki smo jih v teh šestih letih dosegli, in navdušenje, s katerim tako učenci kot njihove družine doživljajo prireditev, nas bodrijo in spodbujajo k temu, da bi se še izboljšali. Sedma izdaja ima na programu odprtje oddelka za videoposnetke, ki jih bodo učenci posneli v šoli, in dan, ki bo namenjen spletni strani www.ragazzidelfiume.it, kjer so na razpolago podatki vseh ravnateljstev, ki se nahajajo vzdolž naše reke Nadiže; tu lahko dobite tudi druge podatke in fotografije o *Mitgliedališču mladih za mlade*.

PLANINCI Z OBEH STRANI MATAJURJA

ZDRAVKO LIKAR

Planinstvo je dejavnost mnogih, ki jim je pri srcu hoja v neokrnjeni naravi, gibanje na čistem, svežem zraku in uživanje v gorskem svetu. Planinci so svobodni ljudje, radi se družijo in so vesele narave. Med sabo se pozdravljajo v znak spoštovanja in priznanja za vzpon na hrib, na goro.

Planinstvo v Soški in Nadiških dolinah ima dolgo tradicijo, čeprav se planinska združenja v Kobaridu in Benečiji ne ponašajo z visokimi obletnicami.

Sodelovanje in prijateljstvo planincev s slovenske in italijanske strani Matajurja traja že nekaj desetletij.

14. decembra 1952 je bilo ustanovljeno Planinsko društvo Kobarid. Že čez nekaj let, takoj po ureditvi spornih zadev med Jugoslavijo in Italijo ter po odprtju mejnih prehodov med obema državama, so kobariški planinci navezali stike s čedajskimi planinci. V čedajskem CAI niso bili včlanjeni le furlanski in italijanski, marveč tudi precej slovenskih, beneških planincev.

Kobariški in čedajski planinci so v drugi polovici petdesetih in na začetku šestdesetih let organizirali mnogo skupnih izletov in prireditev. Povzpeli so se na Mangrt, Jalovec, Krn, Triglav, Triglavska jezera, Stol in seveda večkrat na Matajur.

Skupnega izleta na Matajur se je leta 1957 udeležilo kar 160 planincev. Planinci so bili eni prvih, ki so znova tkali pretrgane vezi obmejnega prebivalstva,

ki jih je pretrgala vojna in povojne napetosti med državama. Kobariški planinci so si med tem izletom ogledali beneške vasice, kjer so jih domačini navdušeno pozdravljali. Še posebej se jim je vtisnilo v spomin srečanje z matajurskim župnikom Pasqualom Gujonom. Ob tej priliki so se mu zahvalili, ker je novembra 1943 poskrbel za dostojen pokop partizanov, ki so padli v boju z nemško vojsko na Matajurju. Srečanja in skupne prireditve kobariških in čedadjskih planincev so se nadaljevala tudi v šestdesetih letih. Pogosta so bila srečanja na Matajurju, tudi s slovenskim bogoslužjem. Leta 1975 so se beneški planinci osamosvojili in ustanovili *Beneško Planinsko društvo*. Stiki s kobariškimi planinci so se nadaljevali. Predvsem po zaslugi predsednika beneških planincev Joška Kukovca. Zelo odmevno srečanje planincev z obeh strani je bilo na vrhu Matajurja 27. aprila 1975 in v vasi Matajur. Za zabavo je poskrbel Anton Birtič s svojo harmoniko. Planincem so se pridružili še številni Benečani in župnika iz Matajurja in Trčmuna, Pasqual Gujon in Božo Zuanella.

Organiziranje skupnih izletov in prireditev je proti koncu sedemdesetih let nekoliko zamrlo in se je zopet začelo šele sredi osemdesetih let. Prenehalo je obstajati tudi *Beneško Planinsko društvo*.

8. junija 1986 so v Drežnici beneški in kobariški planinci skupaj organizirali 16. srečanje zamejskih in obmejnih slovenskih planinskih društev Slovenije, Furlanije-Julijske krajine in Koroške. Zbralo se je skoraj 2000 planincev. Prav na tej prireditvi se je oblikovalo jedro nove beneške planinske organizacije.

2. decembra 1992 so se beneški planinci zbrali v prijetni gostilni v Nokulah ob Nadiži in ustanovili Planinsko družino Benečije. Ezio Gosgnach je postal predsednik, Miha Coren pa tajnik društva.

Od ustanovitve Planinske družine naprej do danes je delovanje beneških in kobariških planincev najtesneje povezano. Letni programi obeh planinskih organizacij se v mnogih dejavnostih prekrivata. Skupno organiziramo izlete in prireditve. Najbolj odmevni so vsakoletni skupni vzponi na italijanske in francoske tritisočake in štiritisočake. Povzpeli smo se že na Mont Blanc, Monte Rosa, Gran Paradiso, Marmolado, Similaum, Cevedale, Piz Boe, Tre cime, Monviso, Tofane...

Še posebej moram poudariti naše udejstvovanje pri vzgoji najmlajših planincev. Organizirali smo mnogo skupnih izletov in zelo priljubljenih večdnevni zimskih in poletnih taborov v koči na planini Kuhinja. Pomoč dvojezične šole iz Špetra in kobariške šole je vedno obilna in dobrodošla. Skupno druženje kobariških in beneških otrok ima več pomenov. Spoznavajo kulturo sosedov, običaje in širijo obzorja. Sklepajo se nova poznanstva in prijateljstva. Otroci vidijo, da tam za Matajurjem, v Soški ali Nadiških dolinah, ni tujina, marveč da tam domujejo prijazni sosedje, ki povrh vsega govorijo razumljiv jezik.

Planinska družina Benečije praznuje letos deseto obletnico obstoja. Vodi jo Igor Tull s pomočjo Danteja Cenciča, Alvara Zantovina, Mattea Balusa, Livija Floreanciga, Lie Specogna, Luise Battistig in Daniele Lauretig. Odboru vedno, kadar je treba, priskočijo na pomoč še mnogi zagnani beneški planinci.

Največji uspeh beneških planincev je bila dograditev doma na Matajurju. Delali so s takim zanosom, da jih ni moglo prav nič ustaviti. Zato je bila otvoritev doma 22. oktobra leta 2000 velik praznik ne samo za beneške, marveč za vse slovenske planince.

Kaj si planinci z obeh strani Matajurja želimo?

Ker smo svobodnega duha, ker imamo radi široka obzorja, ker nimamo radi utešnjivosti, si najbolj želimo prijateljstva in veselja. Veselja in spoštovanja med slovenskimi, furlanskimi in italijanskimi planinci. Nič več mej med nami. Ne v glavah ne tistih, ki režejo Kolovrat, Matajur, Mijo, Stol, Kanin in Mangrt na dva dela.

Tisti dan, ko nas ne bo več motila in delila meja, bomo šli na naš Matajur in zavriskali na ves glas. Da nas bodo slišali v Kanalski dolini, Rezjani in terski Benečani, Brici, Furlani in Italijani. Da bodo vedeli, da se nam je uresničila velika želja.

TOPOLOVE, ČEMU NEKI? – 2

MORENO MIORELLI

Terry se je rodil v Novi Zelandiji. Že vrsto let živi v mestu Honolulu na Havajskih otokih. Ko se vrača k sorodnikom, stopi na letalo v torek zvečer in izstopi na letališču v Wellingtonu po samih sedmih urah letenja, a je to kljub temu že četrtkovo jutro. Dejstvo, da je človek brez sred, ga spravlja v zadrego. Terry je res edini človek brez sred, ki ga poznam. In je tudi edini, ki mora, zato da obišče kraje svoje preteklosti, potovati v bodočnost in preskočiti sedanost.

Lodovico bi moral priti v Topolove, zato da bi predstavil redek filmski posnetek. Živi na drugem delu severne Italije, 500 kilometrov od Topolovega. Ne ve, če bo lahko prišel, ker ima manjše težave z zdravjem. In vendar mu uspe! Pozdravili so ga prav v mali vasici, v kateri sem zrasel, na severozahodu in ne v njegovem mestu. Specialistu je ime doktor Topolovsky.

Le nekaj tednov še manjka do začetka Postaje in, kot je že v navadi, skupina »aktivistov« odkrije, da je v Topolove skrivaj prišlo na stotine milijonov, ne, devetdeset z deželnega sklada, oziroma dve milijardi in to direktno v Švico, kjer imajo organizatorji odprt bančni račun. Nihče v vasi ne ve za te skrivne fonde. Oni pa ja, saj imajo bratrance v deželnih uradih, na občini, v švicarski banki, imajo v rokah papirje, ki to dokazujejo in jih bodo prej ali slej potegnili na dan...

»Kaj še, da bi to bil festival, prirejen v bornih razmerah! Kako pa vzdržuješ pet otrok?« Vsako leto se to ponavlja, iz niže ležečih vasi se tolpa razpase po vseh barih, gostilnah in hišah v dolini, zato da »pripravi teren«. Večkrat sem se spraševal o vzrokih te posurovelosti in o tem, zakaj ljudje toliko svojega časa

porabijo na tak nesmiseln način. Potem so mi nekega večera prišle na misel sklepne besede neke pesnitve, zdi se mi, da jo je spesnil Coleridge in če me spomin ne vara pravijo: »...bolj se bojijo Lepote kot pa smrti!«

V Topolovem stoji spomenik, cementna skrinja, v kateri je zaprta kovinska kapsula. V njej so zapečatene »skrivnosti« Topolovčanov. Pisma, pozivi, fotografije, glasovi, vse bo ponovno zaživelo leta 2125, ko bodo spomenik, kot je napisano na njegovem pročelju, porušili in odprli kapsulo takratni Topolovčani, potomci; vmes bo preteklo pet generacij.

»Rimska cesta je galaksija, v kateri živimo. Sestavljena je iz zvezd, ki jih lahko vidiš na nebu, pa tudi iz mnogih drugih, ki jih ne moreš uzreti. V rimski cesti je približno 1000 milijard zvezd. Galaksij naj bi bilo 100 milijard.« Dekletce mi iz svoje »Knjige vprašanj in odgovorov« bere te besede in jaz v trenutku spoznam, da bi bilo nesmiselno, ko bi odgovarjal nekemu tipu, »zagovorniku krajevne kulture«, ki me vprašuje, zakaj neki vozim Avstralce v Topolove, »saj itak naše ljudi Avstralija nič ne briga«.

Opazil sem, da ko nekdo izusti velikansko neumnost, pri tem vedno uporabi prvo osebo množine »mi«, »naš«. Še jezik se brani pred tem, da bi izgovoril »jaz«, »moj«.

V Topolovem od leta '94 stoji spomenik v obliki paralelepipeda, v katerem je vzidan fotografski aparat znamke Polaroid; zaradi bližine meje je bilo namreč tu fotografiranje prepovedano. Na spomeniku je napis »el cielo no tiene frontera« (nebo nima meja), na njem pa je zadnja fotografija – nebo, ki ga je aparat ujel v svoj objektiv.

Na enem izmed svojih potovanj je P. nekaj dni preživel v oazi čilske puščave Atakama. Ljudstvo v naselju je bilo zelo pobožno in izredno gostoljubno. Praznik vaškega zavetnika je bilo in je še tisti, ki ga najbolj nestrpno pričakujejo. V navadi je, da si vaščani v tistih štiriindvajsetih urah lahko poiščejo skrit kotiček in se z nekom ljubijo, z nekom, ki ni njihov zakonski mož ali žena, mora pa biti domačin. Ta navada utrjuje medosebne odnose v skupnosti, ki – mogoče je to

le naključje – ne pozna tatvin, umorov ali ljubezenskih zločinov. Odveč je, če povem, da ne gre za orgijo in da se naslednjega dne, ko je praznik mimo, moške in žene ne gledajo kot pes in mačka, temveč nadaljujejo svoje skupno življenje v ljubezni in spoštovanju. Včasih se mi zdi, da smo prav zaradi tega, ker v našem svetu nekaj takega ne bi bilo mogoče niti predlagati, kaj še, da bi tako situacijo na katerikoli način imeli pod nadzorom, izgubili stik s svetim.

Knjižnica v Topolovem nosi ime po vaščanu, intelektualcu samouku Valentinu Gariupu. Valentino je dneve preživel na seniku med kupi knjig in rokopisov, ki so segali vse do stropa. Na večer je zahajal v vaške domove in tam ljudem govoril o zgodovini in zemljepisu in jih o tem učil s tem, da je na tla s pepelom risal zemljevid sveta. Bil je na pol slep, tako da si je pri branju pomagal z daljnogledom, ki ga je v bitki pri Kobaridu izgubil neki avstroogrski oficir. Njegova izredna knjižna zbirka je vsebovala predvsem besedila iz slavistike, ki so prihajala z najrazličnejših koncev slovanskega sveta, nekatera so bila zelo stara, celo v rokopisu. Ob njegovi smrti so, kot je v navadi, »počistili prostore«, v katerih je živel, in knjige zažgali.

Letos je družba Ingold Airlines v Topolovem otvorila letališče. Kontrolni stolp upravlja Pinuccio Blasetig, ki ga pri takih vrstah opravil vsi cenijo. Njemu se je treba zahvaliti, če je naše letališče edino na svetu, kjer letala samo pristajajo, odhodov pa ni. »Grdo je namreč, ko gledaš za ljudmi, ki odhajajo.«

Vodnjak sredi vasi je zgradil John Hogan ob pomoči Topolovčanov. Poganja ga sončna energija. Sončni panel omogoča stalen pretok vode in dober pritisk, a samo ko sije sonce. Sam Hogan je razložil, da ob dežju dodatne vode ne potrebujemo. Posebnost tega vodnjaka, ki je ne gre prezreti, je, da njegova voda spodbuja spočetja. Ekipa znanstvenikov raziskuje ta pojav.

Skrivaj sta metala goreča polena pod kovinsko ploščo in nato začela igrati, prvi gosli in drugi harmoniko. Ko je bila plošča vroča, sta »na oder« stopili kokoški, in zato da bi se ne opekli, začeli »plesati« v divjem ritmu. To se je dogajalo v Rusiji ob koncu devetnajstega stoletja. Postala sta slavna in bogata; govori se, da se je zanju zanimal sam nadvojvoda. Potem ko sta se vrnila domov, prvi v

Topolovo, drugi pa v bližnjo vas, sta si zgradila daleč najlepši hiši. Bili sta edini z železno ograjo.

Ko sem sestavil te zgodbice, sem jih v branje ponudil Stefanii, ki že dvajset let živi v Liverpoolu. Ne da bi nič rekla, mi je pripravila presenečenje in jih prevedla v angleščino. Prevod sem potem poslal kot pozdrav in spomin nekaterim svojim prijateljem angleškega jezika, ki so raztreseni po svetu, med katerimi je tudi Danijel. Nekaj dni pred božičem sem prejel ovojnico, v katerih so bile Danijelove ilustracije nekaterih zgodbic. Pravo presenečenje. »Nisem te vprašal za dovoljenje, zelo sem bil srečen, ko sem risal te strani...«

STARODAVNA LUČ ZA NOVO EVROPO

CESARE COSTANTINI

Zakaj smo izbrali ta naslov?

Razlog je preprost: v Čedadu se skupina ljudi z zanesenostjo trudi, da bi ponovno združila in uveljavila vrednote, ki prežemajo večino kulturnih izrazov zahodne in srednjevzhodne Evrope. Gre za vrednote, ki so bistvene tudi v zgodovinski luči in ki lahko pripomorejo, da predvsem mladi iz vse Evrope vgrajujejo v same temelje lastnega bivanja *skupno evropsko zavest*. To je neobhodno potrebna osnova, na kateri naj se utemeljuje naša prihodnost.

Starodavna luč za novo Evropo torej ni le plemenita parola, ampak označuje novo in že pričeto operativno pot povezovanja med mladimi iz različnih evropskih držav in mest. Omenjena pot črpa iz življenja in dela dveh znamenitih čedajskih mož; gre za sv. Pavlina, oglejskega patriarha (letos se spominjamo 1200-letnice njegove smrti) in za sicer bolj znanega Pavla Diakona. Oba sta delala ob koncu VIII. stoletja in sta si zamišljala konceptualne zametke samega pojma *Evrope*. Zamisel je potem udejanjil z novim kontinentalnim redom Karel Veliki. Doba je bila seveda drugačna kot današnja, isti pa je vir vrednot, ki ostajajo v času nespremenljive. Krepi jih nova zavest, da so pojmi, kot so medsebojno razumevanje, toleranca in sprejemanje drugega trajni vzvodi zgodovinskega razvoja in napredka. Dobro moramo brati preteklost, saj nam daje dragocene in aktualne nauke.

Starodavno luč za novo Evropo sta torej odsevala že sv. Pavlin in Pavel Diakon. Prvi je bil svetnik in duhovnik, drugi laik in vernik. Bila sta protagonist srednjega veka in zaznamovala sta usodo evropskega kontinenta. Bila sta člana Palatinske šole in nato Palatinske Akademije, ki ju je ustanovil Karel Veliki, da bi preoblikoval evropski red.

Zgodovinar Pavel Warnefrid, imenovan Diakon, je bil po rodu s čedajskega območja. V svoji znameniti Historii Langobardorum je pisal o zgodovini lastnega ljudstva, torej o barbarih, ki pa so prinašali svojo kulturo. Bila je različna od avtohtone, vendar je bila nosilka novega bogastva.

Sv. Pavlin Oglejski se je rodil, kot pravi legenda, v Premariagu pri Čedadu. Ko je postal oglejski patriarh, je dodal *Inštitucijam* Karla Velikega avtentična verska pojma: *charitas* in *pietas*. Krščanska *charitas* je omogočala, in še bi morala pospeševati, sožitje različnih in celo nasprotujočih si kultur, ki jim je skupni cilj človekovo in družbeno dobro. Pojem *pietas* prihaja iz klasike in je bil poznan že v Virgilovi Eneidi. Gre za enega izmed osnovnih principov, ki obujajo čustvo solidarnosti do drugega in drugih, neglede na to, če so si med sabo podobni ali različni. Pod pojmom različnost gre razumeti posebnosti vsakega specifičnega subjekta.

Pavlin Oglejski je s svojimi etičnimi načeli, ki jih je sprejemal Karel Veliki, vplival na večji del kulturne zavesti v prostoru, ki ga danes poznamo pod pojmom Mitteleuropa. Dokumente, ki opozarjajo na Pavlinovo delo, so zasledili v Veliki Britaniji (bil je prijatelj Alkvina iz Yorka), v Nemčiji, Avstriji, v Kijevu in celo v Južni Afriki. Vpliv je označeval tudi delovanje Palatinske univerze, ki je bila predhodnica sodobne univerze. Vpliv določenih misli sega v naš čas. V smislu takšne zgodovinske preinterpretacije je čedajski *Odbor Paolinus Patriarh* pričel s potjo, ki je namenjena mladini ki se navdihuje ob pozno srednjeveških dogodkih. Cilj je splesti evropski mozaik.

Zapisana načela so tudi osnova kulturnega manifesta *Čedajska karta*, ki so ga predstavili na mladinskem zborovanju namenjenemu človekovim pravicam, ki se je odvijalo 16., 17. in 18. avgusta 2002 v Čedadu. Manifest so naslovili v različnih jezikih: *Carta di Cividale*, *Cividale' s Charta*, *Charta von Cividale*, *Povelja Cividalea* in *Čedajska karta*.

Dokument odraža različne stvarnosti, ki jih združuje skupno čutenje: zavest o pripadnosti Evropi. Torej veliki skupni hiši, ki je za nekatere že dosežena stvar-

nost, za druge pa je cilj, ki ga je treba doseči. Vsi pa želijo biti skupaj zato, da bi delili veselje in težave ter se ponovno udomili pod skupno streho.

V Čedad so tako prišli predstavniki iz 21 univerz Evropske unije in iz Podonavja (skupno premore območje 35 univerz). To pomeni, da so bile zastopane univerze trinajstih držav. Prišle so tudi nekatere državne mladinske politične delegacije (bile so povabljeni), ob njih so bile na srečanju še italijanske cerkvene delegacije in verske skupnosti, in to ne le krščanske, ampak tudi judovska in muslimanska. Prišle so še nekatere mednarodne organizacije laičnega volunterstva, ki delujejo na področju servisiranja tam, kjer je pač to potrebno. Prisotnost so dopolnile mladinske organizacije furlanskih in julijskih izseljeniških združenj, ki delujejo v okviru Deželnega združenja ACLI za vprašanja izseljeniških delavcev (ERAPLE).

Mladi zastopniki omenjenih skupin in skupnosti so se lahko v treh dnevih srečanja soočali z vprašanji vrednot, ki izhajajo iz dediščine sv. Pavlina.

Čedajski manifest je vzbudil pozornost tako na krajevni kot na vsedržavni in mednarodni ravni. Manifest sta podprla tudi profesor David Farmer (eden izmed najpomembnejših evropskih poznavalcev življenja svetnikov, ki je med drugim napisal Zgodovino evropskih svetnikov; poučuje na univerzi v Oxfordu in je častni profesor univerze v Readingu) in odvetnik Gianfranco Martini. Pristanek na svoj način zbližuje mesto York s Čedadom, to je anglosaško kulturo s kulturo, ki je nastala iz sinteze latinske, visokonemško langobardske in slovanske.

Miting mladih je omogočil ustvarjanje in utrjevanje evropskih mladinskih organizacij in nastanek pravega kulturnega net-worka. Pobudo je podprlo Deželno odborništvo za kulturo FJK, ki podpira tudi manifestacije ob obletnici sv. Pavlina (slednje se bodo zaključile februarja leta 2003).

Če naj povzamemo vsebino dogodka, lahko *Čedajsko karto* razumemo v štirih točkah:

a) kot možnost, da se mladi učijo medkulturnega dialoga ter spoštovanja različnosti, predvsem med tremi (ob)mejnimi identitetami: latinsko, germansko in slovansko-slovensko. Gre za smer, ki jo je zarisal že sv. Pavlin;

- b) kot smer, ki išče skupne imenovalce med različnimi evropskimi specifikami;
- c) kot voljo mladih, da izpostavijo trajne stike, ki naj omogočijo in olajšajo čim boljše razumevanje pravic in dolžnosti "državljanov Evrope";
- č) kot vzpodbudo za prihodnja pobratenja na osnovi skupnih in konkretnih kulturnih temeljev in namer, ki jih želijo razvijati posamezne skupnosti.

V tem je tudi končni smisel parole *Starodavna luč za novo Evropo*.

Naj ob zaključku omenim, da so nekatera načelna stališča že privedla do konkretnih rezultatov. V tem smislu je delovala *Mladinska skupina Čedajske karte*, ki deluje v okviru *Odbora za proslavljanje patriarha sv. Pavlina*. Nastale so že prve delovne skupine v Celovcu, Lienzu, Stuttgartu, na Reki in v Ljubljani. Stiki potekajo z drugimi evropskimi mesti.

Organizatorji si nadejajo, da se bo lahko mladinski kulturni net-work, ki je nastal na osnovi *Čedajske karte*, razvijal s podporo dežel in krajevnih uprav, a tudi v okviru prekomejnih evropskih projektov. Gre torej za obširno delo, ki zahteva pozornost in prisotnost.

The first part of the book is devoted to a general introduction to the theory of the firm. It discusses the basic concepts of production, cost, and profit, and the role of the firm in the economy. The second part of the book is devoted to a detailed analysis of the firm's behavior in different market structures. It discusses the firm's production decisions, pricing, and output decisions in perfect competition, monopoly, oligopoly, and imperfect competition. The third part of the book is devoted to a discussion of the firm's long-run behavior, including entry and exit decisions, and the effects of government intervention. The book concludes with a summary of the main findings and a discussion of some current issues in the theory of the firm.

The book is written in a clear and concise style, and is suitable for students of economics and business. It provides a comprehensive overview of the theory of the firm, and is a valuable resource for anyone interested in this subject. The book is divided into three main parts: a general introduction to the theory of the firm, a detailed analysis of the firm's behavior in different market structures, and a discussion of the firm's long-run behavior. The first part of the book discusses the basic concepts of production, cost, and profit, and the role of the firm in the economy. The second part of the book discusses the firm's production decisions, pricing, and output decisions in perfect competition, monopoly, oligopoly, and imperfect competition. The third part of the book discusses the firm's long-run behavior, including entry and exit decisions, and the effects of government intervention. The book concludes with a summary of the main findings and a discussion of some current issues in the theory of the firm.

The book is written in a clear and concise style, and is suitable for students of economics and business. It provides a comprehensive overview of the theory of the firm, and is a valuable resource for anyone interested in this subject. The book is divided into three main parts: a general introduction to the theory of the firm, a detailed analysis of the firm's behavior in different market structures, and a discussion of the firm's long-run behavior. The first part of the book discusses the basic concepts of production, cost, and profit, and the role of the firm in the economy. The second part of the book discusses the firm's production decisions, pricing, and output decisions in perfect competition, monopoly, oligopoly, and imperfect competition. The third part of the book discusses the firm's long-run behavior, including entry and exit decisions, and the effects of government intervention. The book concludes with a summary of the main findings and a discussion of some current issues in the theory of the firm.

The book is written in a clear and concise style, and is suitable for students of economics and business. It provides a comprehensive overview of the theory of the firm, and is a valuable resource for anyone interested in this subject. The book is divided into three main parts: a general introduction to the theory of the firm, a detailed analysis of the firm's behavior in different market structures, and a discussion of the firm's long-run behavior. The first part of the book discusses the basic concepts of production, cost, and profit, and the role of the firm in the economy. The second part of the book discusses the firm's production decisions, pricing, and output decisions in perfect competition, monopoly, oligopoly, and imperfect competition. The third part of the book discusses the firm's long-run behavior, including entry and exit decisions, and the effects of government intervention. The book concludes with a summary of the main findings and a discussion of some current issues in the theory of the firm.

The book is written in a clear and concise style, and is suitable for students of economics and business. It provides a comprehensive overview of the theory of the firm, and is a valuable resource for anyone interested in this subject. The book is divided into three main parts: a general introduction to the theory of the firm, a detailed analysis of the firm's behavior in different market structures, and a discussion of the firm's long-run behavior. The first part of the book discusses the basic concepts of production, cost, and profit, and the role of the firm in the economy. The second part of the book discusses the firm's production decisions, pricing, and output decisions in perfect competition, monopoly, oligopoly, and imperfect competition. The third part of the book discusses the firm's long-run behavior, including entry and exit decisions, and the effects of government intervention. The book concludes with a summary of the main findings and a discussion of some current issues in the theory of the firm.

NAŠA BESEDA

BRANIT NOVIČAN

ALDO KLODIČ

Kar donas videmo dugo varsto automobilu po naših dolinah, ki tulejo ku te naumni, hitro se vprašamo: »Duo se žen?« Ankrat smo se tuole popraševali, kar smo čul odmeve streljanja, ki nas je glih takuo zmišljalo na poroko.

Je puno navad, ki so se na kako vižo ohranile, četud so se spremenile in dost krat tudi na buojš, pa branjenje, ku je bluo ankrat, se je zgubilo in na njega prestor so paršle nieke pretvare, ki niemajo nič skupnega z našo staro navado.

Sada narvič storejo zdielat kako batudo neviesti, al pa zetu kajšan hlod prežagat, pa ankrat nie bluo takuo. Ankrat je bila zaries liepa komedja vsakokrat, ki so kakemu branil, in pogledita, s kako fantazijo so naši puobje spejal njih dielo potle, ki so napravli *purton* in udobil *štivanko*.

Se je ženila gor na... adna liepa čičica in fantje iz vasi so pomisinli, da bi bluo pru jo na pustit na gladkin iti iz vasi. Poskrivš so napravli sudaške oblieke in na stazi pod vasjo (tektrat nie bluo cieste in so hodil se ženit par nogah) so napravli pravo mejo, konfin-dogano in še ki vien dost reči so napisal, štier hlode na križan, barako za stražo, bandiere... in tan so čakal precesjo od noviče.

Tisti, ki so bli za stražo, so se tudi namazal po licu in se napravli brade in mo-stacije s sierkovo brado namazano s sadlan, na ramane so imiel hlodene puše in na glave nieke niemške elmete.

Strašnuo jih je bluo videt, pa kar družba z novičo je paršla na *mejo*, so se vsi začel posmihuvat in gondernjat.

– *Orpo, ki bo pa tle sada?* – je parvi zagondernju ocja od noviče.

Botar pa, ki je biu buj bistre glavice, je hitro zastopu, za ka se gre, in pomaše-

tu žlahti, naj skrijejo novičo. Naši fantje pa, pardon, naši sudatje, so strašno gledal na tele judi in nieso jal besiede.

– *Lepuo vreme, lepa ura je donas, kene fantje ?* – je botar začeu. Te drugi so le mučal in gledal cjavdan.

– *Ja, mi bi radi šli mimo, zaki pa sta nam zaparli pot?* – le botar – *Od kake nasrecje sta paršli tle nas varvat?* –

Obednega odgovora.

– *Ja, vesta, nama bi se nam mudilo, al moremo napri?* – in se je parbližu hlodam.

– *Stoj!!!!* – je tekrat zarju fant, pardon, sudat, ki je biu pred stražo, te drugi pa se je usednu na hlod in je sneu hlodeno pušo iz ramana.

– *Kuo? Ka na moremo po naši pot? Ka se je godilo, da sta takuo huda!* –

– *Na stuojte nas po rit parjemat* – je pogondernju sudat pred barako – *na vesta, ka je ratalo naco?* –

– *Nič na vemo, upam, de nie ratalo nič slavega!* –

– *Kuo nič slavega, nam je paršla novica, de nam, de vam čejo ukrast narljeušo čičo, ki imata tu vas; tuole za vas nie nič hudega?* – mu je potrucu sudat.

– *Mi od tega nič na vemo, mi imamo tle eno buno stvar in jo gledamo pejat k zdravniku!* – se je pokumru botar.

– *Ka pa ji je?* –

– *Ima nieko čudno boliezan, jo sarbi vas žuot in se na genja praskat!* –

– *Parpejajta jo tle, de pogledan ist, ka ji je!* –

– *Ahtite se, fant, ist bi jo na tiku; pravejo, de tale boliezan je zlo sparjetna* – je potrucu botar.

– *Nič jo na bom tiku, jo samuo pogledam!* –

– *Vidite, dragi pariateu, mi bi vam jo tudi pokazal, pa se bojmo, de kar jo bote vidu takuo arzarhano, jo takuo debelo pogledate, de ona zastope, de ki na gre po pot, in de nam uteče nazaj damu, sa smo jo takuo težkuo spravli na pot!* – se je gledu botar postrojiti.

– *Ale, ale, naj bo konac tele komedije!* – je zarju oča od noviče – *Ka na čujeta, de že zuoni, bomo pozni!* –

– *Ka vas briga, če zuoni, sa špitali niemajo zuoni!* – je zavpiu sudat; potle cju botra: – *Al vi mislete, de je takuo lahko imiet za norca vaše varuhe, vi sta napravli vso tole gužbo, vso tole precesjo ljudi za pejat v špitau nega bunika! Ka sta znoriel al pa gledata kako nam zakuhat!* –

– O ne, Buog nas var, mi vas imamo radi – mu je botar odguoriu – pa takuo, ki sam vam že poviedu, naš bunik se nie teu prepričati iti v špitau, takuo smo mu jal, de gremo samuo vsi kupe h maš, zatuo smo se vsi lepuo obliekli, ku za senjam, in tudi farju smo jal, če more zuonit, za de jo znudmo iz vasi. –

– Tle se previç guori, muoj jizik ratava suh – je poveçu fant, ki je sedeu na hlode.

Botar, ki je zastopu, kam gredo tele besiede, je naglo pošju par mladencu, naj gredo po kako buço in ki za pod zob, in takole šu napri: – Ben sada, ki veste, za ka se gre, nas lahko puste iti mimo. –

– Ja, sa bo ura in cajt – je pogondernju oca in se spustu pruoti hlodu na pot.

– Stoj! – je zakriçu sudat na hlode – če na bote buj mieran vas pejemo naglih v paražon. –

– Tudi jeço sta napravli, in kje? – ga je prašu oca.

– Tle gor v Matevžovim klevčine za praseta. –

– In prase, kam sta diel? –

– Ankamar, gor je, sa nam je samuo poviedalo, de za no nuoc more an prenest takega kaštrona, ku ste vi! –

Tenčas so paršli z buço vina, in botar: – Daj, kier videm, da sta žejna, an kozarc vina vam pohladi garla! –

– Pazite! Nie, de nas hoçete podkupit, – je potrucu sudat – zak čene puojdeta vsi gu klevčin. –

– Pa ki mislete takuo huduo ob nas, sa smo pridni ljudie, vam ciem samuo olieušat vaše dielo – se je smehe pohecu botar.

– Ne, ne moremo sparjet obednega darila brez dovoljenja našega šefa – je ponosno potardiu sudat.

– An moremo viedet, kje je tele vaši šefkaporjon? – je poprašu botar.

– Biež naglo ga klicat! – je ukazu sudat parjatelju, ki je sedeu na hlode.

– Jo takuo darnjoha gor pod lipo, de hudija vam, če ga zbudmo za takuo malo – mu je potrucu drugi sudat.

– Tle se gre za dobro pijaço, na bo imeu nič pruot! –

ln je šu ga klicat in so ga parpejal štieri fantje na veliki vlak, ki se jo je nucalo v tistih časih za senuo uozit. Je biu te stari stric od vasi, pa takuo naštiman, de se ga je težkuo zapoznalo. Na glave je nosu an velik klabuk čarin in umazan, je imeu mostacje in brado, ku te drugi, no jopo, ki mu je kumi daržala kupe tre-

buh, bargeške arztargane in duge bote na nogah. V usteh je imeu fajfo, ki pa nie nič kadila.

– *Zaki si imeu kuražo me zbudit, ka niesi ču, kuo sam darnjohu, če nie za stvar pru hudo, te obiešem za nuoge v te parvo čiešpo dole pod klancam – je šef zarju.*

– *Na zamierte mi, šefkaporjon, pa tle se gre za težave, ki sam niesam znu rešit. Teli judje pravejo, de imajo bunika za peljat v špitau, in ciejo iti iz vasi, in za lon so nam parnesli no bučo merikana, in kier so takuo pridni, niesam viedu, ki narest. –*

– *In ti za no bučo merikana si mi vederbu sanj? Dost darži tista buča? – je poprašu šef botra.*

– *Na viem, mislem an par litru, pa imamo še drugo tudi buj veliko, in upam tudi ki za pod zob, – ga je parmazu botar – in če nas puste napri vse tuole vam lahko pustmo tle. –*

– *Dost vas je? Ciemo an kozarc merikana vsak, za vsakega od vas! – se mu je šef posmejau.*

– *Na viem al bo zadost – je botar pokimu z glavo – pa za vas imam še ki!*

– *Ki, kuži ki! – je naglo parjeu šef za botrovo roko.*

In botar je stegnu mu ta pod nuosam an cieli toškan an ga pošuju po bradi z njim.

– *Še pu toškana vsakemu mojmu parjateljji in biežta, kamar cjeta, sa je za vašo škodo in za škodo tistega vašega bunika, ki sta bli lahko ozdravel doma, če sta bli njemu dal, kar sta dal nam! – je ponosno odloču šef. In vsi so zavri-sknit, kier stvar je bla riešena, an so se pobral dol pruoti cierkvi, kjer je le napri zvonilo.*

Pozabu sam še vam poviedat, de oku tele zgodbe se je bla zbrala vsa vas, in vsi so voščil novič puno srecje. An otroc so začel piet piesmico: – *Mama, tata, noviči gredo... –*

Fantje so rešil stazo an začel pit merikan an štrukje večit.

Kar so se ga napil, je paršla uon ramonika in so godli in piel:

Ne oženi se, le počakaj me

saj bom paršu jaz po te.

*Ona nie nič marala
saj se je oženila,
je oženjena,
pa je žalostna,
jaz pa ledih fant veseu.*

In noviča in nje vesela družba je šla pruoti cierkvi buj naglo, ki je mogla, kier far in muroz so jo težkuo čakal.

Nu, sada vesta tudi vi, od kod je parša navada, da novica pride zmieran v cierku z veliko zamudo!

NAŠI BENEŠKI GODCI

ANTON BIRTIČ

Ko slišimo besedo *godci*, razumemo, da je to vaški ljudski harmonikar, zraven pa kdaj še kitara, bas, klarinet, saksofon, kak boben, redkokdaj celo violina.

Nekoč je klic »*godci prihajajo!*« pomenil, da prihaja v vas veliko veselje, in je bilo takoj pokonci vse, kar je bilo živega.

Nekdaj je godec s svojim *mehom* na ramenih hodil peš čez hribe in vasi. Na griču na poti, kamor je bil povabljen, je skoraj redno zagodel kako bolj učinkovito. Mladina je njegove srebrne odmeve pozdravila z vriskanjem na daljavo, v znamenje tople dobrodošlice pa še zaplesala kar sredi vasi.

Pogostokrat harmonikar tudi zapoje ob lastni spremljavi.

Tako je še bolj v sredini pozornosti. Na ta način se izkaže še kot improviziran pevski solist.

Ob izvajanju pesmi, ki so všeč njegovim oboževalcem, se mu ljudje kmalu pridružijo in vsi skupaj zapojejo venček slovenskih narodnih.

To je že mali *kulturni spored domačih pesmi in napevov.*

To improvizirano množično ljudsko rajanje na vaških praznovanjih, ob domači pijači, domačih jedilih in odmevnih zvokih veselih godcev se dokaj rado zavleče tudi do zelo poznih uric.

Vsebina tega ljudskega petja, ob zvokih godčeve harmonike in kake spremljave, se včasih odvija tako gladko in navdušeno, kot da bi to načrtno organiziral in vodil kak režiser.

Pri nas na Beneškem pa ne smeta manjkati v takem sporedu naši glavni narodni pesmi *Oh ja, jubca mojâ* in *Oj božime tele dolince.*

Poleg domačih in vseslovenskih pesmi se sliši tudi kaka italijanska na temo

Beneški godci (od leve proti desni) Ernesto Dugaro, Ranieri Pagon, Alojz Karlič-Vigion (Čedad, 1965)

hrepenenja po ljubezni in domotožju, kar je popolnoma razumljivo. Saj so bili naši fantje povečini vojaki ponosnih alpskih enot.

Pomen ljudskih godcev je veliko večji, kot se zdi.

Godci vselej skrbijo za pravo vaško vzdušje. Iz rodu v rod prenašajo narodne in ponarodele pesmi slovenskega naroda.

Iz te zakladnice nastajajo tudi premnoge skladbe zborovskega ljudskega petja.

Strokovnjaki vse to zapisujejo in prirejajo, snemajo na gramofonske plošče, kasete in vsakovrstne trakove. Ljudstvo pa jih radostno poslušča in uživa kot svoj dragoceni naravni pridelek. Iz te narodove glasbene zakladnice potuje naša glasba in pesem daleč daleč naprej preko neskončnih širjav svetovnih morjč.

Tudi v naši Benečiji imajo ljudski godci velike zasluge, ko iz rodu v rod prenašajo glasbeno-pevske prvine v našem ljudskem slogu.

Neutrudno skrbijo, da se naša ljudska motivika obnavlja in poganja nove korenine v svet narodne kulture.

Brez ljudskih godcev in drugih instrumentalistov, ki se jim radi pridružijo ob vsaki priliki, ne bi mogla obstajati niti današnja, bogato razvita, narodno-zabavna glasba.

Vse to pomenijo srebrno zveneči glasovi naših beneških godcev.

Pri nas so nekoč najbolj gojili ljudsko glasbo in pesem v Gorenjem in Dolenjem Marsinu, kjer ni šel mimo praznik, da ne bi vaščani in gostje ob zvokih harmonike peli tudi do pozne noči. Ob veselih zvokih tega ljudskega instrumenta so bili vsi enotni v zagonu za ljudsko družabno počutje. In tudi ni bilo skupinske fotografije z veselega praznovanja, da ne bi bil na njej tudi godec, ki je vestno skrbel za navdušeno veselost vseh vaščanov.

Nepopravljiva zgodovinska škoda je, da vsega tega danes ni več. Izseljivanje domačinov v bližnje in daljne svetove je pobralo vse najboljše predstavnike našega rodu, tako da dandanes tukaj skoraj ni ljudi, ki bi gojili kakršnekoli vrednote.

Nekateri godci so imeli odličen smisel za snovanje lastnih viž, glasbeno pa niso bili toliko učeni, da bi si jih zapisovali.

Zato sem kmalu za tem, ko sem že prejel nekaj prvih glasbenih naukov pri prof. Giorgiju Purisiolu v Čedadu, začel ustvarjati svoje lastne skladbe in zapisovati izvirne motive naših ljudskih godcev. Slednjim sem dodal še nekatere svoje vloške, jih priredil po svojem okusu in jih pognal z *mojim ansamblom Beneški*

Beneški godci in domačini (1974)

fantje (1952-2002) v širni svet. Po radiu, televiziji, javnih koncertih, gramofonskih ploščah in kasetah je šlo to blago med Slovence na vse strani sveta. Živa skrb za zapisovanje in ohranjanje izvirnih motivov naših ljudskih godcev je omogočila poznavanje del, kot so *Guštinova polka iz Benečije*, *Vigionu valzer I*, *Vigionu valzer II*, *Stari beneški valzer*, *Beneška polka* in še in še drugih. Skladbe so dejansko že ponarodele.

V mojem glasbenem arhivu je še več zapisov pristnih melodij naših pokojnih in živečih ljudskih godcev. Ko si bom mogel vzeti primeren čas, bom uredil in spravil na svetli dan tudi te.

V naši družini nas je bilo sedem bratov in oče. Vsi smo igrali harmoniko, a jaz sem se oprijel glasbe strokovno in pedagoško.

Ob zaključku naj še povem bralcem, da je naša deželica *Beneška Slovenija – dežela godcev*. Ali stara ali nova harmonika je pri nas skoraj pri vsaki drugi hiši.

Zato jim kličem: *Naj živijo beneški godci!*

BOŽANSKA KOMEDIJA V BENEČIJI

RIHARD RUTTAR

Vsak, ki se je parbližu zgodovini Benečije, sigurno je kiek brau o naših buj vriednih judeh. Duo na vie, duo je biu Carlo Podrecca, ki je napisu bukva "Slavia Italiana" vič ku 100 liet od tega? Duo na pozna, manjkul po imenu, Ivana Trinkka, Jakoba Štulina, Antona Klodiča, gospuoda Kuffola? Se zdi pa, de jih imamo malo judi, vriednih spomina an spoštovanja, ki so živiel tle po naših vaseh, v naših dolinah. Družin, ku k' je bla Pederadova tau Špietre, ki so dale imenitne judi: avokate, nodarje, prefesorje, duhovnike... jih nie dost. An teli imenitni, po navadi, riedko kada so mogli pokazat, kaj vajajo, kaj znajo, kaj dielajo... doma, tle v naših vaseh, po naših dolinah. Trinko, Štulin, Blankin so bli zlo poznani judje, ampa zuna, ne doma; v miestih, ne v vaseh... So bli cenjeni an poznani magar deleč po sviete, ma malo v dolini, kjer so se rodil. Zatuo rata, de težkuo se domačini zmislejo na nje, četudi so pustil posebne sleduove za sabo. Je ries, naši junaki, naši imenitni rojaki imajo grobove, monumente, dajejo sojo ime šuolan an ulican... ma drugod, po sviete, ne doma. Ries je tud, de je bluo težkuo za družine po naših dolinah lepuo an vesoko vešuat kajšnega snuova v težkih cajtih 100 liet od tega, an še buj je bluo težkuo zanj, za študenta, ušafat "doma" tako dielo, de mu je bluo dalo vriednost, vidnost an čast.

Med tistin, ki so bli domači an ki so doma ostal, taki, de so paršli do obiune kulture an vesokega znanja, so bli duhovniki. An tudi telih jih je malo ostalo v spomine. Seviade, kuo se moremo zmisnit na človeika, če on sam nie pustu kjek vriednega našega spomina, de je ostalo za njin? Kuo bi se donas zmisnili na človeika, na duhovnika Petarja Podreka, – ki se je rodiu 180 liet od tega an je že 114 liet podkopan – če on bi na biu pustu kiek dobrega za sabo? Vemo

vti, kuo kajt zmlije še kamane an zmarva tu prah vsako rieč. Duo je biu poznú donas Lukeža Šarfa, če nie biu podpisu zlati utar, ki je on vetesu v Kravarju? Ist čen guorit o dvieh duhovnikih, Petar Podreka an Alojzij Klinjon, ki niesta pustila zlatih utarju, mramorjovih monumentu... pa vsedno kiek vriednega za Benečijo, kiek dobrega, za kar mi, vsi Slovienj, moremo bit hvaležni an ponosni. So njih napisane pridge, njih učilo pridno razloženo, zbrane besiede za podučit soje "andohtliuce", soje farane, ki so hodil h maš poslušat njih besiede. Vriednost telih pridgi je v jiziku, v katerin so napisane: je naš, domač, tist, ki judje so lahko zastopil; je vsakdanji, je življenjski.

Pomislita, de Petar Podreka je pieu sojo parvo mašo lieta 1848, v liete, ki je ostalo v zgodovini zauoj rivolucjonu, ki so se vnele po vsi Europi; v liete, kadar an naši Benečani so se troštal zvarnit z raman težki jaram avstrijskega cesarstva. Tekrat so te mladi piel po dolinah piesam: »*Predraga Italija, preljubi muoj dom, do zadnje moje ure jest ljubu te bom.*« Ja, glih tele besiede, po slovienško, v naši domači šprahi, so jih piel... an jih je biu napisu on, šelè mlad seminarist, Petar Podreka. Tekrat mislit na Italijo je bluó imiet v pamet Benetke.

De Petarju je bluó všeč pisat, an ne samuo piesmice, smo zamerkal, kar smo ušafal an majhan zaklad lepúo spravjenih kart, na ruoke napisanih: so ble nje-ga pridge. Nič posebnega, nič takega... porčetà. Bi bluó ries, če bi nas zani-mala samuo ta velika literatura, če bi gledal kiek podobnega italijanskemu Manzoni al Leopardi. Naša majhana Benečija nie Italija... pa vseglíh moremo lahko se čut ponosni za naše duhovnike, ki so znal napisat v našin jiziku lepe reči, pridge... Njihova je bla edina šuola, tekrat; šuola viere, poštenosti, prid-nega življenja; pa tudi šuola jizika, kulture, človeških vrednot; šuola svobode an ponosa.

Če jih beremo donas tiste pridge, videmo, kuo globoko je bla povezana prid-garjova besieda s pametjo poslušalcu. Težkuo, de je biu pisu soje pridge go-spuod kaplan Petar v jiziku, ki judje nieso bli lahko zastopil. Le grede, k bere-mo tele pridge, moremo lahko videt, kajšan je biu, kuo je biu bogat, kuo je biu živ slovienški jizik med našimi judmi. Tekrat talijanske šuole so ble šele na začetku. Pogledmo kupe an kratak primier, ki nan kaže, ki an kuo je pisu Po-dreka, kuo je pridgu v cierkvi, kere besiede so »andohtljuci« poslušal:

»*Ako se na gre v ptuje okrajine, za zviedeti lasnost tih dažel, za spoznati nava-de in šege tih prebivaucu, za skušti luht ino stanovanje tih judi; ako se na vidi*

s svojimi očmi, ... se na virje, kaki so tisti prestori in tiste dažele. Odprite se tadaj paklenski brezni, razpoknite se paklenske rupe, de bon virvu ankrat, anci de bon videu z mojimi očmi, donas, kam pojdem an dan, če skoze mojo nasrečo se fardaman... Pojma tadaj moja duša ino poglejma paklenske reči... Ah, ne ustav se! ...mi odzat ueče S. Bernard, zaki jest san zdej paršu od tistih mejah, ino vas se tresen, od glave do štopala, ino vse so se zganile moje kosti.» Takole je guoriu kaplan Petar sojin poslušalcan... Nie na nivoju italijanskega Dante pred paklenskih vratih v Božanski komediji... ma tudi Petarjove besiede nieso za "cjã-varz!" Tele besiede jih je on zapisu 150 liet od tega; tekrat so ga poslušal naši stari očetje. Podobne jih lahko poslušan donas v moji far, kar mašava famoštar Jakulin. Le malo reči se je spremenilo... četudi v telin cajtu smo puno besied zgubil po pot. Ki dost duhovniku v zadnjih stuo lietih po naših kaplanijah! Ki dost beril, cerkvenih piesmi, molitev, lotrine, pridig, karstu, spuovedi an obhajil... an naši judje so vsi nugal tist jizik, ki takuo lepou je zapisan v dielu kaplana Petarja.

On je šu na zaslužene nebesa, lieta 1889, kadar an drug duhovnik, ki morebit se je od njega navadu pridge pisat, je imeu samuo 30 liet; od sedan liet kaplan v Nediški dolin.

Pre Alojzij Klinjon. On nan je pustu zaries veliko premoženje: 55 pridg, ki jih je biu napisu an jih je prebieru po vsieh cirkvah Nediških dolin, kjer so ga kli-cal pridgat. Njega besieda se je odmevala v Arbeški kaplanij do Svetih treh kraju lieta 1934... an je popunoma ugasnila v začetku druge vojske. Takole je pridgu šele v sojih starih lietah, kako lieto priet ku k san se ist rodiu:

»Kadar sonce nizko seje na te sviet, smo zamerkali usako lieto, poslušauci, de huda marzla zima usé uniča, usé potruje, usé poledì. Ma če pomislimo, kako u tim cajtu prečudna se skaže mogočnost Božja, de kadar nazaj se uzdigne tuo sonce, kakuo usé nazaj oživi, smo parsiljeni dat čast venčnemu Bogù, ki s tako previdingo vahta čez nas.»

A van se zdijo čudne besiede? A jih na zastopemo? Moremo reč, de nieso naše? Ma le grede al smiemo reč, de nieso slovienske? De jin kiek manjka za bit napisane v kakih bukvah v Ljubljani al v Mariboru?

An jih je 55, dugih an kratkih pridgi napisanih v telin jiziku.

Združenje »Don Eugenio Blanchini«, kar je zamerkalo vriednost telih starih dokumentu se je prepričalo, de je škoda, de bi še na duzin ostal skriti v kakin

arhivje. Tuole nie samuo vierska, pa je tudi jezikovna an kulturna bogatija ciele Benečije, kuo se jo more pustit v pozabi, posebno v telih cajtih, kadar vsi kupe Slovienci gledamo zbrat kupe vsak koščič našega zgodovinskega spomina? Zatuo Združenje Blanchini je napravalo an projekt, ki ga je Natisona Gal podparu, an sada tala bogatija pride lahko v roke vsakemu, ki jo zna sacjat. Pridge so zbrane v debelih bukvah, pridno prepisane, de jih vsak lahko berè. Za vsako sloviensko stran je italijanski prevod, takuo branje more lahko služit tudi za stuort oživiet nas domači jizik. Kupe z bukvi je an CD-rom, na katerin je posneta vsaka stran originalnih pridgi, tistih, ki sta jih nan pustila an takuo k sta jih napisala Podreka an Klinjon. Za vsako stran je prepis an italijanski prevod.

Če kajšan bo takuo pridn prebrat dno za drugo vse pridge, ne samuo bo oživiel nazaj suoj slovienski jizik, ma šigurno se bo spokorieu, se bo grivu za soje grieha an... si bo odparu pot do venčnega zveličanja.

Takuo k pridgarji ga bojo pejal si ogledat hudobijo grieha al pa groznuost pakla, nebeško zveličanje al Marijino čast, jokanje an upanje duš v vica... van po-vien, de bo ušafu zanimivo tolo domačo Božansko komedijo. Če jo je biu Dante Alighieri bral, se je biu šigurno kjek an on navadu!

TAN PAR STUDENCE

GIOVANNI GUBANA

Tan par studence

Tiha dolinica
hladna uadičica
tan mlade rožce rastejo
čečice cvadejo.

Veselo pojejo
kar hodijo po uado
od svojih liepih puobiču
med njin se menajo.

Liepa je mladuast
puna je sladkuast
donas use sanje morjo bit
usi trošti se zvaršit.

Čandierje točejo
to malo prašajo
kamu boj' tiste rožice
ki zbiera le muče.

Zlo tuče nje sarce
bliščjo se ji oči
ardeč suaj pušjac gleda skrit
veseje zadaržat.

Liepa je mladuast
puna je sladkuast
donas use sanje morjo bit
usi trošti se zvaršit.

Senoseki

Oj puobi, ustanita,
zak preca bo dan,
na lazne hitita,
dokjer je hladan.

Šuiga kosà,
klumpa oslà,
trava rahlo
se zvarne na tla.

Nabrusita koso,
bo velika kopà,
posecita travo,
dokjer je rosà.

Šuiga kosa...
Pograbta senua,
grabjiče mladè,
dokjer je suhua,
nardimo kopè.

Šuiga kosa...

Tan u hosti usecita
veliko štažè,
ostoge podprita,
zabita cvekè.

Šuiga kosa...

Klabuk gor nastakin,
zauriskin veselo,
dno grepo partisin,
konac ima dialo.

Zeleznica

Zmieran buj se sniag medè
se na vide du daželo
vietar gule tan uanè
muaj oginj gori veselo.

Duo via, kja si
duo via, ki dielaš
duo via s kogun si.

Jest san sam tle prez tebe
tle zamujan use nedeje
ka s' nardila ti menè
usaka pot me tle parpeje.

Jest vian, de si tle
jest vian, de si z mano
jest vian, de me jubeš.

Če prebiaran stare pravce
ti me prideš pred oči
sladka buj ku mlade rožce
liepa buj, ku use reči.

An flok snega
tuče tu glaš
an flok snega
če pridit notre
tist flok snega
si ti, ki me gledaš.

Le naprej se sniag medè
se na vide du daželo,
vietar gule tan uanè
muaj oginj gori veselo.

Nediža poliete

Bliščjo se maleke
šumjo tapoli
donas Ponediščak
lepua pihuli.

Učejo otroci
se metaj' u uado
u Nediži poliete
ciau dan se znojjo.

Na tin kraj ženica
arjuhe perè
ninkiadre na ušafaš
buj čiste uade.

Na urana goz luhta
je vidla manka.
Na prod se j' spustila
u tapù ga j' neslà.

Skače uan z uadè
tu mrak postrovà.
Slavič jo že puaje
bo preca tamà.

Bliščjo se maleke
šumjo tapoli
pod njim veselo
Nediža živi.

Jagarska balada

Zguada smo pred soncan ustal
Usè pisè smo parpejal
Se jih na via še kan parpet
Usi se dihaj če pod rep
Če potampaš samua ankrat
Jezno začnejo se klat.

Če bit hitro proč iti
Dok se Minca na zbudi
Če ankrat ustane ona uan
Na bo sreče cieli dan
Tek že zguada babo vide
Buajš na jago, de na pride.

U nebu nia še poknu dan
Jagar gleda vas zaspan
Vietar tiho pihuli
Rosà u travci se blišči
Duje žvine so šle spat
Psi jih boj' muarli uan vegnat.

Dan je ušafu pravi slied
Na usò muač že gone rep
Kar zalaja parvi krat
Usi ti druz gledaj pomat
Usi kup skrulijo tu garbid
Zejac fagne dol pod zid.

Trikrat skočne - j' že deleč
Psi za njin pa na uso muač
Lajaj - kuikaj usak suaj glas
Zejac uteče gor mez plaz
Kar pa pride gor na ciasto
Jagar čaka ga na mestu.

Ustreli an žlah - zezac poskoče
Ustreli drug - se dol zatače
Hitro čeh njemu leti
Dok na pridjo usi pisi.
An ga uzdigne gor za uha
Psi mu skačej do trebuha.

Se zberè usa kompanija
U uas jih čaka oštarija
Usi so usednjeni okual mize
Oštier u kliet le sam se riže
Tud donas ga bo prodau
Vič ku kajšan pun bukau.

**Ta narljeuša na
sviate**

Ta narljeuša na sviate
je adnà, ki ima lase ku sonce.
Adnà, ki kar se posmeje
je jasno čeglih gre daž.
Adnà, ki tuk gre
parnese veseje.
Adnà, ki kar te pogleda
te zgane dol do dnè.
Adnà, ki kar s' par nji
se čuješ u nebesih.
Ta narljeuš na sviate
jest vian, dua je.

Giovanni Gubana se je rodil leta 1941 v Ščiglah (Podbonesec), kjer živi.
Bil je učitelj in uradnik.

Večina predstavljenih besedil je tudi uglasbenih. To je razvidno iz same
strukture teksta.

Jezikovna podoba pa skuša čimbolj odražati ščiglanski govor.
Pesmi piše tudi v italijanščini, angleščini in spanščini.

TE OD PETJARJE

BRUNA BALLOCH

Danbot je blo pouno t'h boz'h, k' so hodili ta z dne uasi tje u tu druu le-dat, če judjo jen dajo kieki za uboime. Petjarju se ni smielo jati d' ne, kakbot so vprašali še prestor za nuoič, ma ne usi jen a so dali. Tezje ubi usmiljeni jen so dali nomor včerje an hlieu za spat.

Se naordan za dna možiča, k' je hodu petjet danbot poliete ou S'b't, te dan na Sveto Ano. Je bieu mikan, je mu dan muzikač uos zagrbnan, uha tej dvie broskve. Je mu š'nje mikane očača vistre. Te možič jeh ni mu rat! Je bieu šnje še mutast. Klicali a so *Cukerin*, ma to ni blo njaa ime. Vien, k' je stau dou Črneje...

Zjutra zuoda, te dan na naš senjan, je bieu žej tu naše uas. Je šu hišo v hiše z njaa žakjan an judjo a so tieli rado, a so liepo sprjeli an so mu dali tuo, k' so moli, saj so bli še oni bozi. Obredlo a se je t' na praze pojoč... Je držu or roke, an k'r ospodinja mo je vesula tu žaki, tuo k' je moła, on jo je pomerku an jo je zahualu z očmi, k' veselo se so smejale. Ni mu besiede, ma se je znu vsien dat kapit, nim'r biu veseu an prviet taa mo so judje venesli to ime *Cukerin*.

Ma je blo še t'h petjarjo, k' so viedal dno vič ko zluodi!

Dan teh je mu za norca, te k' so dielali močno za živieti.

Dan dan ta te ničar se je ustavu tu dne sanožeti, etu k' dan Kanceljerjen je die-lu kuoto. Kuotar je sieku, ribu, prenašu an klu poke... Petjar a je merku...

Je zuonu poudan an te kuotar je pusto orodje an je šu t' njaa kazon za si skuhati nomor južne.

Te berač mo je pokazu z paucan tje v te kri doline, tu k' je kadielo uon z dnin družin kazone.

»Vid's, čje hadi: k'r ja priden tje, će biti polenta žej kuhana... Ti maš šnje za onj znietiti!« je jau an je šu se smejuć dou po trojo naprej.

Tla te dru človek ni biu petjar, ma tako buožac, k' k'r je zuonu poudan, ni vie-du, kuo dat njaa otrokan za jesti.

»Čista mizica, n'č na nje!« je zapieiu.

Je pobrau dua, tri otroke z njin an je šu ol t' h žlahte ol t' h kacemu znancu. So sednili uoku onja tiho an so merkali fištro tu pulento, k' je kadiela na taule. Sline jen so kapale uon z ust od lakot. Ospodinja jen je dala vsacemo dno bočo polente an nomor siera. T' otroci so točali polento uoku siera an jo so spožrli, tej bi ble kouke. Jen je ostanuu ser: tako jen so dali še polente an še... fin k' niso miel trebušiče poune: so lizali ser an so pošjali dou polento tej dou pod no kras, t' bozi otroci!

Pravca

Dan bot je biu dan petjar. Je pršu tu dno uas an je začnu prosit jude mo ni dajo kiekzi za uboime.

Pred dno hišo je vzeu klabuk ta z laue an je držu or roke an pieu. T' judjo, k' so etu stali, so bli zlo bozi an mo so dali dan san bobić sierka za uboime. On a je vzeu an a je luožu tu žaki. Je zahualu an šu naprej potoukat t' na drue vrata. K'r se je zatamielo, je vprašu mo ni dajo še prestor za spat tu te zadnje hiše od uasi. A so ložli spat tu dan kazon listja, etu k' so ble še kokoše. Ponoči dan petelin je piknu uon z žakja te bobić sierka k' je mu petjar.

Druu dan, k'r se je zbudu, te človek je vidu žaki prazan.

Je šu an je jau ospodarjo: »*Ol mi daš lih "muoj" bobić sierka, ol boš muoru mi dat ta petelina, k' a je sniedu.*«

Ospodar mo je tu dat dan druu bobić sierka, ma ni vejalo: mo je muoru dat petelina.

Petjar je šu ta z dne uas tje u to druo pojoć an prosuć za uboime.

Zv'čer tu te zadnje hiše je vprašu spe še za spat.

A so ložli spat tu dan kulet: etu je biu še prasac, se vie! Je biu trudan an je rauno zaspau. Ponoči prasac mo je sniedu petelina.

Druu dan petjar je tu mieti ol "njaa" petelina ol prasca, k' a je sniedu. Ospodar mo je tu dat na druzaa petelina: ne za Boa ne za zludja ni tu druzaa, ko njaa petelina, tako ni blo drač, ko mo dati prasca za se odriešiti od taa človeika.

Tu dne druzi uas, etu k' mo so dali za spati trejči dan, dan konj mo je ubiu an sniedu prasca.

»Ol mi daste mo prase žiuo, ol mi daste konja,« je jau ospadarjo, k' mo je dau pod strieho za nuojč.

»Ti dan druzaa prasca, sej je vselih!« mo je jau nazaj ospodar.

»Oh ja... oh ja! Čon "muojaa" prasca ol konja, an rat!«

Mo so muorli dat konja...

Je šu tu no druu uas s konjan... Po poti je sriedu štier može, k' so mieli t' na dn'h liesncah dno ženò mrtuo, k' so nesli tie na šm'ntierh.

»Če mi dasta to ženo, ja uan čon dat tlata konja.«

Ti štierje možjo se so pomerkali, an zatuok so bli dn' r'zbuojnki, mo so dali to ženo an so jal: »Tela je nor!«

Petjar je nesu t' na hrbatu to mrtuo an se je dielu dan, kr' jo je prstavu uon p'r vratih, od zuna od ne oštarije. Petjar je šu nuot'r pit, ma dno tačo vina je nesu uon še nje...

Oštarica a je vprašala, ker'mo nese za pit.

»Zuna je ma žena, ma je zlo štrašievna, nejče san priti,« je jau.

Oštarica je šla uon, k' je blo š'nje tomavno: je vidala ženo prstavjeno uon p'r mierjo, jo je prjela za dan brač an jo je potenila: »Upite nuot'r še vi, se ne bujte, upite!« je jala.

Patatanfete! Žena je šla dou, kar je bla doua.

»Oj oj... oj oj... Kuo ste podielala: jo ste ubila!«

»Potipala jo san an nič druzaa nison nardila!« se je branila oštarica.

»Enje ol mi daste mo ženo žiuo an zdrauo, te k' je bla prej, ol... vien ja, kuo narditi!«

»Ja nisan Buoh za jo oživieti!« je jala oštarica.

»Alore od enje tje, vi bote ma žena!«

Ni blo drač za oštarico ko iti za njin.

Hoduč an hoduč so pršli t' pred dno veliko rieko, k' je dielala strah, kej k' je bla šaroka an hloba.

So mieli za pasat tje na te kri. Mož je jau: »Ma žena me je prenašala tje na te

kri...« Ženà a je vzela or na hrbat. Je miela dan močan pok tu rokah za ložji prestopjati tu uode.

Je se je dielala motca merkat uodo, an te mož je težu tej zluodi... ma je muorla iti naprej.

Tienakada mož je počneu, tej te k' ma za norca, š'nje še pieti or na hrbatu žene:

»*Za dan bobić sierka
dnaa petelina;
za dnaa petelina
dnaa prasca;
za dnaa prasca
dnaa konja;
za dnaa konja
dno babo mrtuo;
za dno babo mrtuo
dno žiuo, k' me kolonce
tje čez uodo nese...*«

»*Oj, liepà, k' je ta piesma, nunac! Poviedite jo spe!*« je jala oštarica.

Te je počeu:

»*Za dan bobić sierka, dnaa petelina;
za dnaa petelina, dnaa prasca;
za dnaa prasca, dnaa konja;
za dnaa konja, dno babo mrtuo;
za dno babo mrtuo...*«

Plonf! A je vesula tu uodo an ona je šla plauc nazaj tje na oštarijo, tako se je odločila od taa moža tako hrda.

LIETA '45: AN TIEDAN S KOZAKMI TU NAŠI VAS

REMO CHIABUDINI

Je bluio miesca ženarja lieta '45, vojska je šla h kraju. Dol od Čedadada do Podbuniesca mostje, ki vežežo čez Nedižo, so vsi ležal na dne. So jih bli podarli partigiani. Po dolin je bluio vse tiho, sa motorine an motošege jih nieso bli še stvaril; petelin, otroc an kajšan zvon so podarli tolo tihost.

Vse tu an žlah se je začulo košpanje od konju. Tod Briščah adna duga karovana Kozaku s konji se je pejala pruo Podbuniescu. Muost podbuniešk, ki veže čez Nedižo, je biu naret s hlodjan an so ga bli podarli samuo an kos, pa vaščani so ga bli parstrojil an takuo so rival pasat an Kozaki an so jo ovihnii čeu Ščigla. Tan so zapejal njih voze pred senike an nabasal, kar so mogli, so spraznil no malo kakošnjake an so se varnil tode, ki so bli paršli dol mez Priešnjo.

Ščigunj so bli zlo zaskarbjeni. So sklenil, de ku so ušafal pot, lahko se povarnejo. Smo začel parkrivat reči an zakrivat kakošnjake s sierščan an s fažinam, ubil vse peteline: so bli nadužni an so piel an ta pred Kozak.

Šluo je naprej an dobar tiedan an Kozaki so se povarnil. Tel krat so odpel njih konje an jih parvezal okuole mrieže od adnega varta, ki je biu skor okouan na sred vasi. Če v našo hišo so se nabasal na štieri, so vargli na mizo dvie kakuoše an začel skubst, so jih odarli an vargli cele kuhat tu lonac. So muorli bit zlo lačni. So jih vzel uon z lonca še pu saruove, vargli na mizo an targal ku žvine an zalijal s tisto župo.

Lačni smo bli tudi mi. Mama je ložla vret vodo za pulento an ložla cvriet špeh tu ponuco. Kadar so začul duh od prasečine, teli Kozaki so se skadil uon s hiše ku to hude pred vieruhan. Pa so se nabasal gu kambro, tuk smo spal mi otroc. Takuo, de mi smo se muorli stisint al iti du hlieu.

Drugi dan zguoda z bratran te guoršin smo komaduval žvino v hlieve an se parkaže an Kozak, ki ga je bluo pune vrata. Za trombo od sena smo imiel parpetega kaštrona. Tenčas skor vsaka družina je daržala uco al kaštrona za tisto malo une za kalcine plest. Kozak je vetegnu an nuož, ki je imeu za pasan, odriezu štrik an vlieku kaštrona pred hlieu. Zuna so ga čakal še ni štieri an vargli žvino na tla na harbat an tiščal za noge. Poklicu je bratra an vprašu, s katerin krajan vstaja sonce. Je bluo težkuo jih zastopit, pa no malo po sloviensko an puno z rokam, brat je pokazu pruoť Stari gori. An so obarnil žvino z glavo pruoť tode, ki vstaja sonce. Z nogo je pardaržu glavo, z nuožan preriezu gargak, kri je šla uon ku vrielac, de mu je bla napunla še boto.

Žvina je še cabala an na naglin jo je preriezu dol čez trebuh an uon venesu vse tu an kos, jetra, plucja an sarce, katero je po pot še močnuo tuklo, an na naglin nesu kuhat cje v lonac.

Buj pozno smo zaviedel, de tele je biu an njih "ritual" an de njih viera jin je prepoveduvala jest prasečino an pit vino.

Nabasal so se okuole mize an uon z lonca so venesli tele blok, za pasan so imiel vsak suoj nuož an začel riezat, žvina je bila stara an malo kuhana an teli kozaki so bili parlietni, jin je manjku vič ku kajšan zob, so runal koščice ku šuposte an dol požgerjal. Uon z gajofe od jope so venesli vsak suojo su.

So imiel niešne čudne jope vse pune gajof: tu adni so daržal su, tu drugi tabak, tu adni karte od giornala zriezene tu koščiče, tu adni so imiel sude an zlatinjo, ki so poroupal, tode ki so šli. So finil jest, so venesli uon z gajofe tabak, ki je biu še tu perjah, an ga tacal na miz an zavijal tu tiste karte od giornala. So bli takuo fardamano zakadil hišo, de bruozar mama se je zmisinla na špeh an ponuco, de so se uganil.

Tuole je šluo naprej an dobar tiedan. Mi smo muorli vsak dan hodit natezavat kope za fuotrat naše krave an njih konje. Padlo je bluo no kuarto snega, senuo je zmanjkuvalo, kakošnjake so imiel vas cajt jih uon ušafat an jih spraznit an so vse pobral. Moreta samuo popensat, v kakin stanu so bli nahal vse. Sestra je šla v kambro za luožt kiek na mest, pa se je zlo ustrašla, kadar je vidla, de kušin se je skor gibu, tarkaj uši ki je bluo zdol. Smo muorli čakat, de so paršli Merikani, de so nan parnesli DDT, de smo se rešil od tiste štrafinge.

MOJA NONA

GIANNI TOMASETIG

Moja nona je bla majhane postave. Imiela je čarne čarne lase an oči. Tanka je bla, a ji nie manjkala ne muoč ne kuraža.

Takuo ku si jo vidu, ji nies biu dau še pu suda. Samuo kar se je začela gibat an je začela guorit, si zastopu, de je bla čist popunoma drugač, ku si mislu an trenutek pried.

Zastopu si, de si imeu pred sabo bistro, inteligent ženico.

Zastopu si, de je znala se gibat an guorit takuo lepuo, de te je naglih očarala. Gledala te je glaboko tu oči in hitro je zastopila, kar si imeu po glavi an če si gledu pokrit toje misli, toje probleme.

Če je zamerkala, de imaš potrebo nje pomoči, če je mogla, ti je pomagala, naj bo z besiedo ku z dielam. Nie tiela nič za lon, za kar ti je nardila an pomagala: »Buog pomagi, saj tuole nie pru nič. Buog var hujšega!«

An takuo te je umirila an ti je dala zastopit, de an sam *Bohloni* je zadost an previč.

Bla je veselega značaja, liep karater je imiela an vse, kar je mogla, je spremeniła v dobro smier.

Puno an puno težav je muorla prenest v življenju, a je zmieran gledala ušafat smiešno, veselo stran an v narbu težkih trenutkih.

Kar san biu šele otrok, niesan mu zastopit, kuo an kje je mogla ušafat vso tisto muoč an kuražo.

Samuo kar san zrasu an san šu v sviet, san zastopu nje življenjsko filozofijo.

Vsak človek ima dost problemu an je treba jih zastopit an rešit. Če ne ti ostanejo an tistin se parložejo še druz. An če zgubiš kuražo, oni te bojo komadieral an mastil.

Muoraš ušafat muoč tu sebe an počas, adan za drugim jih muoraš premagat, jih muoraš rešit. Muoraš ušafat kuražo an muoč. S smiehom vsi ti problemi rajajo buj šibki, buj tanki, manj močni. Tala je bla nje življenjska filozofija. Ona nie poznala obednega filozofa, obednega učenega, znamenitnega človeka: nie bla končala še parve šuole elementar.

Imiela je naravno, naturalno inteligenco. Znala je računat, štiet na pamet, po nje.

Niesan mu zastopit, kuo je dielala a je saldu zračunala, preštiela ku ist, ki san znu vse tabeline na pamet.

Poznala je vse benečanske piesmi, dost laških an kajšno talijansko. Kar me je hodila gledat v Gorico, kjer san se učiu v Dijaškem domu, je bla tan zmieran lepuo an dobro sparjeta. Čudli so se, kuo je mogla znat takuo lepuo piet. Poznala je tud piesme, ki so ble napisane tu bukvah Mohorjeve družbe iz Celovca. Navadla se jih je bila ona an druž otroc s Hostnega od starega Luščaka.

Zmieran so mi guoril v Dijaškem domu: »Kdaj bo zopet prišla tvoja priljubljena, neverjetna nona? In ko boš pisal na dom, ne pozabi poslati stari materi naše najlepše pozdrave: od vseh nas in od Dijaškega doma.«

Zame, moja nona je bla velikega pomena: od nje san se navadu živiet s kuražo, z dobro vojo an s smiehom.

Ona je bla narbuj prepričana, de me je trieba pošjat v sloviensko šuolo v Gorico. Ona se nie špotovala, sramovala bit Slovienka. Sama se je naučila guorit po taljansko an znala je brat po sloviensko.

Imiela je slovienske vierske bukva, škoda, de so se zgubile.

Ostala mi je kaka fotografija an nje tabakiera, an veliko, veliko spominu, pravljič... an učila.

SPOMINI MOJE NONE

GIULIA CRISSETIG

No nediejo, kar san šla gledat mojò nono, san vidla film, kjer so se uozili z niekin avtobusan: bli so vsi natjačeni an so nosil za sabo vsake sorte reči an žvine: kakuoša, ki so plume zgubjale, praseta, ki so krulile, an takuo napri. San se pru režala an z mano vsi tist, ki smo film gledal. Samuo nona Tonina se nie smejala, je niek premišljovala anta je jala, de nie ki se smejat, sa tuole se je gajalo tudi tle par nas, kar so kumi začele uozit te parve koriere.

An začela nan je pravt:

»Za vzet koriero smo hodil par nogah čez Klanac dol h Vodopivcu. Te star Tona Crucil jo je takuo nabasu, de je stalo notar še po stuo judi. Takuo jih je notar potisku, ku dielajo tu Giapone, kjer imajo na puošto judi, ki potiskajo potnike tu metropolitano.

Stal smo tu korier natjačeni ku sardine. An če je bluo kajšnemu slabo, je biu ostu šigurno pokoncu an nie biu padu na tla.

Kar nie bluo zadost, jih je nabasu še gor na "portapaki" na varh koriere.

Du Čedade, kar smo finil predajat kostanj, hruške, jabuke an te druge pardiele, smo se vsi pobral tu oštarijo na targu Svetega Ivana, od kod je uozila koriera pruoť naših dolin.«

Ankrat je nona kupila prase, pejala ga je cja "h Janezu", kjer so miel hlevčič, kamor so lahko spustil praseta, tekrat ki so čakal koriero. Za spoznat, kero je bluo prase, ki so kupil, so mu parvezal al facù al varčico od čerjevju al pas od kikje (an je vičkrat ratalo, de kajšni žen je padu kotul!).

»Kar smo spravli prase, smo šli paštašuto jest. Ankrat nuna Matevžova me je poklicala jest pašto tu oštarijo. Puno judi je že jedlo an tudi mi smo se usednile ta za mizo. Tekrat ki so parnesli pašto z velikin kosan mesa, san se zmislila,

de san se zabila nieko rieč kupit, an zatuso san pustila pašto na miz an san letiela kupavat, kar mi je korlo.

Kar san se varnila, nuna Matevžova je že bla vse pojedla an glih tekrat, ki san tiela diet tu usta te parvo vilco pašte, me je puobič od oštarije vprašu: »Al ti je bla všeč pašta s tujčico? Mijav, mijav...«

Kar san tuole čula, san se hitro gor pobrala, zagulila vilco an san uteklà ku busk čez vrata.

Od tekrat niesan mai vič šla tu tisto oštarijo an niesan mai vič jedla paštašute du Čedade.

Potlè san šla po prase an cja h korier. Ku po navad je bla že puna. Na šest isto saboto smo miel za pejat damu prase.

Crucil nan je jau, de muormo iti gor na varh koriere. Lepuo je poskarbeu za "igiene": je zataknu dan meren al klasino tu rit vsakemu prasetu. Potlè nan je stuoru iti z liesencan gor na varh an praseta tu žakjah povliečt gor.

Z varcò nan je zvezu žakje s praset na "portapaki", tri na dnin kraje, te druge pa ta na to kri. Skarbeu je tud za na diet tu špot ženè: ta spried je stuoru polegnit može, ta zad pa ženè, de jin ne bojo videl pod kikje.

Z dno roko smo tiščal praseta, s te drugo smo se daržal drug družega za ruoke za na past dol na tla.

Pot je bla biela, kunete povsierode, praseta nieso ble mierne an smo muorli še nogè diet gor na žakje, de na utečejo.

Pomislita, de gor na vse tuole smo muorli plačat biljèt še za prase! an skor skor de bi muorli plačat še biljèt na doplih, zak smo bli na varh, "na dobrin ajarje"! Zmislen se šele no drugo smiešno: tekrat Crucil jo nie udobiu. Tu koriero je stopnù mož ta z Stare goré. Nosu je rusák na řamane an tu njin žaki kostonja. Sevieda je stau ku vsi pokoncu. Crucil ga je tierju dva biljéta, pa mož se mu je poluožu an mu je odguoriu: »Kostanj ga ist nosen, ti plačan samuo an biljèt!«

Altrokè film! smo se še buj režal, kar nan je tuole an še druge tajšne zgodbe povedala naša nona.

Slovenska bibliografija videnske pokrajine upošteva serijske in monografske publikacije, ki govorijo o Slovencih s tega območja, dela slovenskih avtorjev ter založnikov iz videnske pokrajine ter dela v slovenščini ali v slovenskem narečju, ki so nastala na obravnavanem ozemlju. Kriterij izbora gradiva za bibliografijo je dokaj širok, saj smo k monografijam prišteli tudi stenske kalendarje, kartografsko gradivo, glasbene tiske ter gradivo razmnoženo kot tipkopis oz. računalniški izpis (npr. besedila uprizoritev Beneškega gledališča).

Popis je urejen po strokah univerzalne decimalne klasifikacije z dodatkom naslovnega, imenskega in predmetnega kazala. V bibliografijo smo vključili tudi starejše tiske (do 5 let nazaj), ki so izostali iz prejšnjih bibliografij zaradi težav pri pridobivanju gradiva. Odločili smo se, da objavimo njihov popis, saj bi sicer te enote izpadle. Označene so z zvezdico (*).

Bibliografija je izdelana z računalniškim programom COBISS, ki povezuje v omrežje 265 slovenskih knjižnic. *Narodna in študijska knjižnica* je vključena v to omrežje. Baza podatkov COBISS je dosegljiva v celoti ali pa tudi kot katalog posamezne vključene knjižnice preko spleta internet, in sicer tudi na naslovu spletne strani Narodne in študijske knjižnice <http://www.nsk-trst.sik.si>.

1. **All'ombra** del Canin = Ta pod Čanynowo sinco : bollettino parrocchiale di Resia. – Anno 1, n. 7 (1928)- . – Resia : Parrocchia di S. Maria Assunta
74 (2001), n. 1-4. – 35 cm
Četrtnetnik. – Dir. resp. Duilio Corgnali. – Besedilo pretežno v it. s posameznimi članki v rezijanskem narečju

2. **Dom** : kulturno-verski list. – Anno 1, n. 1 (1983)- . – Cividale : Societa' cooperativa editrice Dom
36 (2001), št. 1-6, 6 [i. e.]-15/16, 17-18/19, 20-23. – 43 cm
Petnajstdnevnik. – Odg. ur. Ferruccio Clavora. – Besedilo v slov., it. in beneškem narečju. – Pril. k št. 4: la tutela è legge
ISSN 1124-6472

3. **Emigrant** : periodico bimestrale dell'Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia = Časnik Zveze izseljencev iz Furlanije-Julijske krajine. – 1981, n. = št. 0- . – Cividale : [Zveza slovenskih izseljencev]
18 (2001), 1/2-3/6
Dvomesečnik. – Odg. ur. Ferruccio Clavora (do leta 2000), od leta 2001 dalje Dušan Udovič – Besedilo v slov., it. in beneškem narečju ter priložnostno v drugih jezikih. – Slovenski podnasl. se spreminja. – Različne mere. – Pril. k št. 3 leta 2000: Koledar za leto 2001; pril. k št. 1/2, leto 2001: Koledar za leto 2002

4. **Galeb** : mladinska revija. - Let. 1, št. 1 (1954)- . – Čedad : Soc. Coop. Novi Matajur
47 (2000/2001), št. 5-10. – 27 cm
48 (2001/2002), št. 1-4. – 27 cm
Mesečnik. – Gl. ur. Majda Železnik, odg. ur. Dušan Udovič
ISSN 1124-6480

5. **Galebov** šolski dnevnik ... – 1983/84- . – [Čedad] : Zadruga Novi Matajur
2000/2001. – 24 cm
2001/2002. – 24 cm
Letnik. – Odg. ur. Dušan Udovič

6. **Med** nami : pod lipo : s križem : foglio interparrocchiale. – 1981, št. 1- . - Prosnid ; Pletišča ; Brezje ; Tipana ; Viskorša ; Vizont ; Zavarh ; Bardo ; Ter ; Podbardo : [župnije]
2001, [šest št.]. – 30 cm
Občasno. – Z oznako: Supplemento a »La vita cattolica«

7. **Mlada** lipa. – 1997- . – Subit : [s. n.]
2001, [št.] 5. – 30 cm
Letnik. – Izšlo kot priloga Trinkovemu koledarju za leto 2002

8. **Novi Matajur** : tednik Slovencev Videmske pokrajine. – Let. 1, št.1(1974)- .– Čedad = Cividale : Soc. Coop. Novi Matajur
2001, št. 1-49. – 43 cm
Tednik. – Odg. ur. Jole Namor. – Besedilo v slov., it. in beneškem narečju
ISSN 1124-6626
9. La **scuola** racconta = School tells = Šola pripoveduje = Die Schule erzählt. - [2000?]- . – San Pietro al Natisone : Istituto comprensivo
2001, numero speciale (dic.). – 30 cm
Občasno. – Popis po l. 2001, numero speciale (dic.). – Besedilo v it. s posameznimi besedami in stavki v beneškoslovenskem narečju
10. **Slovit** : Sloveni in Italia : bollettino di informazione = informacijski bilten Slovencev v Italiji. – Anno 1, n. 1 (1999)- . – Cividale del Friuli : Most
3 (2001), n. 1- 5/6, 7/8-16. – 30 cm
Štirinajstdnevnik. – Odg. ur. Giorgio Banchig. – Št. 5/6: Norme a tutela della minoranza linguistica slovena della Regione Friuli-Venezia Giulia; št. 7/8: Rapporti tra italiani e sloveni dal 1880 al 1956
11. **Trinkov** koledar za leto... / [izdal] Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. – 1952- . – Špeter : Zadruga Lipa ; Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko
2001. – 21 cm
Letnik. – Odg. ur. Iole Namor. – Od l. 2000 izdaja Kulturno društvo Ivan Trinko
ISSN 1126-6790
12. **Vartac** : slovenska narečna besedila in risbe otrok iz Videmske pokrajine = testi dialettali e disegni dei ragazzi della Provincia di Udine. – 1974- . – Špeter : Beneški študijski center Nediža
2001. – 24 cm
Letnik. – Ob natečaju Moja vas
13. La **vita** cattolica : settimanale del Friuli. – Udine : La Vita cattolica
79 (2001), n. 1-50. – 41 cm
Tednik. – Odg. ur. Ezio Gosgnach. – Popis po št. 5, letn. 78 (2000). – Vsako prvo št. v mesecu str. v slovenščini z naslovom: Po slovensko
14. **Vitainsieme** = Življenjekoje: bollettino delle parrocchie di S. Leonardo AB (S. Leonardo) e di S. Paolo AP. (Stregna). – Anno 1, n. 1 (dic. 2001)- . – S. Leonardo : parrocchia
1 (2001), n. 1. – 30 cm
Trikrat letno. – Od. ur. Luca Nazzi. – Poleg nasl. tudi posamezni izrazi v beneškem narečju

2 Verstvo. Bogoslovje

BOAVA besieda : mašna berila za cierkve Terskih dolin. Lieto C. – Od Barda : fara ; Bardo : Center za kulturne raziskave ; Čedad : Združenje don E. Blanchini = Lusevera : parrocchia : Centro di ricerche culturali ; Cividale del Friuli : Associazione [don E. Blanchini], 2000 (Salt di Povoletto : Grafiche Civaschi). - 132 str. : ilustr. ; 31 cm
Tersko narečje. - Ilustracije iz Missale Romanum, 1902
COBISS.SI-ID 1863660 *1

QUALIZZA, Marino

Il profeta oggi : per una teologia della profezia / Marino Qualizza ; postfazione di Alessandra Saccon. - Milano : Paoline, 2000 (Milano : Ancora Arti Grafiche). - 259 str. ; 21 cm. - (Percorsi teologici ; 7)
Se fossero tutti profeti del popolo del Signore! / di Alessandra Saccon: str. 233-254. - Bibliografija: str. 255-258. - Kazalo
COBISS.SI-ID 1847276 *2

32 Politika. Manjšinsko vprašanje

PROGETTO di intercultura Emigrazione Oj božime

Emigrazione Oj božime : progetto di intercultura : anno scolastico 2000-2001 / [izvajalec projekta] Istituto comprensivo statale di San Pietro al Natisone, Scuole dell'infanzia ed elementari di Pulfero e San Pietro al Natisone ; [hanno collaborato i bambini della Scuola dell'infanzia e della Scuola elementare di Pulfero, i bambini della Scuola dell'infanzia di Azzida e della Scuola elementare di San Pietro al Natisone coordinati dai docenti dei plessi N. Birtig ... et al.]. - Čedad : Slovenci po svetu : Združenje don E. Blanchini = Cividale del Friuli : Unione emigranti sloveni del F.V.G. : Associazione [don E. Blanchini], 2001 (Udine : Artigrafiche friulane). - 192 str. : ilustr. ; 30 cm
Nekaj pesmic tudi v beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 1888748 3

Ti rosajanski po sfētu = I resiani nel mondo. - Resia : comune ; [s. l.] : Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, Servizio autonomo per i corregionali all'estero, 2001 ([s. l. : s. n.]). - 50 str. : ilustr. ; 30 cm
Opombe z bibliografijo pri nekaterih prispevkih
COBISS.SI-ID 1860844 4

39 Etnologija. Etnografija. Folklor

BUOG z vam 2002 [Slikovno gradivo] : dai bambini ai nonni un — felice anno nuovo : parlando con i nonni abbiamo scoperto che nelle loro parole c'è un mondo di valori —. - San Pietro al Natisono : Istituto comprensivo ; Savogna : Scuole dell'infanzia ed elementare, [2001] ([s. l. : s. n.]). - 1 koledar (7 listov) : barve ; 48 x 23 cm
Besedilo pretežno v it. s posameznimi besedami v beneškem narečju. - Z otroškimi ilustracijami ter opisi nekaterih beneških običajev z izrazi v beneškem narečju
COBISS.SI-ID 1905644 5

LONGHINO, Antonio

Processioni rogazionali in Val Resia / [Antonio Longhino]. - Udine : Circolo culturale resiano "Rosajanska dolina", 2001 (UD [i. e. Udine] : Arti Grafiche Friulane). - 75 str. : ilustr. ; 24 cm
Avtor naveden na ov. - Bibliografija: str. 73-74
COBISS.SI-ID 1860588 6

MJUTA Povasnica

Pravce iz Benečije / Mjuta Povasnica ; v knjižni jezik prestavila [in spremno besedo napisala] Živa Gruden ; ilustrirala Luisa Tomasetig. - [S. n.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2001 (Trst : Graphart). - 47 str. : ilustr. ; 27 cm
Mjuta Povasnica je psevdonim. - Dragi otroci! / Živa Gruden: str. 45-47
COBISS.SI-ID 1815788 7

MJUTA Povasnica

Lo scrigno delle storie / Mjuta Povasnica ; traduzione di Paolo Petricig ; illustrazioni di Luisa Tomasetig. - [S. l.] : Rivista Galeb ; Cividale : Novi Matajur, 2001 (Trieste : Graphart). - 47 str. : ilustr. ; 27 cm
Mjuta Povasnica je psevdonim. - Prevod dela: Pravce iz Benečije. - Cari ragazzi! / Paolo Petricig: str. 45-47
COBISS.SI-ID 1836524 8

Le TRE anatrine : racconto popolare / a cura di Mjuta Povasnica ; illustrazioni di Luisa Tomasetig. - Pordenone : C'era una volta —, cop. 2001 (Pasian di Prato : Litho stampa). - [28] str. : ilustr. ; 15 x 16 cm. - (Le piccole storie di C'era una volta —)
Z oznako: dal racconto Tri račice in dialetto sloveno raccolto nelle Valli del Natisono
COBISS.SI-ID 1851372 9

73/77 Kiparstvo. Risanje. Slikarstvo. Grafika. Fotografija

PAOLO Petricig. - [S. l. : s. n.], 2000 ([s. l. : s. n.]). - 1 zgibanka (10 str.) : ilustr. ; 15 cm
Z oznako: Dan slovenske kulture = Giornata della cultura slovena 2000
COBISS.SI-ID 1839084 *10

78 Glasba

BIRTIČ, Anton

Ljubezen zlata [Glasbeni tisk] : (1998) / Anton Birtič. - [S. l.] : samozal., 2000 ([S. l. : s. n.]). - 1 partitura (4 str.) ; 30 cm. - (Naklada Moja dela ; 10)

Ov. nasl.

COBISS.SI-ID 1837036

*11

BIRTIČ, Anton

Po Ljubljani [Glasbeni tisk] : (1958 - polka) / Anton Birtič. - [S. l.] : samozal., 2001 ([S. l. : s. n.]). - 1 partitura (5 str.) ; 30 cm. - (Naklada Moja dela ; 20)

Ov. nasl.

COBISS.SI-ID 1836780

12

BIRTIČ, Anton

Vigionu valzer [Glasbeni tisk] : (Štev. 2 = 1953) / Anton Birtič ; Alojz Karlič - Vigion. - [S. l.] : samozal., 2000 ([S. l. : s. n.]). - 1 partitura ([5] str.) ; 30 cm. - (Naklada Moja dela ; 7)

Ov. nasl. - Anton Birtič, človek, ki je v osrčje Slovenije presadil melos in verz svoje rodne Beneške Slovenije / Marino Vertovec: str. [5]

COBISS.SI-ID 1837292

*13

81 Jezikoslovje

DAPIT, Roberto

Cognomi e nomi di famiglia dell'Alta Val Torre / Roberto Dapit. - [Udine] : Campanotto ; Lusevera : Comune, 2001 (Pasian di Prato : Grafiche Piratello). - 251 str. : ilustr. ; 30 cm. - (Zeta Rifili ; 153)

Bibliografija: str. 213-218. - Kazalo

COBISS.SI-ID 19363629

14

82(100) Književnost raznih narodov

OBIT, Michele

Leta na oknu / Miha Obit ; [prevodi Taja Kramberger ; fotografije Paolo Jakob]. - Trst : ZTT = EST, 2001 (Trst : Graphart). - 79 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Knjižna zbirka Alkimije)

K pesmim Mihe Obita / Mitja Čander: str. 76-79

COBISS.SI-ID 1806828

15

TOMASETIG, Gianni

L'osteria della nonna : dalle valli [!] del Natisone / Gianni Tomasetig. - Ristampa. - Roma :

CISU, 2001 (Roma : Rotostampa). - 160 str. : ilustr. ; 21 cm
S posameznimi izrazi in stavki v beneškoslovenskem narečju
COBISS.SI-ID 1900012

16

821.163.6 Slovenska književnost

KOLENDAR 2002 [Slikovno gradivo] / realizzazione Margherita Trusgnach-Tarbianova. - Grimacco : Comune ; [s. l.] : Circolo culturale Rečan = [Garmak] : Garmiški kamun ; [s. l.] : Kulturno društvo Rečan, [2001] ([Premariacco] : Juliagraf). - 1 koledar (7 listov) : barve ; 44 x 32 cm

Besedilo v beneškem narečju. - Koledar s krajinskimi fotografijami občine Garmak (Beneška Slovenija) in pesmimi domačih avtorjev. - Zastopani avtorji pesmi: Rinaldo Luščak, Renzo Gariup, M. Grazia Gariup, Aldo Klodič, Loretta Bernich, Doric (Izidor) Predan, Giacomo Canalaz
COBISS.SI-ID 118370560 17

KOŠUTA, Miroslav

Fabeln auf flinken Füßen = Basni kratke sape / Miroslav Košuta ; aus dem Slowenischen von, iz slovenščine prevedel Klaus Detlef Olof ; illustriert von, ilustriral Marjan Manček. - Čedad = Cividale : Zadruga Novi Matajur ; Klagenfurt = Celovec : Drava, cop. 2001 (Triest = Trst : Graphart). - 37 str. : ilustr. ; 27 cm

Izvirni stvarni nasl.: Basni kratke sape. - Vzpor. besedilo v slov. in nem. - Ilustr. na spojnih str.
COBISS.SI-ID 837076 18

KOŠUTA, Miroslav

Trije velblodi ali Pesmi za vsakogar / Miroslav Košuta ; ilustriral Klavdij Palčič. - [S. l.] : Revija Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2001 (Trst : Graphart). - 47 str. : ilustr. ; 27 cm
Ilustr. na spojnih listih

COBISS.SI-ID 1831916 19

TOMŠIČ, Marjan, 1939

Martova velika junaštva / Marjan Tomšič ; ilustriral Klavdij Palčič ; [spremna beseda Vida Mokrin-Pauer]. - [S. l.] : Galeb ; Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2001 (Trst : Graphart). - 70 str. : ilustr. ; 27 cm

"Pa kaj se bojiš?! ..." / Vida Mokrin-Pauer: str. 69-70. - Ilustr. na spojnih listih. - Slovarček plemenskih izrazov

COBISS.SI-ID 1810924 20

908 Domožnanstvo

CERNETIG, Marina

Koledar za lieto 2002 [Slikovno gradivo] / koledar so napravile po beneško, tersko an re-

zijansko Sandra Manzini an Marina Cernetig. - [Čedad] : Slovenci po svetu = Unione emigranti sloveni del Friuli Venezia Giulia, [2001] (Tavagnacco : Arti grafiche friulane). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 21 x 30 cm

Besedilo v beneškem, terskem in rezijanskem narečju. - Koledar z ilustracijami in imeni vsakdanjih predmetov. - Izšel kot pril. k št. 1/2, letn. 18 (2001) časnika Emigrant
COBISS.SI-ID 1908460 21

DAPIT, Roberto

Rezija : fotomonografija = Resia : [fotomonografija] / [avtor barvnih fotografij, autore delle fotografie a colori] Milan Grego ; [avtor besedila, avtor podnapisov, prevod podnapisov, autore del testo, autore delle didascalie, traduzione delle didascalie] Roberto Dapit ; [prevod besedila v slovenščino, traduzione slovena del testo Živa Gruden ; spremna beseda, pesmi, prefazione, poesie Silvana Paletti]. - Ljubljana : Družina, 2001 (Ljubljana : Schwarz). - 304 str. : ilustr. ; 31 cm

Vzpor. besedilo v slov. in prevod v it. - Notranje str. ov. potiskane. - Bibliografija: str. 94-95
COBISS.SI-ID 115094272 22

DVA tisoč dve

2002 [Slikovno gradivo] / foto Giuseppe Qualizza e Archivio del Circolo R.C. Sant'Andrea di Cravero - Štandrež. - Sant'Andrea di Cravero = Štandrež : Circolo ricreativo e culturale ; Čedad = Cividale del Friuli : Združenje don E. Blanchini = Associazione [don E. Blanchini], [2001] (Salt di Povoletto (UD) : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : č-b ; 34 x 24 cm

Beneško narečje. - Koledar s krajinskimi in portretnimi fotografijami Kravarja (Beneška Slovenija) in njenih prebivalcev, s pregovori in nabožnimi reki
COBISS.SI-ID 118376448 23

LIETO 2002 [Slikovno gradivo] / foto dall'Archivio della parrocchia di Lusevera - Bardo. - Od Barda : Fara ; Bardo : Center za kulturne raziskave ; Čedad : Združenje don E. Blanchini = Lusevera : Parrocchia : Centro di ricerche culturali ; Cividale del Friuli : Associazione [don E. Blanchini], [2001] (Salt di Povoletto : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 34 x 24 cm

Tersko narečje. - Koledar s portretnimi fotografijami prebivalcev Terske doline ter s fotografijami cerkvenih poslikav v tamkajšnjih cerkvah in s pregovori ter z nabožnimi reki
COBISS.SI-ID 1909484 24

LUNARE 2002 [Slikovno gradivo] / fotografie Maurizio Buttazoni = slike Maurizio Buttazoni. - Taipana : Comune = Tipajski komun, [2001] ([s. n.] : SGF). - 1 koledar (4 listi) : barve ; 33 x 48 cm

Vzpor. besedilo v it. in terskem narečju. - S krajinskimi fotografijami Terske doline
COBISS.SI-ID 1906156 25

REZIJA 2002 [Slikovno gradivo] : naš kolindrin / foto di Milan Grego. - [S. l.] : Circolo culturale resiano "Rozajanski dum", [2001]. - 1 koledar (14 listov) : barve ; 34 x 24 cm

S krajinskimi fotografijami Rezije in zapisi v rezijansčini o življenju v preteklosti
COBISS.SI-ID 117003520 26

91 Zemljepis

NARAVNI park Julijske Predalpe : občine Kluže (Chiusaforte) – Bardo (Lusevera) - Moznica (Moggio Udinese) - Rezija (Resia) - Na Bili (Resiutta) - Pušja ves (Venzone) / [besedilo Sara Fadi ... [et al.] ; prevod Damijana Ota ; slike Arhiv Parka ... et al.]. - [S. l.] : Avtonomna dežela Furlanija Julijska krajina, [2001?] (Tavagnacco : Arti grafiche Friulane). – 1 zgbanka (8 str.) : ilustr. ; 25 cm
COBISS.SI-ID 1909996 27

929 Biografske in sorodne študije

LETTIG, Dante

Storia di Dante, arrotino di Stolvizza / a cura di Sergio Gentilini ; [storia raccontata da Dante Lettig]. - Pordenone : [s. n.], 2001 (Pordenone : Sartor). - 47 str. : ilustr. ; 21 cm
Pripovedovalec naveden v tekstu
COBISS.SI-ID 1861612 28

NASLOVNO KAZALO - MONOGRAFIJE
(dodatki 2001)

- Basni kratke sape 18
Boava besieda. Lieto C 1
Buog z vam 2002 5
- Cognomi e nomi di famiglia
dell'Alta Val Torre 14
- 2002 23
- Emigrazione Oj božime 3
- Fabeln auf flinken Füßen 18
- Koledar za lieto 2002 21
Kolendar 2002 17
- Leta na oknu 15
Lieto 2002 24
Ljubezen zlata 11
Lunare 2002 25
- Martova velika junaštva 20
- Naravni park Julijske Predalpe 27
- L'osteria della nonna 16
- Paolo Petricig 10
Po Ljubljani 12
Pravce iz Benečije 7
Processioni rogazionali in Val Resia 6
Il profeta oggi 2
- Resia 22
I resiani nel mondo 4
Rezija 2002 26
Rezija 22
- Lo scrigno delle storie 8
Storia di Dante, arrotino di Stolvizza 28
- Ti rosajanski po sfētu 4
Le tre anatrine 9
Trije velblodi ali Pesmi za vsakogar 19
- Vigionu valzer 13

- Bernich, Loretta (avtor) 17
Birtič, Anton 11, 12, 13
Birtig, N. (mentor) 3
Buttazzoni, Maurizio (fotograf) 25
- Canalaz, Giacomo (avtor) 17
Cernetig, Marina 21
Circolo ricreativo e culturale
(Sant'Andrea di Cravero) 23
Clodig, Aldo (avtor) 17
- Čander, Mitja
(avtor dodatnega besedila) 15
- Dapit, Roberto 14, 22
- Fadi, Sara (avtor) 27
- Gariup, M. Grazia (avtor) 17
Gariup, Renzo (avtor) 17
Gentilini, Sergio (urednik) 28
Grego, Milan (fotograf) 22, 26
Gruden, Živa (prevajalec,
avtor dodatnega besedila) 7, 22
- Jakob, Paolo (fotograf) 15
- Karlič, Alojz (skladatelj) 13
Klodič, Aldo glej Clodig, Aldo
Košuta, Miroslav 18, 19
Kramberger, Taja (prevajalec) 15
- Lettig, Dante 28
Longhino, Antonio 6
Luščak, Rinaldo (avtor) 17
- Manček, Marjan (ilustrator) 18
Manzini, Sandra (ilustrator) 21
- Mjuta Povasnica (avtor, urednik) 7, 8, 9
Mokrin-Pauer, Vida
(avtor dodatnega besedila) 20
- Obit, Michele 15
Obit, Miha glej Obit, Michele
Olof, Klaus Detlef (prevajalec) 18
Ota, Damijana (prevajalec) 27
- Palčič, Claudio glej Palčič, Klavdij
Palčič, Klavdij (ilustrator) 19, 20
Paletti, Silvana
(avtor dodatnega besedila, avtor) 22
Pauer, Vida Mokrin- glej Mokrin-Pauer, Vida
Petricig, Paolo
(prevajalec, avtor dodatnega besedila) 8
Petričič, Pavel glej Petricig, Paolo
Povasnica, Mjuta glej Mjuta Povasnica
Predan, Doric glej Predan, Izidor
Predan, Izidor (avtor) 17
Progetto di intercultura Emigrazione
Oj božime 3
- Qualizza, Giuseppe (fotograf) 23
Qualizza, Marino 2
- Saccon, Alessandra
(avtor dodatnega besedila) 2
- Tomasetig, Gianni 16
Tomasetig, Luisa (ilustrator) 7, 8, 9
Tomšič, Marjan (1939) 20
Trusgnach, Margherita
(urednik, grafični oblikovalec) 17
- Vertovec, Marino
(avtor dodatnega besedila) 13
Vigion glej Karlič, Alojz

PREDMETNO KAZALO – MONOGRAFIJE
(dodatki 2001)

- biografije 13
bogoslужje 1
brusači 28
brusilstvo 28
- domača obrt 28
domoznanstvo 17, 22
- emigranti 4
etnografija 5, 6
etnologija 5, 6
- Garmak 17
- izseljenci 3, 4
izseljeništvo 3, 4
- Julijske Predalpe 27
- Kravar 23
krščanstvo 2
- lekcionar 1
Lettig, Dante 28
liturgične knjige 1
- migracije 3, 4
- naravna dediščina 27
naravni parki 27
narečja 1, 14
narodnozabavna glasba 11, 12, 13
- onomastika 14
osebne razstave 10
- Petricig, Paolo 10
Petričič, Pavel glej Petricig, Paolo
- pravljice 7, 8
pripročnje 6
procesije 6
- razstavni katalogi 10
Rezija 4, 6, 21, 22, 26, 28
- slovenska hišna imena 14
slovenski ljudski običaji 6
slovensko ljudsko slovstvo 7, 8, 9
slovensko slikarstvo 10
slovenščina 1, 14
spomini 3, 16, 28
stenski koledarji 5, 17, 21, 23, 24, 25, 26
- teologija 2
Terske doline 1, 14, 21, 24, 25
- verski obredi 6
versko življenje 6

MONOGRAFIJE
(do septembra 2002)

37 Vzgoja. Šolstvo. Izobraževanje. Pouk. Prosti čas

CIMBAR : mladinska revija. - [Špeter] : Dvojezična šola, 2002. - [40] str. : ilustr. ; 30 cm
Čelni nasl. - Šolska publikacija otrok Dvojezične osnovne šole v Špetru. - Besedilo v slov., beneškem narečju in it.

COBISS.SI-ID 1901548

1

NAŠI prazniki / [izdal, a cura della] Dvojezični vrtec v Špetru, Scuola dell'infanzia bilingue di San Pietro al Natisone, 2001-2002 ; [dejavnost vodili Vilma Martinig in Sabina Terlicher = l'attività è stata condotta [da] Vilma Martinig e Sabina Terlicher]. - Špeter : Državno didaktično ravnateljstvo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom = San Pietro al Natisone : Direzione didattica statale con insegnamento bilingue sloveno-italiano, 2002 (Udine : Quick service). - [50] str. : ilustr. ; 30 cm

Besedilo v beneškem narečju

COBISS.SI-ID 1901804

2

ZELENI teden a Fiesso. - [Špeter : dvojezična osnovna šola, 2002]. - [54] str. : ilustr. ; 30 cm
Šolska publikacija učencev Dvojezične osnovne šole iz Špetra

COBISS.SI-ID 1908204

3

6 Uporabne znanosti

LESKOVIC, Vesna

Dežela frike in gubance : kako so kuhale naše none = Dalle valli del frico e della gubana : antiche ricette della Slavia Friulana / Vesna Leskovic, Dino Del Medico. - Čedad : Zadruga Most = Cividale del Friuli : Most piccola società cooperativa, 2002 (Tavagnacco (Ud) : Arti grafiche friulane). - 213 str. : ilustr. ; 23 cm

Vzpor. besedilo v slov. in it. - O avtorjih: str. 7-8

COBISS.SI-ID 8436273

4

73/77 Kiparstvo. Risanje. Slikarstvo. Grafika. Fotografija

PETRICIG, Paolo

Beneška galerija / [Pavel Petričič]. - [Čedad : Kulturno društvo "Ivan Trinko", 2002]. - [20] str. : ilustr. ; 21 cm

Avtor naveden na začetku teksta. - Besedilo v slov. in it. - Z oznako: *Trinkov koledar za leto 2002: likovni vložek / inserto*
COBISS.SI-ID 1904876 5

POSTAJA (9 ; 2002 ; Topolove)

Stazione di Topolò IX = Postaja Topolove [IX] : [nona edizione 6 – 21 luglio 2002] / [a cura dell'] Associazione artisti della Benecia = Društvo beneških umetnikov, con la collaborazione [dell']Associazione culturale Topolò - Topolove. - [S. l. : s. n., 2002] (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 64 str., [12] str. pril. : ilustr. ; 21 cm

Besedilo v it. in izmenično v angl. in slov.

COBISS.SI-ID 1900524 6

82(100) Književnost raznih narodov

MENICHINI, Laura

Immaginario / Laura dei Gatti - Mačkinova ; disegni di Aleksandra Pajkova. - Pulfero = Podboniesac : SPD - Autoproduzione, 2002 (Udine : Arkon). - 60 str. : ilustr. ; 15 cm

COBISS.SI-ID 1900780 7

VOCI dalla sala d'aspetto = Glasovi iz čakalnice / a cura di Michele Obit ; [traduzioni in italiano Michele Obit per i versi di Jurij Hudolin e Boiko Lambovski, le poesie di Fabio Franzin sono tradotte dall'autore ; nell'ambito di "Stazione di Topolò" = "Postaja Topolove", nona edizione, 6-21 luglio 2002]. - [S. l.] : Samizdat, 2002 ([s. l. : s. n.]). - 48 str., [1] zganjen letak ; 15 cm

Izšlo v 100 oštevilčenih izvodih. - *Pesmi Jurija Hudolina v slov. z vzpor. prevodom v it. - Zastopani avtorji: Maurizio Benedetti, Ferruccio Brugnaro, Fabio Franzin, Giovanna Frene, Jurij Hudolin, Boiko Lambovski*

COBISS.SI-ID 1900268 8

821.163.6 Slovenska književnost

IUSSA, Anna

Starost nas na straše / autor Anna Iussa. - [Čedad : Beneško gledališče], 2002. - 18 f. ; 30 cm

Ov. nasl. - Z oznako: 19. mednarodni dan žena leto 2002, 8. marec. - Beneško narečje

COBISS.SI-ID 1901292 9

NASLOVNO KAZALO – MONOGRAFIJE
(do septembra 2002)

- Beneška galerija 5
- Cimbar 1
- Dalle valli del frico e della gubana 4
Dežela frike in gubance 4
- Glasovi iz čakalnice 8
- Immaginario 7
- Naši prazniki 2
- Postaja Topolove [IX] 6
- Starost nas na straše 9
Stazione di Topolò IX 6
- Voci dalla sala d'aspetto 8
- Zeleni teden a Fiesso 3

IMENSKO KAZALO – MONOGRAFIJE
(do septembra 2002)

Associazione artisti della Benecia
glej Društvo beneških umetnikov
Associazione culturale
(Topolò - Topolove) 6

Benedetti, Maurizio (avtor) 8
Brugnaro, Ferruccio (avtor) 8

Dei Gatti, Laura glej Menichini, Laura
Društvo beneških umetnikov 6
Dvojezični vrtec (San Pietro al Natisone)
glej Dvojezični vrtec (Špeter)
Dvojezični vrtec (Špeter) 2

Franzin, Fabio (avtor) 8
Frene, Giovanna (avtor) 8

Hudolin, Jurij (avtor) 8

Iussa, Anna 9

Lambovski, Boiko (avtor) 8
Laura dei Gatti glej Menichini, Laura
Lavra Mačkinova glej Menichini, Laura
Leskovic, Vesna 4

Mačkinova, Lavra glej Menichini, Laura
Martinig, Vilma (mentor) 2
Del Medico, Dino (avtor) 4
Menichini, Laura 7

Obit, Michele (urednik, prevajalec) 8

Pajkova, Aleksandra (ilustrator) 7
Petricig, Paolo 5
Petricig, Pavel glej Petricig, Paolo
Petričič, Paolo glej Petricig, Paolo
Petričič, Pavel glej Petricig, Paolo

Postaja (9 ; 2002 ; Topolò)
glej Postaja (9 ; 2002 ; Topolove)
Postaja (9 ; 2002 ; Topolove) 6

Scuola dell'infanzia bilingue (San Pietro
al Natisone)
glej Dvojezični vrtec (Špeter)
Stazione (9 ; 2002 ; Topolò)
glej Postaja (9 ; 2002 ; Topolove)

Terlicher, Sabina (mentor) 2

PREDMETNO KAZALO – MONOGRAFIJE
(do septembra 2002)

Beneška galerija 5
Beneška Slovenija 4
Beneško gledališče 9

Dvojezična osnovna šola Špeter 1, 3
Dvojezični vrtec Špeter 2

Kanalska dolina 4
kuharski recepti 4
kulturne prireditve 6

likovna umetnost 6
likovne galerije 5
likovne kolonije 6
ljudski običaji 4

mednarodne razstave 6

prehrana 4

Rezija 4

slovensko gledališče 9

šolska glasila 1, 2, 3

Topolove 6

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

1. Introduction

2. Theoretical Framework

3. Methodology

4. Results

5. Discussion

6. Conclusion

7. References

8. Appendix

9. Bibliography

10. Glossary

11. Index

12. List of Figures

13. List of Tables

14. Acknowledgements

15. Author's Note

16. Correspondence

17. Contact Information

18. Declaration of Interest

19. Funding

20. Conflicts of Interest

KAZALO

- 6 **KOLENDAR**
18 **LETO 2003**
EMIL CENCIG

V SPOMIN

- 23 **Marino Vertovec, človek kulture in dialoga**
26 MICHELE OBIT - LUCIANO MORANDINI - VILJEM ČERNO,
In memoriam (spominski večer v Čedadu)
32 LUIGI RAIMONDI COMINESI,
Marino Vertovec, človek na meji
35 **Msgr. Paskval Gujon, Beneški Čedermac**
40 IGOR TULL,
Vaša luč nam bo težkuo manjkala! (beseda ob pogrebu)
42 PASQUALE GUJON,
Ivan Trinko

VČERAJ IN DANES

- 49 MIHA MLINAR,
Arheološke raziskave Tolminskega muzeja na Mostu na Soči
58 ALESSANDRO BERTOSSIN,
Zeleznica za Nadiške doline
62 FABIO BONINI,
Garmak na začetku 20. stoletja
71 BRANKO MARUŠIČ,
Še neobjavljeno pismo Ivana Trinka
76 MILICA KACIN-WOHINZ,
Fašizem in jugoslovanska manjšina v Italiji
80 NEVENKA TROHA,
Slovenci na volitvah v Italiji med leti 1945-1954

- 85 BRUNO PODVERŠIČ,
Beneška Slovenija v pesmi Ludvika Zorzuta
- 90 TOMAŽ PAVŠIČ,
Na poletni dan pred 30 leti v farovžu pre Maria Lavrenčiča
(iz nenapisanega dnevnika)
- 95 NATAŠA KOMAC,
Kanalska Dolina in Slovensko kulturno središče Planika
- 101 DAMJANA FORTUNAT ČERNILOGAR,
Makso Pirnik, ob 100-letnici njegovega rojstva
- 106 NINO SPECOGNA,
25. letnica glasbene šole
- 114 DAVID KLODIČ,
25-letnica Glasbene matice v Nadiških dolinah
- 120 LUIGIA NEGRO,
Dej, to je napisanu po rozajanskin!?!

VEZI

- 131 IOLE NAMOR,
Novo poglavje odnosov med Furlani in Slovenci
- 138 SLAVKO JEREB,
Povezovalna pot treh svetišč Sveta Gora - Marijino Celje - Stara Gora
- 143 ANDREA MARTINIS,
Mitelgledališče mladih za mlade
- 147 ZDRAVKO LIKAR,
Planinci z obeh strani Matajurja
- 150 MORENO MIORELLI,
Topolove: čemu neki? - 2
- 154 CESARE COSTANTINI,
Starodavna luč za novo Evropo

NAŠA BESEDA

- 161 ALDO KLODIČ,
Branit novičan
- 166 ANTON BIRTIČ,
Naši beneški godci
- 170 RICCARDO RUTTAR,
Božanska komedija v Benečiji
- 174 GIOVANNI GUBANA,
Tan par studence
- 181 BRUNA BALLOCH,
Te od petjarje
- 185 REMO CHIABUDINI,
Lieta '45: an tiedan s Kozakmi tu naši vas
- 187 GIANNI TOMASETIG,
Moja nona
- 189 GIULIA CRISSETIG,
Spomini moje none
-
- 191 **SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE**
KSENIJA MAJOVSKI - NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, TRST

LIKOVNI VLOŽEK

MICHELA PREDAN,

Marco Predan - Kravarsk san an bon

uff. sup. 2. omara

TRINKOV KOLEDAR 2003

Inv.št.: 5784

